

**POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
W POWIECIE CIESZYŃSKIM
NA LATA 2010 – 2013**

Cieszyn 2008

DLACZEGO WARTO WSPIERAĆ OPIEKĘ NAD ZABYTKAMI W POWIECIE CIESZYŃSKIM?

Po zachodniej stronie Śląska Cieszyńskiego przebiegał historyczny szlak z południa Europy na północ zaś przez samą tę ziemię – z zachodu na wschód trakt Kraków – Praga i Wiedeń. Krzyżowały się tu europejskie trakty handlowe łączące północ z południem doliną Olzy oraz zachód ze wschodem – pasmem nizin położonych wzdłuż północno-zachodniego przedgórze Karpat. Takie usytuowanie ziem dzisiejszego powiatu, a niegdysiejszego Księstwa Cieszyńskiego umożliwiało wielowiekowe kontakty z Europą Południową, Wschodnią i Zachodnią, co zaowocowało swoistą mieszanką narodów, kultur i religii. Wielokulturowość ziem obecnego powiatu cieszyńskiego przejawia się w dziełach pochodzących z różnych prądów kulturowych oraz w bogactwie kultury duchowej znajdującej odzwierciedlenie w wierzeniach, języku, obrzędowości jest atutem i szansą jego rozwoju.

Zabytki to szczególne ślady działalności ludzkiej. Są niezastąpionym źródłem informacji o życiu i działaniach człowieka oraz o historycznym rozwoju umiejętności artystycznej, naukowej i technicznej. Zabytki są zasobami nieodwracalnymi, decydującymi o tożsamości miejsca. Chcąc zachować łączność pomiędzy przeszłymi i przyszłymi pokoleniami, musimy je pielęgnować. Złożoność i interdyscyplinarność działań w tej sferze, zwłaszcza w warunkach gospodarki rynkowej, wymaga strategicznego zarządzania zabytkami opartego na długookresowej wizji rozwoju. Narzędziem realizacji strategii opieki nad zabytkami są programy opieki nad zabytkami państwa, województwa, powiatu lub gminy.

Tendencje europejskie i polityka państwa skłaniają się do skoncentrowania ochrony i opieki nad zabytkami w regionach, jako obszarach najbardziej efektywnych i docelowych miejsc oddziaływania wdrażanych polityk i programów. Projekty kulturalne finansowane z funduszy strukturalnych, traktowane są jako inwestycje wpływające na wzrost konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców. Kultura, w tym zabytki, traktowana jest tym samym jako środek do osiągnięcia celu, jakim jest także gospodarcze wspieranie rozwoju regionu, a więc z jednej strony podnoszenie jego atrakcyjności, a z drugiej również tworzenie miejsc pracy, generowanie dochodów itd.

SPIS TREŚCI

I. Wprowadzenie	– 5
I.1. Uwarunkowania prawne opracowania programu	– 5
I.2. Fazy opracowywania programu	– 7
II. Uwarunkowania realizacji programu	– 8
II.1. Strategia rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001-2016	– 8
II.2. Plany zagospodarowania przestrzennego gmin powiatu cieszyńskiego	– 8
II.3. Strategia rozwoju kultury w powiecie cieszyńskim na lata 2001-2016	– 9
II.4. Zabytki w polityce państwa	– 9
II.4.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	– 9
II.4.2. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2006-2009 a program powiatowy	– 10
II.4.3. Narodowy program kultury. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2013	– 11
II.5. Aktualne kompetencje w zakresie ochrony zabytków	– 12
III. Diagnoza zasobów zabytkowych powiatu	– 13
III.1. Położenie administracyjne, geograficzne i historyczne	– 13
III.1.1. Położenie administracyjne	– 13
III.1.2. Położenie geograficzne	– 13
III.1.3. Obszar powiatu cieszyńskiego na tle historycznego rozwoju regionu	– 13
1) Rys historyczny rozwoju regionu	– 13
2) Historyczne trakty	– 16
III.2. Zasoby dziedzictwa kulturowego powiatu cieszyńskiego	– 16
III.2.1. Ewidencja zabytków	– 16
III.2.2. Zabytki objęte ochroną	– 16
11) Wpis do rejestru zabytków	– 16
22) Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego	– 17
III.2.3. Ochrona walorów kulturowych i historycznych na podstawie ustawy o ochronie przyrody	– 18
III.2.4. Miejsca pamięci	– 18
III.2.5. Krótka charakterystyka zasobów zabytkowych	– 19
III.2.6. Czynniki tożsamości regionalnej	– 22
III.2.7. Dziedzictwo kulturowe – uwarunkowania regionalne	– 23
III.2.8. Dziedzictwo kulturowe jako element gospodarki	– 23
III.2.9. Analiza SWOT	– 25
IV. Cele i kierunki działań Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim	– 28
V. Wdrażanie programu	– 35
VI. Monitoring i ewaluacja	– 48
Aneksy	– 50

Aneks 1. Odniesienie celów zawartych w *Strategii rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 – 2016* w zakresie kultury do celów ujętych w powiatowym programie opieki nad zabytkami na lata 2010 - 2013 – 50

Aneks 2. Odniesienie celów zawartych w *Strategii rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 – 2016* w zakresie edukacji do celów ujętych w Powiatowym programie opieki nad zabytkami na lata 2010 – 2013 – 51

Aneks 3. Odniesienie celów zawartych w *Strategii rozwoju śląska cieszyńskiego na lata 2001 – 2016* w zakresie turystyki i sportu do celów ujętych w Powiatowym programie opieki nad zabytkami na lata 2010 – 2013 – 52

Aneks 4. Odniesienie celów zawartych w *Strategii rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 – 2016* w zakresie współpracy transgranicznej do celów ujętych w powiatowym programie opieki nad zabytkami na lata 2010 – 2013 – 53

Aneks 5. Odniesienie celów zawartych w *Strategii rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 – 2016* w zakresie przedsiębiorczości do celów ujętych w powiatowym programie opieki nad zabytkami na lata 2010 – 2013 – 54

Aneks 6. Odniesienie celów zawartych w *Strategii rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 – 2016* w zakresie ochrony środowiska do celów ujętych w powiatowym programie opieki nad zabytkami na lata 2010 – 2013 – 55

Aneks 7. Możliwości finansowania inwestycji w dziedzinie opieki nad zabytkami i ich konserwacji – 57

Załączniki – 64

Załącznik I – obiekty zabytkowe w powiecie cieszyńskim ujęte w rejestrze zabytków - 64 – 73

Załącznik II – Charakterystyka zabytków nieruchomych powiatu cieszyńskiego oraz czynniki wpływające na kształtowanie się krajobrazu kulturowego regionu – 74

Załącznik III – Szlaki kulturowe – 89

Załącznik IV – Muzea o charakterze regionalnym, których organizatorem jest powiat cieszyński – 89

Wybrana bibliografia – 90

I. WPROWADZENIE

I.1. UWARUNKOWANIA PRAWNE OPRACOWANIA PROGRAMU

Powiatowy program opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim na lata 2010 - 2013 (zwany dalej programem) został sporządzony na podstawie uchwały nr ... Zarządu Powiatu Cieszyńskiego z ... oraz w zgodności i w analogii z Wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim, powstałym w 2006 r.

Obowiązek opracowania programu wynika z:

1a) Ustawy z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. Nr 91, poz. 578 z p. zm.), stanowiącej, że jednym z zadań samorządu powiatowego jest wykonywanie zadań o zasięgu powiatowym w zakresie kultury i ochrony jej dóbr (art. 4 ust. 1 pkt. 7 ustawy),

2b) Ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami) stanowiącej, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (art. 87.1).

Procedura sporządzania i kontroli realizacji programu została określona w art. 87 ust 1, 3, 4, 5, 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

11. Program sporządza Zarząd Powiatu Cieszyńskiego na czas 4 lat.

22. Program przyjmuje Rada Powiatu Cieszyńskiego po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

33. Program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

44. Zarząd Powiatu co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Powiatu.

55. Sprawozdanie z realizacji programu przekazuje się Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i Śląskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu wykorzystania go przy opracowywaniu, realizacji i aktualizacji Krajowego i wojewódzkiego programu ochrony i opieki nad zabytkami.

Przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte, przy czym za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

11. zabytki nieruchome, będące w szczególności:

11) krajobrazami kulturowymi,

22) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

33) dziełami architektury i budownictwa,

44) dziełami budownictwa obronnego,

55) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

66) cmentarzami,

77) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

88) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

22. zabytki ruchome, będące w szczególności:

- 11) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- 22) kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- 33) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- 14) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- 25) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1998 nr 85 poz. 539 z późniejszymi zmianami),
- 36) instrumentami muzycznymi,
- 47) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- 58) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

23. Zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- 11) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- 22) cmentarzyskami,
- 33) kurhanami,
- 44) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

34. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Podstawą sporządzenia programu jest ewidencja zabytków (art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Program obejmuje obszar powiatu cieszyńskiego w granicach administracyjnych.

Celem głównym programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny powiatu z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju.

Program realizuje cele szczególne określone w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, takie jak:

- 11) włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju i województwa śląskiego;
- 22) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 33) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 44) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 55) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 66) określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 77) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką na zabytkami.

Program jest instrumentem realizacji strategii powiatowej działań wobec obiektów zabytkowych, zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju powiatu przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Program nie obejmuje zakresu działań związanych z ochroną zabytków, wynikających z kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków, ale jego realizacja będzie wymagała ścisłej współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

1.2. FAZY OPRACOWYWANIA PROGRAMU

W pierwszym etapie prac przeanalizowano obowiązujące akty prawne określające możliwości oraz warunki ochrony i opieki nad zabytkami, a także sporządzono ekspercką charakterystykę zasobów zabytkowych (załącznik 1). Opracowanie to zawiera zbiór informacji o zabytkach adekwatny do dostępnej wiedzy i będzie aktualizowane w celu wprowadzenia zmian wynikających ze stanu wiedzy o zabytkach i przemian, jakim zabytki podlegają. Charakterystykę zasobów zabytkowych podsumowano analizą SWOT, która dała podstawę do opracowania celów i kierunków działań programu. Następnie określono sposoby wdrażania oraz zasady monitoringu programu.

Efektem tych działań jest niniejsza propozycja projektu programu przygotowana przez Wydział Kultury, Sportu, Turystyki i Informacji Starostwa Powiatowego w Cieszynie. Projekt Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim poddano konsultacjom, do których zaproszono pracowników Służby Ochrony Zabytków oraz Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Ostateczna wersja projektu programu zostanie przedstawiona Zarządowi Powiatu Cieszyńskiego do akceptacji, a następnie przekazana do zaopiniowania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

II. UWARUNKOWANIA REALIZACJI PROGRAMU

Program uwzględnia ustalenia zawarte w dokumentach strategicznych, do których należą:

- 1• Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001-2016, w tym:
- 2 • strategia rozwoju kultury w powiecie cieszyńskim,
- 3 strategia rozwoju turystyki w powiecie cieszyńskim,
- 4• Plany zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin powiatu cieszyńskiego, z wyłączeniem Cieszyna i gminy Dębowiec, gdzie obowiązują obecnie szczegółowe plany cząstkowe,
- 5• Tezy do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.,
- 6• Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013,
- 7• Narodowy program kultury .Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego
- 8 na lata 2004 – 2013.
- 9

II.1. STRATEGIA ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 - 2016

Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 - 2016 została przyjęta przez Radę Powiatu Cieszyńskiego uchwałą nr XLVI/339/02 z dnia 28 czerwca 2002 r. oraz uchwałą Zgromadzenia Związku Komunalnego Ziemi Cieszyńskiej nr LVIII/132/2002 z dnia 26 czerwca 2002 r. Strategia jest zgodna z najważniejszymi kierunkami rozwoju społeczno-gospodarczego województwa śląskiego, nakreślonymi w dokumentach planistycznych tego szczebla, oraz ze strategicznymi celami i priorytetami europejskiej polityki spójności w latach 2007-2013 zawartymi w Partnerstwie na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, w odnowionej Strategii Lizbońskiej z lutego 2005 r. oraz Strategicznych wytycznych wspólnoty na lata 2007-2013. Pozwoliło to zorientować priorytety i kierunki działań strategii na konkurencyjność regionalną, wzrost zatrudnienia oraz gospodarkę opartą na wiedzy. Opieka nad zabytkami jako element procesów gospodarczych regionu jest odzwierciedlona w prawie wszystkich celach operacyjnych i strategicznych w następujących sześciu z siedmiu podstawowych domen strategicznych, zapisanych w Strategii Rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001 - 2016:

- Kultura,
- Edukacja,
- Turystyka i Sport,
- Współpraca Transgraniczna,
- Przedsiębiorczość,
- Ochrona Środowiska

Szczegółowe odniesienia celów programu do celów operacyjnych strategii przedstawiono odpowiednio w aneksach nr 1-6.

II.2. PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMIN POWIATU CIESZYŃSKIEGO

Plany zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin powiatu cieszyńskiego (zwane dalej planami) wprowadzono uchwałami poszczególnych Rad Gmin. Uchwałami Rady Miasta Cieszyna i Gminy Dębowiec wprowadzono także obowiązujące tam do chwili obecnej plany cząstkowe – szczegółowe, ponieważ ich dotychczasowe plany całościowe utraciły ważność w latach 1993 i 1994. Są to dokumenty planowania strategicznego określające działania, za pomocą których samorządy poszczególnych gmin powiatu wpływają na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plany te uwzględniają założenia polityki przestrzennej państwa, a przy okazji tworzą warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju powiatu jako całości.

Program opieki nad zabytkami współdziała z planami przy realizacji celów polityki przestrzennej zapisanych w ustaleniach planów zagospodarowania poszczególnych gmin w zakresie:

Celu I – dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni powiatu.

Celu II – wzmocnienia funkcji sieci osadniczej.

Celu III – ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

II.3. STRATEGIA ROZWOJU KULTURY W POWIECIE CIESZYŃSKIM NA LATA 2001-2016

Strategia rozwoju kultury w powiecie cieszyńskim na lata 2001-2016 (zwana dalej strategią) zawiera się w opisanej w punkcie II.1 Strategii Rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001-2016 i została uchwalona przez Radę Powiatu Cieszyńskiego wraz z całym dokumentem w czerwcu 2002 r. Jest to dokument określający cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań. Wydział Kultury, Sportu, Turystyki i Informacji Starostwa Powiatowego w Cieszynie za pomocą powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim realizuje tę strategię w zakresie opieki nad zabytkami.

W strategii wyznaczono trzy cele strategiczne:

1 Cel I. Stworzenie programu udostępniania kultury wszystkim mieszkańcom oraz edukacji regionalnej, artystycznej i kulturalnej.

Cel II. Zachowanie i kultywowanie lokalnych tradycji oraz ochrona krajobrazu kulturowego Śląska Cieszyńskiego.

Cel III. Wykorzystanie walorów kulturowych dla promocji powiatu.

Powiatowy program opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim jest spójny ze wszystkimi kierunkami działań II celu strategicznego strategii oraz z wybranymi kierunkami działań celu I i III. Szczegółowe odniesienia celów programu do celów strategii przedstawiono w aneksie 1.

II.4. ZABYTKI W POLITYCE PAŃSTWA

II.4.1. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Art. 84 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest obecnie opracowywany. W tezach do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określono siedem podstawowych zasad konserwatorskich:

- primum non nocere,
- maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),

- usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco,
 - czytelności i odróżnialności ingerencji,
 - odwracalności metody i materiałów,
 - wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.
- Zasady te powinny być uwzględniane podczas prowadzenia wszelkich prac przy zabytkach przez wszystkie osoby działające w sferze opieki nad zabytkami, w tym przez: pracowników urzędów, konserwatorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli, użytkowników i innych.

II.4.2 WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM NA LATA 2006 -2009 A PROGRAM POWIATOWY

1 Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim (zwany dalej programem wojewódzkim) został sporządzony w związku z uchwałą nr 1278/272/II/2005 Zarządu Województwa Śląskiego z 30 czerwca 2005 r. Tworząc niniejszy, Powiatowy program opieki nad zabytkami, uwzględniono większość przesłanek merytorycznych i technicznych, zawartych w programie wojewódzkim (o czym wspomniano już we wprowadzeniu). Zasadniczym powodem istotnego oparcia się w tworzeniu Powiatowego programu o program Wojewódzki jest fakt, że wszelkie wymienione w nim przesłanki prawne stosuje się odpowiednio także do obszaru powiatu, zaś większość przesłanek merytorycznych z przyczyn prawnych i organizacyjnych oraz ze względu na wspólnotę obszaru winna zostać zastosowana i spełniona analogicznie. W tym sensie program wojewódzki stanowił zasadniczą podstawę dla przygotowania programu powiatowego.

Przedmiotem programu wojewódzkiego są więc analogicznie wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte, przy czym za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Podstawą sporządzenia programu wojewódzkiego była ewidencja zabytków (wg art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych.

Celem głównym programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju.

Program realizuje, analogicznie jak powiatowy, cele szczególne określone w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, takie jak:

- 11) włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 22) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 33) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 44) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

55) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

66) określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

77) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką na zabytkami.

Program jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec obiektów zabytkowych zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Program powiatowy natomiast, nie obejmuje zakresu działań związanych z ochroną zabytków, wynikających z kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków, ale jego realizacja będzie wymagała ścisłej z nim współpracy.

II.4.3. NARODOWY PROGRAM KULTURY OCHRONA ZABYTEKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2004-2013

Narodowy program kultury - ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004-2013. Określa on politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 r.

Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami cząstkowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków do rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem.

W programie sformułowano dwa priorytety działań:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

W ramach priorytetu 1 ustalono trzy działania:

Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

Celem głównym tego działania jest dostosowanie strefy ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej. W ramach działania przewidziano prowadzenie szerokich konsultacji ze środowiskami związanymi z ochroną zabytków w celu sformułowania propozycji zmian instytucjonalnych, prawnych i funkcjonalnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach tego działania przewidziano realizację dwóch programów:

Program: Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej

Celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych. W ramach programu prowadzone są specjalne szkolenia.

Program: Promesa Ministra Kultury

Celem programu jest udział wkładu krajowego w montażu finansowym wybranych projektów współfinansowanych z funduszy europejskich.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Działanie to będzie realizowane przez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystycznych. Będzie wykonywane na terenie miast: Gdańsk, Kraków, Poznań, Warszawa i Wrocław. Do roku 2013 przewidziano realizację dwóch programów:

Program: Narodowy produkt turystyczny miasta stołecznego Warszawy – Trakt Królewski.

Program: Fryderyk Chopin 2010.

W ramach priorytetu 2 ustalono dwa działania:

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie będzie polegało na podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz na rozwijaniu zainteresowań społeczeństwa problematyką ochrony zabytków.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

Działanie to realizowane będzie przez wdrożenie Programu *Absent Patrimonium*, który przewiduje realizację sieci informacji o zabytkach wwożonych, wywożonych i przewożonych przez granice oraz o zabytkach zaginionych.

II.5. AKTUALNE KOMPETENCJE W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dokonuje podziału kompetencji w zakresie ochrony zabytków. Organami ochrony zabytków są (art. 89):

11) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w którego imieniu zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,

22) wojewoda, w którego imieniu zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków, a w przypadku terenu powiatu cieszyńskiego także Delegatura Wojewódzkiej Służby Ochrony Zabytków w Bielsku – Białej.

Do zadań Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami,
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych nieprawnie za granice,
- wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków,
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich,
- organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych i rzeczowych,
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”,
- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków,
- organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

III. DIAGNOZA ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU

III.1. POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE, GEOGRAFICZNE I HISTORYCZNE

III.1.1. POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE

Powiat Cieszyński leży w południowej części województwa śląskiego. Od południa i zachodu graniczy ze Słowacją i Czechami, od północy z miastem na prawach powiatu – Jastrzębiem Zdrojem i powiatem pszczyńskim, a od wschodu z powiatami bielskim i żywieckim. W wyniku reformy administracyjnej państwa wprowadzonej w życie z dniem 1 stycznia 1999 r., w skład powiatu cieszyńskiego weszło 100% obszaru powiatu cieszyńskiego sprzed reformy administracyjnej z 1975 r.

III.1.2. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Powiat Cieszyński leży w centralnej części Europy Środkowej w Karpatach Zachodnich – Beskidzie Śląskim i zachodniej części kotliny oświęcimskiej oraz w pobliżu Bramy Morawskiej. Jest to obszar zróżnicowany krajobrazowo, rozciągający się od Beskidu Śląskiego i Żywieckiego na południu po płaskie tereny wspomnianej Kotliny Oświęcimskiej na północy. Teren powiatu cieszyńskiego przecinają górne odcinki dwóch rzek: Olzy stanowiącej dopływ Odry oraz górnego odcinka rzeki Wisły od samych jej źródeł położonej na terenie obecnej gminy miejskiej Wisła.

III.1.3. OBSZAR POWIATU CIESZYŃSKIEGO NA TLE HISTORYCZNEGO ROZWOJU REGIONU

1) RYS HISTORYCZNY ROZWOJU REGIONU

0Powiat Cieszyński reaktywowano w 1999 r. w wyniku reformy administracyjnej wprowadzającej nowy podział terytorialny państwa. Reforma ta uwzględniła granice powiatu cieszyńskiego ustalone jeszcze na początku okresu międzywojennego.

1W obrębie powiatu cieszyńskiego znalazło się 12 gmin w tym pięć miejskich: Cieszyn, Skoczów, Strumień Ustron i Wisła oraz 7 wiejskich; Brenna, Chybie, Dębowiec, Golezów, Hażlach, Istebna i Zebrzydowice. Jest to obszar obejmujący zasadniczą, środkową część historycznych ziem Śląska Cieszyńskiego czyli terytorium stanowiące centralną część dawnego Księstwa Cieszyńskiego.

Istotne zmiany w historycznym regionie Śląska Cieszyńskiego miały miejsce po podziale tych ziem w wyniku decyzji Rady Ambasadorów po zakończeniu I wojny światowej. Wówczas dokonano podziału Śląska Cieszyńskiego na część wschodnią znajdującą się w Polsce oraz zachodnią, mniej więcej od rzeki Olzy na wschodzie aż po rzekę Ostrawicę – w Czechosłowacji. Z przeważającej części pozostałych w Polsce ziem Śląska Cieszyńskiego utworzono wówczas powiat cieszyński. We wschodniej części Śląska Cieszyńskiego utworzono natomiast powiat bielski (obejmujący gminy Bielsko, Bystrą Śląską Czechowice, Jasienica i Jaworze). Z części przypadłej Czechosłowacji utworzono powiaty Frydecki i Karwiński. Od południowego – wschodu, kraniec powiatu cieszyńskiego wyznaczała granica z powiatem żywieckim, znajdującym się w województwie krakowskim.

Śląsk Cieszyński – region, na którego obszarze w znanej nam przeszłości zawsze dominowała ludność polska, należy do obszarów mających wyjątkową i odrębną specyfikę historyczną w skali Polski. To właśnie z historii oraz z położenia geograficznego wynika jego i mieszkańców wyjątkowy charakter.

Teren dzisiejszego Śląska Cieszyńskiego, a w tym powiatu cieszyńskiego zasiedlony był od około 500 r. n. e. przez słowiańskie plemię Gołęczyców. Kiedy w X wieku powstaje państwo polskie, obszar ten jest już z nim związany jako rubież południowa. Legenda mówi o powstaniu grodu w Cieszynie już w 810 r., nie jest więc wykluczone, że w X wieku istniały obwarowania a z czasem gród, broniący przeprawy przez Olzę. Hipotezę taką potwierdza pierwsza znana dziś wzmianka pisemna o Cieszynie, pochodząca z Bulli papieża Hadriana IV z 1155 r., wymieniająca go już wówczas jako siedzibę kasztelanii czyli ośrodek władzy lokalnej będący właśnie odpowiednikiem dzisiejszego powiatu. Podział państwa polskiego w 1139 r. pomiędzy synów Bolesława Krzywoustego pozostawił obszar całego Śląska we władaniu najstarszego spośród nich – Władysława II Wygnańca i jednocześnie pierwszego seniora, a następnie pochodzącej od niego linii Piastów śląskich. Następcy Bolesława Krzywoustego poprzez spory o władzę doprowadzili do rozbicia dzielnicowego Polski, zaś potomkowie Władysława II, podobnie jak to niestety miało miejsce w innych regionach Polski – do rozdrobnienia Śląska. Jeden z potomków Władysława II – książę Mieszko osiadł w Cieszynie, gdzie z przyczyn kolejnych podziałów ziem i władzy erygował w 1290 r. Księstwo Cieszyńskie, jako Mieszko I.

Od końca XIII w. Cieszyn staje się więc stolicą Księstwa położonego na rubieżach Polski i przeważnie pozostającego przez cały dalszy bieg historii, także z powodu ówczesnego rozbicia dzielnicowego, poza bezpośrednim wpływem centralnych ośrodków władzy. W XIV wieku Księstwo Cieszyńskie dzieli losy większości małych i niestabilnych księstw śląskich, przechodząc na zasadach wasalnych pod władzę królów czeskich, dwa wieki później zaś – w 1526 r. – austriackich Habsburgów, którzy rządzą tu przez swych przedstawicieli praktycznie, aż do odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. Historyczny fakt sprawowania tu rządów przez dynastię Piastów najdłużej w Polsce, bo aż do 1653 r., kiedy umiera ostatnia przedstawicielka rodu - Księżna Elżbieta Lukrecja – ma dziś, mimo wszystko, znaczenie raczej symboliczne. Należy wszakże dodać, że wraz ze śmiercią Księżnej Elżbiety ziemia ta zaczyna funkcjonować w świadomości jako Śląsk Cieszyński obejmujący, oprócz terenu obecnego powiatu cieszyńskiego, tak jak i wcześniejsze Księstwo, także ziemie tak zwanego Zaolzia,

położone obecnie po stronie czeskiej oraz Bielsko i gminy znajdujące się w jego obecnym powiecie, położone na zachód od niego. Położenie Śląska Cieszyńskiego na styku zmieniających się państw i graniczących ze sobą narodów – pomiędzy Królestwem Polskim, a należącym do Czech i następnie do Austrii Śląskiem – powodowało przemieszczanie się rozmaitych grup etnicznych, a po reformacji – także wyznaniowych. W konsekwencji w pewnym stopniu spowodowało to pojawienie się tu – do dziś największej w Polsce – grupy protestantów. Oderwanie całego Śląska od Austrii przez Prusy w wyniku II wojny śląskiej w 1746 r. nie objęło terenów Śląska Cieszyńskiego. Ten fakt historyczny sprawił natomiast, że obszar Śląska Cieszyńskiego łącznie z położonym na zachód od niego Śląskiem Opawskim, zwano czasem Śląskiem Austriackim.

Długi okres władzy Habsburgów, którzy władali rozrastającym się, także kosztem Polski, a w końcu wielkim państwem, charakteryzował się właściwie brakiem ich szczególniejszego zainteresowania niegdysiejszym maleńkim Księstwem, pozostającym gdzieś daleko na granicy całej Monarchii. Docierały tu jedynie suche prawa, pojedynczy urzędnicy cesarscy, z czasem pojawiło się wreszcie nieco osadników z Austrii. Do dziś jednak, chyba na zasadzie przekornego sentymentu, mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego i okolicy wspominają dobre czasy „za starej Austrii”. Tymczasem, sytuacja ta odcisnęła się na Śląsku Cieszyńskim i jego mieszkańcach istotnym śladem w postaci nie tylko silnego poczucia odrębności, ale również praktycznie braku potrzeby ściślejszych związków z jakkolwiek władzą centralną. O ile można się zorientować, zjawisko to jest wciąż dość rozpowszechnione na autochtonicznych terenach całego Śląska. Na Śląsku Cieszyńskim jednak, silne poczucie tożsamości, wzmocnione dodatkowo przez wyjątkowe w skali kraju zróżnicowanie wyznaniowe mieszkających tu Polaków, z oczywistych powodów etnicznych ciężące w stronę polską, przyniosło wobec perspektywy odzyskania niepodległości, jakby na przekór wspomnianym wcześniej zdarzeniom i zaszłościom, poszukiwanie związków z Polską. Trochę paradoksalnie, jedną z przyczyn mogła też być największa w skali etnicznej Polski liczba protestantów, dla których Wiedeń był podwójnym ciemną: jako władza obca – narodowościowo kojarzył się także z obcym wyznaniowo – katolickim tronem cesarskim. Wobec narodowościowych dążeń niepodległościowych trzeba więc wspomnieć o powstałej już w listopadzie 1918 r. Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego – jednym z pierwszych, lub zgoła pierwszym po latach niewoli i zaborów, organie władzy polskiej w całym kraju, potem o decyzji tzw. Rady Ambasadorów (zwycięskich państw w I wojnie światowej: Wielkiej Brytanii, Francji i Włoch), która tak niefortunnie podzieliła te ziemie pomiędzy dwa państwa i wreszcie o wynikającym z tego polsko - czeskim konflikcie wojennym w 1919 i 1920 r.

Przygraniczne położenie powodowało także wzajemne przenikanie się sąsiadujących kultur. W tym zakresie widoczne są więc wpływy niemieckie, czeskie, słowackie, węgierskie, włoskie, a także żydowskie, choć generalnie zaistniały one wszystkie później, bo począwszy od XIV w. Zawistość polityczna prowokowała natomiast próby najpierw czechizacji Śląska Cieszyńskiego, następnie jego germanizacji. Tymczasem wobec oczywistej przewagi ludności polskiej, próby jej wynaradawiania osiągały zgoła odmienny skutek. Umiłowanie i dbałość o język polski, od XIX w. silny nacisk na edukację, powodowały rozwój świadomości i troskę o własną tożsamość. Swoista rywalizacja kulturowa, a w przypadku Śląska Cieszyńskiego – od XVI w. także wyznaniowa, rozwijała poczucie odrębności i własnej wartości. Wymownym świadectwem materialnym tych oryginalnych i bogatych dziejów są historycznie ukształtowane miasta o specyficznym charakterze, zarówno sama stolica regionu – Cieszyn, jak i mniej znane – Skoczów czy Strumień, które w swoim układzie przestrzennym powstały jeszcze w oparciu

o średniowieczne, środkowo – europejskie tradycje lokacyjne, łączące w sobie syntezę wpływów wspomnianych narodów.

Po zakończeniu I wojny światowej o kształcie granic fragmentów nabytego przez Polskę Śląska, a w tym powiatu cieszyńskiego, decydowały trzy państwa – Czechosłowacja, Niemcy i Polska. Dnia 15 lipca 1920 r. Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej wydał decyzję o utworzeniu województwa śląskiego z terenów Śląska, które zostaną włączone do Polski (chodziło właśnie o części dawnego austriackiego Śląska Cieszyńskiego oraz pruskiego Górnego Śląska). Samo województwo śląskie stało się samodzielną jednostką administracyjną w 1922 r. W jego skład weszło 9 powiatów wiejskich (bielski, cieszyński, katowicki, lubliniecki, pszczyński, rudzki, rybnicki, świętochłowicki, tarnogórski) oraz 3 powiaty miejskie (Bielsko, Katowice i Królewska Huta). W 1938 r. w wyniku aneksji przez Polskę, obszar województwa śląskiego powiększył się o tzw. Zaolzie czyli wspomnianą na zachodnią część Śląska Cieszyńskiego.

Należy pokreślić, że lata drugiej Rzeczypospolitej, po części nawet okres okupacji hitlerowskiej, potem czasy PRL i wreszcie lata ostatnie - to okres asymilacji Śląska Cieszyńskiego z Polską. Jednocześnie, szczególnie w czasach PRL ale i w ostatnich latach, daje się zaobserwować zjawisko narastającego poczucia odrębności lokalnej.

2) HISTORYCZNE TRAKTY

01. Trakt cesarski – pierwsza bita szosa, zbudowana w latach 1776-1790, biegnąca przez Cieszyn, Skoczów, Bielsko. W Skoczowie trakt ten pokrywa się z wcześniejszym traktem solnym,

22. Droga z Milówki do Jabłonkowa, na terenie powiatu cieszyńskiego przebiegająca doliną Olzy.

III.2. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU CIESZYŃSKIEGO

III.2.1. EWIDENCJA ZABYTEKÓW

Delegatura w Bielsku – Białej Śląskiego Urzędu Ochrony Zabytków oraz Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzą wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa (art. 22 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) w tym powiatu cieszyńskiego. Ewidencja zabytków powiatu cieszyńskiego jest aktualizowana. Obecnie znajduje się w niej około 3000 obiektów nieruchomych położonych na terenie powiatu cieszyńskiego.

III.2.2 ZABYTKI OBJĘTE OCHRONĄ

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

1) WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Zabytki o szczególnej wartości są objęte ochroną za pomocą wpisu do rejestru zabytków. Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Według danych Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków na terenie powiatu cieszyńskiego wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych jest 291 obiektów, w tym:

- 1) wielkoobszarowych założeń miejskich i wiejskich – 4,
- 2) obiektów sakralnych – 41,
- 3) zamków i obiektów budownictwa obronnego – 8,
- 4) pałaców i dworów – 22,
- 5) obiektów użyteczności publicznej – 18,
- 6) parków i zieleni zorganizowanej – 9,
- 7) cmentarzy – 5,
- 8) budynków gospodarskich - 48,
- 9) budownictwa przemysłowego – 6,
- 10) obiektów mieszkalnych - około 130.

W rejestrze zabytków archeologicznych znajduje się także stanowisko archeologiczne, którym jest historyczna Góra Zamkowa w Cieszynie wpisana równocześnie do rejestru zabytków nieruchomych ze względu na zespół zabudowy jak i poszczególne jego elementy: kaplicę grodową p.w. św. św. Mikołaja i Wacława, gotycką „Wieżę Piastowską” oraz wieżę ostatecznej obrony wraz z relikami górnego zamku i pałac myśliwski Habsburgów wraz z przyległą zabudową, posadowiony na XIV-XIV – wiecznych obwarowaniach zamku dolnego.

2) USTALENIE OCHRONY W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się ochronę zabytków znajdujących się w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz, w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

11. uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
22. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
13. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami (art. 18 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), a także uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia (art.19 ust 1 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W przypadku gdyby gmina posiadała gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu winny zostać uwzględnione się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 cytowanej ustawy).

Ochrona zabytków w planach miejscowych została w ostatnich latach znacznie ograniczona w wyniku wygaśnięcia terminu ważności planów sporządzonych przed rokiem 1994 oraz braku nowych planów dla ważnej części terenu powiatu, którym jest samo miasto Cieszyn oraz gmina Dębowiec. W obu tych miejscach aktualnie obowiązują plany cząstkowe – szczegółowe.

III.2.3. OCHRONA WALORÓW KULTUROWYCH I HISTORYCZNYCH NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE PRZYRODY

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880). Do form ochrony przyrody, które uwzględniają ochronę wartości kulturowych, należą: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Na szczególną uwagę zasługuje ochrona wielkoobszarowa w postaci parku krajobrazowego. Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

1 Dnia 1 stycznia 2000 r. na mocy rozporządzenia wojewody śląskiego nr 222/99 z 16 listopada 1999 r. na terenie województwa śląskiego powołano Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, w którego skład weszło w całości lub w części osiem istniejących już parków krajobrazowych, a wśród nich, na terenie powiatu cieszyńskiego – Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego.

III.2.4. MIEJSCA PAMIĘCI

Na terenie powiatu cieszyńskiego znajdują się miejsca, które są objęte ochroną na podstawie następujących aktów prawnych:

- 1) Ustawa z dnia 21 stycznia 1988 r. o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz.U. nr 2 poz. 2 z późn. zm.),
- 2) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1988 r. w sprawie organizacji, trybu działania i zasad finansowania Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (Dz.U. nr 22 poz. 154),
- 3) Ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz.U. nr 41 poz. 412),
- 4) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 maja 1999 r. w sprawie określenia sposobu oznakowania granic Pomników Zagłady i ich stref ochronnych, a także wzorów znaków wskazujących na te granice (Dz.U. nr 47 poz. 473),
- 5) Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. nr 39 poz. 311 z późn. zm.),
- 6) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 października 1936 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z r. 1936 nr 85 poz. 595),
- 7) Pismo Prezesa Rady Ministrów RP z dnia 6 sierpnia 1999 r. znak SJB 219-38/10/99, gdzie zwraca się uwagę na fakt, że wojewoda w toku wykonywanych obowiązków winien zapewnić szczególną dbałość o zachowanie nienaruszalności miejsc, obiektów i przedmiotów upamiętniających postaci i wydarzenia znaczące dla dziedzictwa państwa i narodu polskiego lub innych narodów mogących stanowić miejsca pamięci,
- 8) Zarządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 6 grudnia 2002 r. w sprawie powołania Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Katowicach (nr 434/02).

Celem ochrony miejsc pamięci jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwałe elementy tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Miejsca, obiekty i znaki pamięci narodowej jako ważny składnik tożsamości powinny być chronione przez wszystkich obywateli.

III.2.5. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ZABYTKOWYCH

Powiat cieszyński jest obszarem o wyjątkowym, i bardzo bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności turystycznej i gospodarczej powiatu.

W warstwie kultury materialnej pozostały po minionych epokach liczne zabytki architektury i budownictwa, które oprócz bycia widocznym świadectwem kultury narodowej, nosząc także dosyć oryginalne wpływy mieszanek kultur narodów środkowoeuropejskich. Zabytki te występując tu w dużym nasyceniu, stwarzają swoisty klimat historyczności przestrzeni Śląska Cieszyńskiego. Dużą ilość zabytków na Śląsku Cieszyńskim, oprócz niewątpliwie bogatej historii miejsca, zawdzięczamy także stosunkowo niewielkim stratom podczas ostatnich wojen, które przecież w widocznym stopniu po prostu zrujnowały wiele innych rejonów w Polsce i Europie.

W krajobrazie kulturowym powiatu pierwszorzędne miejsce zajmują ulokowane tu średniowieczne miasta historyczne: Cieszyn, Skoczów i Strumień. Szczególnie interesującym i cennym tego przykładem jest historyczny krajobraz architektoniczny samego Cieszyna, ukształtowany w wyniku 1000-letniej historii tego miasta. Istotne znaczenie dla zasobów historii budownictwa drewnianego w Polsce ma ruralistyczny i wciąż zachowany we fragmentach, zespół zabudowy góralskiej w Istebnej (w okolicy drogi z Istebnej do Koniakowa), ale także pozostałości zabudowy w innych miejscowościach Beskidu Śląskiego, zwłaszcza w Wiśle i Brennej. Ogólnie, na terenach górskich, rozciąga się specyficzny krajobraz kulturowy, ukształtowany w wyniku gospodarki pasterskiej. Na obszarze tym zachowało się dużo przykładów architektury drewnianej, zarówno świeckiej, jak i sakralnej. Oprócz wymienionych miejscowości kościoły drewniane, stodoły i spichlerze. znajdują się także na terenie Hażłacha, Ustronia, Golezowa i Dębowca.

Zarówno historyczne miasta jak i wsie powstawały przy historycznych traktach. Miasta mają w dużym stopniu zachowany swój charakter i kształt historyczny, gdyż w przeciwieństwie do historycznych ośrodków w innych częściach województwa śląskiego (np. Częstochowy, Gliwic czy Bytomia) nie uległy tak dużym przeobrażeniom na skutek procesów industrializacji, które zachodziły od XVIII do XX w. Należy jednak zwrócić uwagę, że i na Śląsku Cieszyńskim był to okres dosyć dynamicznego rozwoju gospodarczego i związanych z tym przekształceń krajobrazu (budowa linii kolejowych, czy też ukształtowanie się ośrodków hutniczych w Ustroniu i Trzyńcu).

Także w związku z tymi przemianami o wyrazie architektonicznym Cieszyna, Skoczowa i Strumienia w istotnym stopniu decydują obiekty powstałe w XIX w., w stylach eklektyzmu i historyzmu, a w przypadku szczególnie Cieszyna oraz Wisły i Ustronia również realizacje reprezentujące różne fazy modernizmu z lat międzywojennych. Architektura powstająca w tych okresach na terenie powiatu cieszyńskiego ma też zróżnicowany charakter ze względu na odmienne uwarunkowania legislacyjne i gospodarcze obowiązujące w czasach, w których była tworzona.

Ważnym elementem krajobrazu kulturowego powiatu cieszyńskiego są historyczne kompozycje krajobrazowe, powiązane z siedzibami szlacheckimi m.in. w Kończycach Małych koło Zebrzydowic, na przedmieściach i w okolicach Cieszyna, a także zespoły rezydencjonalne

i pałacowo-parkowe w Kończycach Wielkich w gminie Hażlach, w Pogórzu koło Skoczowa i Drogomyślu koło Strumienia.

Na terenie powiatu znajdują się też zabytkowe cmentarze – 3 żydowskie (2 w Cieszynie i 1 w okolicy Skoczowa) oraz po jednym – rzymskokatolickim i ewangelicko-augsburskim w Cieszynie. Spośród zatem 291 obiektów położonych tylko na terenie samego powiatu cieszyńskiego, a figurujących w rejestrze zabytków, do najciekawszych, jednocześnie na całym Śląsku Cieszyńskim, należą :

w Cieszynie: Wzgórze Zamkowe, na którym znajdują się: kaplica zamkowa (a wcześniej grodowa) p.w. św. św. Mikołaja i Wacława, zwana potocznie „rotundą romańską” – z XI-XII w. będąca obiektem o najwyższych walorach historycznych w woj. śląskim, wieża okrągła tzw. ostatecznej obrony z XII-XIII wraz z przyległymi do niej relikwiami zamku górnego z XIII-XV w. (odkryta w latach 90-tych XX w. pod elementem architektonicznym parku na Wzgórzu Zamkowym – tzw. „Sztucznymi Ruinami” z 1916 r., wieża kwadratowa z XIV broniąca dostępu do górnego zamku znana pod nazwą „Wieża Piastowskiej” oraz romańskie relikwii architektury obronnej w zarysach ujawnionych na terenie parku na Wzgórzu Zamkowym.

Na starym mieście w Cieszynie: kościół p.w. św. Marii Magdaleny z XIII w. – przebudowany w latach 1789-1804, Rynek z XV w. z historycznymi kamienicami, późnobarokowym Ratuszem z przeł. XVIII i XIX w. i wczesno-modernistycznym hotelem „Pod Brunatnym Jeleniem” z 1912 r. , Kościół Jezusowy (Ewangelicko-Augsburski) z XVIII w., dawna Mennica Książęca przy ul. Menniczej nr 46 – obecnie po przebudowie – mieszcząca siedzibę Książnicy Cieszyńskiej, a ponadto: XIX – wieczna Studnia Trzech Braci – nawiązująca do legendy powstania miasta Cieszyna (w 810 r. n.e.), „Wenecja Cieszyńska” z XVIII i XIX w. – stara dzielnica garbarzy i tkaczy, oraz Teatr im. Adama Mickiewicza z pocz. XX w.

W Goleszowie: neobarokowy kościół św. Michała Archanioła oraz historyzujący kościół ewangelicko-augsburski,

w Zamarskach (Gmina Hażlach): kościół drewniany z 1731 r.,

w Istebnej: późnobarokowy kościół p.w. Dobrego Pasterza z 1794 r. z wystrojem wewnątrz z 1929 r. (w tym z późno-młodopolską polichromią), drewniany kościół p.w. św. Krzyża z XVIII w. na przełęczy Kubalonka, Chata Kawuloka z 1863 r.- z kolekcją instrumentów góralskich,

w Skoczowie: barokowy ratusz z XVIII w., kamienica przy ratuszu – w której urodził się patron Śląska Cieszyńskiego – św. Jan Sarkander a obecnie mieści się muzeum jego imienia, barokowy kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła z XVIII w.,

W Strumieniu: barokowy ratusz z XVIII w.,

W Ustroniu: kościół św. Klemensa z XVIII w. z barokową fasadą oraz kościół św. Apostoła Jakuba z klasycystycznym korpusem z 1835 r.,

W Wiśle: Muzeum Beskidzkie (oddział Muzeum Śląska Cieszyńskiego) w budynku dawnej karczmy z końca XVIII w., Zamek – Rezydencja Prezydenta II Rzeczypospolitej na stoku Zachodniego Gronia (w okolicy Wisły Czarnej),

W Zebrzydowicach: barokowy pałac rodziny de Mattencloit z XVIII w. i zamek z końca XV w. w miejscowości Kończyce Małe.

Ta stosunkowa duża ilość cennych obiektów zabytkowych oraz ich zespołów, szczególnie w układach staromiejskich, spowodowała, że już w latach 70 – tych ubiegłego wieku próbowano tu tworzyć stałą służbę konserwatorską oraz formułować plan rewaloryzacji Miasta Cieszyna, sprzężony z planem zagospodarowania przestrzennego. Od 1979 r. działał więc w Cieszynie Miejski Konserwator Zabytków, z największym zaś powodzeniem w latach 90-tych, kiedy Cieszyn zablysnęła szczególną dbałością o dobra kultury, jako miasto historyczne.

Zabytki ruchome na Śląsku Cieszyńskim, skupiają się głównie w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie – znajdującym się w zabytkowym Pałacu Larisch'a z 1789 r. Dzięki darowaniu własnej kolekcji zbiorów na cele publiczne przez ks. Leopolda Szersznika – jezuitę z Cieszyna, placówka ta istnieje od roku 1802 i należy do oficjalnie najstarszych muzeów w Europie. W swoich zbiorach posiada liczne pamiątki po Piastach Śląskich, panujących przez prawie 400 lat w tysiącletniej historii miasta. Zbiory działu sztuki dysponują licznymi i cennymi eksponatami w zakresie rzeźby, grafiki i malarstwa oraz rzadko spotykanymi wyrobami również miejscowego rzemiosła artystycznego, a w zbiorach etnograficznych zwłaszcza wiślańskiego oddziału Muzeum, znajduje swoje odbicie bogactwo kultury ludowej Śląska Cieszyńskiego.

W skład Muzeum w Cieszynie wchodzi następujące filie: Muzeum Beskidzkie im. A. Podzorskiego w Wiśle – zajmujące się kulturą górali śląskich, Muzeum im. Gustawa Morcinka w Skoczowie – poświęcone pisarzowi i miastu oraz Muzeum Zofii Kossak-Szczuckiej-Szatkowskiej w Górkach Wielkich na terenie gminy Brenna – pielęgnujące pamięć po pisarce.

Poza Muzeum Śląska Cieszyńskiego i zbiorów w obiektach sakralnych (kościółach i domach zgromadzeń zakonnych), zabytki ruchome istnieją także w stosunkowo dobrze tu zachowanych kolekcjach prywatnych. Reprezentują one przykłady malarstwa i rzemiosła artystyczne, często o istotnych wartościach artystycznych i historycznych. Istnieją też depozyty muzealne dostępne w Muzeum Śląska Cieszyńskiego. Na przykład istotny wkład w muzealny zbiór broni miał cieszyński kolekcjoner Bruno Konczakowski, któremu widoczną częścią swej kolekcji zawdzięcza również słynna zbrojownia Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu. Ponadto istnieją historyczne zbiory etnograficzne o specyfice regionalnej.

Zabytki ruchome, znajdujące się poza Muzeum Śląska Cieszyńskiego są częściowo udostępniane – równolegle – w prywatnych muzeach i galeriach oraz izbach regionalnych, znajdujących się w największej liczbie na terenie gmin: Istebna, Wisła, Ustroń, Brenna i Goleiszów.

Uwagę zwracają również zabytkowe biblioteki Cieszyna. Oprócz istniejącego w Muzeum Śląska Cieszyńskiego księgozbioru należy wspomnieć o Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie i Bibliotece im. Tshammera przy Parafii ewangelicko – augsburskiej w Cieszynie.

Książnica Cieszyńska została założona stosunkowo niedawno – 1 stycznia 1994 roku, przez samorząd Miasta Cieszyna. W jej skład wchodzi kilka kolekcji książkowych. Najstarszą i najcenniejszą z nich jest biblioteka księdza Leopolda Szersznika (1747-1814), cieszyńskiego uczonego, pedagoga, działacza komunalnego i kolekcjonera, pochodząca z XVIII i XIX w. Księgozbiór ten liczy ok. 15000 woluminów dzieł drukowanych (w tym 11000 starodruków), 39 inkunabułów, 1000 jednostek ewidencyjnych rękopisów. Olbrzymią wartość ma także biblioteka Józefa Ignacego Kraszewskiego (1812-1887). Liczy ona 1000 starodruków oraz 14500 druków XIX-wiecznych. Innymi cennymi księgozbiorami są: biblioteka Czytelni Ludowej, towarzystwa kulturalno-oświatowego, które od założenia w 1861 r. aż do połowy lat osiemdziesiątych XIX w. stanowiło centrum życia narodowego w Cieszynie. Liczy ona 17000 woluminów (w tym 2000 starodruków i 7 inkunabułów) oraz biblioteka Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego powołanego w Cieszynie w 1901 r., która liczy ona 10000 woluminów, w tym 500 starodruków.

Biblioteka im. Tshammera, której początki sięgają poł. XVIII liczy ponad 17000 woluminów, 322 rękopisy, 5000 starodruków (w tym 4 inkunabuły) oraz 11000 książek XIX- i XX-wiecznych.

Całkowita jednak liczba ruchomych obiektów zabytkowych na obszarze powiatu cieszyńskiego, ze względu na fragmentaryczny dostęp do informacji na ten temat, jest wciąż trudna do oszacowania.

Wobec ponadregionalnej, jak się wydaje, wartości pokrótce scharakteryzowanych tu ogólnych zasobów zabytkowych powiatu cieszyńskiego, jednym z obecnych priorytetów władz powiatowych w dziedzinie kultury i sztuki, jest wspieranie ochrony zabytków, m.in. poprzez sprostanie istotnej potrzebie powołania miejscowej, pełnoprawnej służby konserwatorskiej. O ważkości tej potrzeby zaświadcza też umiejscowienie tego problemu w randze priorytetu, w uchwalonej już przez samorząd terytorialny Strategii Rozwoju Śląska Cieszyńskiego.

Powiat cieszyński charakteryzuje pewne zróżnicowanie etnograficzne. Zamieszkują je:

- 1) Górale śląscy (południowa, górська część powiatu)
- 2) Ślązacy spokrewnieni z grupą pszczyńsko-rybnicką (północna część powiatu).

Zróżnicowanie etnograficzne pociąga za sobą różnorodność strojów ludowych, wśród których można wyróżnić między innymi strój: cieszyński i Górali śląskich.

III.2.6. CZYNNIKI TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ

Powiat Cieszyński to obszar obejmujący historyczne ziemie południowej części Górnego Śląska. Przez wieki teren dzisiejszego powiatu stanowił centralną część historycznie ukształtowanego regionu o nazwie Śląsk Cieszyński, który wraz z położonym na zachód od niego Śląskiem Opawskim i ze względu na pozostanie w granicach cesarstwa Austrii – po wojnach o Śląsk z królestwem Prus – zwano czasem Śląskiem Austriackim. Zawsze była to też ziemia przygraniczna położona na etnicznym styku trzech narodów polskiego, czeskiego i słowackiego. Jako taka, ziemia ta była zarazem terenem przygranicznym księstw i państw, podlegających przekształceniom geopolitycznym. Równocześnie specyficzne usytuowanie w pobliżu Bramy Morawskiej umożliwiało stosunkowo łatwy kontakt z kulturą Europy Południowej. Dziedzictwo kulturowe powiatu było więc kształtowane pod wpływem różnych kultur i w różnych warunkach ustrojowych, co jest zauważalne do dzisiaj i przejawia się w charakterze jego zasobów kulturowych. Mimo to, dzisiejszy obszar powiatu stanowi jeden dość zwarty mikroregion kulturowy z pewnym wyodrębnieniem południowego obszaru ziem górskich, zamieszkałego przez Górali Śląskich. Zróżnicowanie wyznaniowe spowodowane istnieniem tu, największej w Polsce zwartej grupy protestantów, znajduje uzewnętrznienie odnoszące się szczególnie do zabytkowych obiektów nieruchomych i ruchomych w zakresie sztuki sakralnej.

Liniowe obszary kulturowe reprezentują:

- szlaki komunikacyjno-handlowe w dolinach Olzy i Wisły
- szlak handlowy łączący Europę Środkową ze wschodem przez Kraków,
- obszar oddziaływania miejsca pielgrzymkowego Wzgórza Kaplicówka w Skoczowie.

Specyficzne dziedzictwo krajobrazu kulturowego to:

- krajobraz miast historycznych (Cieszyn, Skoczów, Strumień)
- krajobraz gospodarki pasterskiej (Beskid Śląski),
- krajobraz gospodarki stawowej (Żabi Kraj),
- krajobraz hutnictwa kruszcowego oraz rudy darniowej żelaza w Ustroniu,
- krajobraz rolniczy o cechach historycznych Przedgórze Karpackiego.

Specyficzne dziedzictwo materialne:

- układy urbanistyczne i ruralistyczne,
- rezydencje ziemiańskie wraz z komponowanym krajobrazem dominium (m.in. Cieszyn, Hażlach, Skoczów, Zebrzydowice,
- architektura drewniana sakralna i świecka,
- Góra Zamkowa w Cieszynie,
- średniowieczna i nowożytna architektura obronna,
- zabytki kultury przemysłowej (zakłady przemysłowe, budownictwo patronackie),
- zabytki architektury modernistycznej.

Specyficzne dziedzictwo niematerialne:

- świadomość odrębności etnicznej mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, a w tym Górali Śląskich (odrębny strój, gwara),
- kultywowanie elementów kultury ludowej związanych z obrzędami religijnymi (rok liturgiczny), zwyczajami, folklorem, tradycjami,
- tradycyjne sposoby uprawy i hodowli,
- dziedzictwo kulinarne,
- tolerancja religijna i narodowościowa,
- pamięć o zrywach niepodległościowych, pomniki pamięci wielu narodów,
- ojczyzna wybitnych postaci historycznych.

III.2. 7. DZIEDZICTWO KULTUROWE – UWARUNKOWANIA REGIONALNE

1 Podstawowa charakterystyka powiatu cieszyńskiego na tle województwa śląskiego pozwalająca ocenić jego potencjał społeczny i ekonomiczny . przedstawia się następująco:

- powiat cieszyński zajmuje 6 miejsce wśród powiatów ziemskich województwa śląskiego pod względem obszaru (730 km²).
- powiat cieszyński zajmuje 1 miejsce wśród tych powiatów pod względem liczby ludności (170 tys. mieszkańców).
- powiat cieszyński zajmuje również 1 miejsce wśród powiatów ziemskich województwa śląskiego pod względem liczby podmiotów gospodarki narodowej
- powiat cieszyński wobec dużych obszarów leśnych oraz innych walorów turystycznych należy do mniej zurbanizowanych terenów województwa śląskiego – współczynnik urbanizacji wynosi ok. 50 % wobec średniej wojewódzkiej 79% - ludności mieszkającej w miastach).
- Liczba ludności nie wykazuje tendencji spadkowej, co wobec takiej tendencji obserwowanej w całym województwie jest korzystne. Jest to jednak w sporej mierze spowodowane dodatnim saldem krajowej migracji wewnętrznej na pobyt stały.
- Poziom wykształcenia również przedstawia się korzystnie na tle innych obszarów województwa śląskiego, szczególnie zurbanizowanych – wykształceniem wyższym legitymuje się wyższy odsetek od średniego dla mieszkańców województwa śląskiego.
 - Pod względem siły nabywczej i potencjału ekonomicznego mieszkańców powiat cieszyński lokuje się powyżej średniej krajowej.

III.2 8. DZIEDZICTWO KULTUROWE JAKO ELEMENT GOSPODARKI

1a) Dziedzictwo kulturowe jest jednym z fundamentów rozwoju tzw. przemysłu kultury, który zawiera w sobie nie tylko dziedziny działalności gospodarczej bezpośrednio zajmujące się produkcją i dystrybucją dóbr i usług kultury, ale i działalność niedochodową, która generuje przychód w innych branżach. Ma też podstawowe znaczenie dla rozwoju turystyki.

2b) Z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu rozwój kultury jest bardzo ważny, gdyż jest to równocześnie sektor turystyki oraz gospodarki o tzw. korzystnej specyfice, mieszczącej się już w modelu Gospodarki Opartej na Wiedzy (GOW):

- Jest pracochłonny, więc tworzy miejsca pracy, a jednocześnie wykorzystuje nowoczesne technologie.
- Opiera się na dziedzictwie kulturowym, wiedzy i informacji.
- Jest powiązany z innymi sektorami bazującymi na wiedzy (edukacja, turystyka kulturalna).
- Tworzy duże zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów.
- Opiera się na sieci małych i średnich przedsiębiorstw, działających obok niewielu dużych.
- Obejmuje rynek ponadlokalny i opiera się na ponadlokalnych powiązaniach.
- Jest czysty ekologicznie.

1c) Powiat cieszyński dysponuje pokaźnymi zasobami kulturowymi, które powinno się wykorzystać do rozwoju społeczno-gospodarczego. Do podstawowych należą:

- Muzea publiczne i prywatne ze swoimi zasobami.
- Krajobrazy kulturowe.
- Zabytki.
- Tradycje i folklor.

1d) Tradycyjne krajobrazy kulturowe i zabytki powinno się adaptować na cele kulturalne, społeczne i gospodarcze.

1e) Zintegrowany rozwój przemysłu kultury i kreowanie tzw. produktów markowych są motorem rozwoju turystyki. Z kulturowego punktu widzenia na terenie powiatu cieszyńskiego szczególne znaczenie ma:

- Turystyka miejska (obejmująca m.in. założenia urbanistyczne, zabytki municypalne).
- Turystyka pielgrzymkowa.
- Turystyka na terenach wiejskich.
- Kulturowa turystyka tematyczna (archeologiczna, historyczna, artystyczna).

Szczegółowe odniesienie celów zawartych w Strategii rozwoju turystyki w powiecie cieszyńskim na lata 2001-2016 do celów Powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2007-2016 przedstawiono w aneksie 3.

1f) Obecnie popyt na turystykę kulturową kształtują przede wszystkim muzea i usługi muzealne oraz galerie prywatne

- Duża koncentracja placówek muzealnych występuje w Cieszynie, Skoczowie, Ustroniu i miejscowościach górskich – Brenna, Istebna i Wisła.
- Muzea w powiecie cieszyńskim posiadają relatywnie bogate i cenne zbiory eksponatów.

III.2.9. ANALIZA SWOT

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>Walory dziedzictwa kulturowego powiatu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wysokie nasycenie terenu powiatu cennymi w skali Polski, zabytkami architektonicznymi (blisko 300 obiektów w rejestrze zabytków ok. 3000 w ewidencji), co dotyczy szczególnie ośrodków staromiejskich w Cieszynie, Skoczowie i Strumieniu, - silne poczucie tożsamości regionalnej mieszkańców powiatu i Śląska Cieszyńskiego, - atrakcyjne położenie w obszarze przygranicznym. 	<p>Brak mechanizmów ochrony zabytków:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Brak służb konserwatorskich na miejscu - w powiecie cieszyńskim, - ogólnie niski poziom dbałości o ład przestrzenny, szczególnie w atrakcyjnych terenach górskich - brak dostatecznej współpracy na linii gminy – powiat w dziedzinie ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i przestrzeni publicznej, - niewystarczający lobbing na poziomie ponad gminnym, który wspierałby ochronę zabytków w powiecie, - niewystarczające zainteresowanie podmiotów do wspólnych działań w tych dziedzinach, - niechęć do twórczego otwarcia się na świat zewnętrzny.
<p>Wyjątkowe dziedzictwo kulturowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bogate tradycje kulturowe Śląska Cieszyńskiego, które w oparciu o autochtoniczność są podtrzymywane w wielu zakątkach powiatu, - stosunkowo dobrze zachowane zabytki i inne elementy dziedzictwa kulturowego, - deklaracja chęci współpracy w zakresie ochrony dóbr kultury ze strony władz oraz instytucji. 	<p>Niedostateczna świadomość w dziedzinie ochrony zabytków :</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak dostatecznej świadomości w sferze ochrony zabytków oraz ogólnej kultury kształtowania krajobrazu kulturowego, a także przestrzeni publicznej (manifestujący się np. unieważnieniem decyzji o wpisie do rejestru zabytków układu urbanistycznego Cieszyna) - zarówno wśród mieszkańców, jak i przedstawicieli władz, - niewystarczająca informacja na temat ochrony i konserwacji zabytków na miejscu, - małe poświęcanie uwagi na opłacalność działań z zakresu ochrony zabytków, - ogólne problemy z realizacją zamiarów ochrony dóbr kultury przez przedstawicieli władz (zazwyczaj deklaracyjny charakter takich zamiarów).
<p>Bogactwo i różnorodność życia kulturalnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizacje pozarządowe posiadające doświadczenia w realizacji zadań z dziedziny kultury, grupy twórców, - różnorodność produktów kulturowych (imprezy, szlaki turystyczno – kulturowe), znaczna ilość placówek kulturalnych. 	<p>Mała aktywność praktyczna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mała aktywność stowarzyszeń zajmujących się kulturą w zakresie ochrony dóbr kultury, - stosunkowo mała lub symboliczna aktywność środowisk mających zawodowe związki z tą dziedziną.
<p>Bogate zaplecze oświatowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stosunkowo wysoki poziom wykształcenia wśród mieszkańców Powiatu Cieszyńskiego, - silny ośrodek szkolnictwa ponadpodstawowego (Cieszyn, Skoczów, Wisła), obecność wyższych uczelni na terenie Powiatu oraz deklarowana reorientacja oświaty na rzecz kultury (w ramach profili specjalistycznych i zajęć pozalekcyjnych). 	<p>Niewystarczające wykorzystanie oświaty:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mało efektywne nauczanie historii i historii kultury w szkołach wszystkich szczebli, - bezkrytyczne przejmowanie i promowanie obcych wzorców w zakresie podstawowych wartości oraz moda na takie wzorce wynikająca z braku wiedzy na temat własnej kultury.

SZANSE, OKAZJE**TRUDNOŚCI, ZAGROŻENIA****Wysoka aktywność ekonomiczna i społeczna:**

- stosunkowo wysoka kultura pracy,
- stosunkowo wysoka dyscyplina społeczna w zakresie poszanowania mechanizmów życia zbiorowego,
- aktywność własna mieszkańców w sferze kultury.

Mała ilość finansów przeznaczana na ochronę zabytków:

- Zbyt małe środki finansowe samorządu lokalnego przeznaczane na ochronę zabytków oraz edukację w tej dziedzinie,
- praktyczny brak mecenatu w tej dziedzinie.

Dotacje zewnętrzne:

- możliwość wzbudzenia zainteresowania wśród inwestorów zasobami dziedzictwa kulturowego w powiecie cieszyńskim poprzez przygotowanie ofert dotyczących zakupu i możliwości użytkowania obiektów zabytkowych,
- możliwość pozyskania pieniędzy z funduszy strukturalnych UE, od fundacji i z innych źródeł pozabudżetowych.

Trudności z otrzymaniem pomocy zewnętrznej:

- brak zestawu profesjonalnych ofert inwestycyjnych związanych z obiektami zabytkowymi,
- niekorzystne konotacje powiatu cieszyńskiego wśród dysponentów środków z U.E. i innych, m.in. ze względu na unieważnienie decyzji o wpisie do rejestru zabytków układu urbanistycznego Cieszyna.

Regionalizm i współpraca :

- kreowanie indywidualnego, wyjątkowego wizerunku poszczególnych miejscowości,
- poszukiwanie korzeni, autentyczności,
- integracja j.s.t. powiatu cieszyńskiego,
- możliwość współpracy z sąsiednimi powiatami i przygranicznymi terenami Czech i Słowacji,
- rozwój kontaktów międzyludzkich na pograniczu oraz nowych technologii komunikacji (np. Internetu).

Mocny wpływ kultur zewnętrznych:

- brak oferty chroniącej i promującej własny krajobraz kulturowy (np. w formie katalogu profesjonalnych projektów architektonicznych dla powiatu cieszyńskiego),
- tendencja do zmniejszania zainteresowania młodzieży dorobkiem kulturowym regionu,
- szerokie upowszechnianie się „płytkiej” kultury masowej, materializmu, snobizmu,
- preferowanie kultury masowej,
- zbyt powszechne utożsamianie kultury wyłącznie z rozrywką
- subiektywne i obiektywne trudności we współpracy gmin między sobą, powiatu z gminami oraz z partnerami czeskimi i słowackimi.

Przepisy prawne umożliwiające ochronę Zabytków:

- prawo coraz szczegółowiej i pełniej zapewniające Ochronę zabytków.

Niedostatki prawa i brak czytelnych przepisów prawnych określających finansowanie ochrony zabytków:

- brak gwarancji przekazania kompetencji administracyjnych samorządom w zakresie ochrony zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- brak ustawy o architekturze,
- brak odpowiednich przepisów pobudzających sponsorowanie kultury i ochrony zabytków.

Wnioski z analizy SWOT:

- 1) Na obraz dzisiejszego powiatu cieszyńskiego miały wpływ różnorodne czynniki zewnętrzne (np. oddziaływanie różnych kultur pograniczy, a współcześnie także silniejszych ośrodków miejskich: Bielsko – Biała, Katowice, Rybnik oraz zagranicznych – Ostrawa) i wewnętrzne (np. rozwój turystyki), co zaowocowało z jednej strony bogactwem zasobów kulturowych i pewnym zróżnicowaniem powiatu pod względem gospodarczym, kulturowym, krajobrazowym, z drugiej jednakże spowodowało braki w zakresie mechanizmów służących ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- 2) Zasoby zabytków powiatu cieszyńskiego są bardzo bogate, zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym, stosunkowo dobry jest ich stan zachowania, widoczna jest jednak niedostateczna świadomość znaczenia tych zasobów i potrzeby ich ciągłej ochrony oraz najczęściej deklaratywny charakter woli w tych kierunkach, a także niewykorzystanie potencjału obiektów zabytkowych.
- 3) Najbardziej widoczny jest brak pełnoprawnych służb konserwatorskich na miejscu.
- 4) W wyniku utraty ważności przez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzonych przed 1 stycznia 1995 r. ważne obszary zabytkowe (szczególnie obszar Cieszyna) zostały także, praktycznie pozbawione ochrony konserwatorskiej.
- 5) Widoczne są: brak współpracy pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego w zarządzaniu dziedzictwem oraz (poza Cieszynem) niewielka liczba działań studialnych i planistycznych oraz ich rzetelnego wdrażania.
- 6) W kwestii świadomości społeczeństwa co do dziedzictwa kulturowego widoczny jest co najmniej dualizm. Z jednej strony istnieje duża liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz kultywowania miejscowych tradycji, w tym także ratowania zabytków, z drugiej strony widoczna jest ich stosunkowo mała aktywność, czemu towarzyszy także brak świadomości społecznej co do znaczenia zasobów dziedzictwa kultury materialnej i opieki nad zabytkami.
- 7) Istnieją akty prawne ogólnie dobrze chroniące dziedzictwo kulturowe, jednak nie pozbawione wad szczegółowych w postaci mniejszych i większych luk techniczno-prawnych oraz merytorycznych.

IV. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POWIECIE CIESZYŃSKIM

Cele programu wynikają z przeprowadzonej analizy zasobów zabytkowych i uwzględniają cele wyznaczone w ustawie. Przyjęto następujące poziomy strategiczne: cele strategiczne, cele operacyjne, kierunki działań. Są one zgodne lub zbieżne ze *Strategią Rozwoju Śląska Cieszyńskiego* oraz właściwymi krajowymi i wojewódzkimi dokumentami strategicznymi w tym z *Wojewódzkim programem ochrony zabytków w województwie śląskim*. Cele zostały sformułowane na podstawie analizy SWOT, która powstała także na bazie analizy SWOT utworzonej dla *Strategii Rozwoju Śląska Cieszyńskiego* oraz z przyczyn praktycznych – na bazie celów programu wojewódzkiego. Zestawienie celów i kierunków działań przedstawiono na str. 34 w tabeli nr 1: Cele i kierunki działań *Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim*.

Zabytki mają wartość dzieł sztuki. Wartość ta zależy jednak także od stanu zachowania obiektów zabytkowych. Niestety, dopiero zadbany, dobrze eksponowany obiekt jest postrzegany przez społeczeństwo jako wartość.

Zabytki stanowią także o wartości i tożsamości przestrzeni publicznej, podnosząc jej jakość oraz nadając jej specyficzny walor unikalnej historyczności, a przez decydują również o jej konkurencyjności. Zabytek pojmowany w ten sposób oddziałuje więc na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju lokalnego, regionu i kraju. W tym rozumieniu zabytek włączony w procesy gospodarcze ma wartość ekonomiczną.

Mając powyższe na uwadze oraz idąc za przykładem całego województwa śląskiego, przyjęto następującą wizję *Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim*: **Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości lokalnej – jednym z najważniejszych elementów rozwoju gospodarczego powiatu.**

Aby na terenie powiatu cieszyńskiego wizja ta została zrealizowana, podobnie jak w całym województwie śląskim, konieczne jest podjęcie działań związanych z materiają zabytków i ze świadomością społeczną. Temu służą dwa wyróżnione cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu.
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Już na wstępie należy jednak z całą mocą podkreślić, że realizacja tych celów może stać się faktem jedynie przez sprawną działalność pełnoprawnej powiatowej służby konserwatorskiej dla powiatu cieszyńskiego i miasta Cieszyna, którą należy powołać w pierwszej kolejności. Od tego czy i kiedy się to stanie zależy sens i celowość powstania całego *Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim*.

CEL STRATEGICZNY I KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU

Na przeszkodzie w kształtowaniu kulturowego obrazu powiatu w szczególności stoi brak dostatecznej świadomości i wiedzy dotyczącej potencjału zasobów powiatu. Położenie oraz sytuacja geopolityczna ziem powiatu powoduje pozostawanie na peryferiach dużych ośrodków naukowych i kulturowych i jest przyczyną tych braków. Sytuacja taka ogranicza możliwość sprawowania należytej opieki nad zabytkami i jest także jedną z głównych przyczyn słabych stron stanu przestrzeni publicznej powiatu.

Dla celu strategicznego I sformułowano trzy cele operacyjne

- Cel operacyjny I.1 . Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu
- Cel operacyjny I.2 . Budowa systemu zarządzania zabytkami powiatu
- Cel operacyjny I.3 . Włączenie zabytków w procesy gospodarcze

CEL OPERACYJNY I.1

USTALENIE POTENCJAŁU ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU

Sprawna i efektywna opieka nad zabytkami wymaga głębokiej, opartej na solidnych podstawach wiedzy o historii, tradycjach i zabytkach. Niezbędna jest aktualna wiedza o stanie zachowania zabytków znajdujących się w ewidencji, jak również obiektów aspirujących do tego miana w wyniku upływu czasu i zmiany definicji pojęcia *zabytek*.

Braki w dokumentacji badawczej, analitycznej i syntetyzującej w znaczący sposób utrudniają działania w sferze konserwacji zabytków i mogą być przyczyną utraty przez nie wartości zabytkowych. Uzupełnienie tych braków pozwoli na sprawowanie skutecznej i efektywnej opieki nad zabytkami. Rezultatem tych działań powinny być: rozpoznanie stanu zasobów zabytkowych powiatu i ich wartości, pogłębienie wiedzy o historii, tradycjach i zabytkach regionu, powstanie opracowań studialnych i analitycznych niezbędnych do racjonalnej opieki nad zabytkami i właściwego zarządzania zabytkami.

Dla realizacji przedstawionego celu operacyjnego przyjęto następujące kierunki działań:

1• Kierunek działań I.1.A . Weryfikacja zabytków powiatu

Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga ustalenia stanu zasobów zabytkowych oraz ich znaczenia dla kultury regionu i kraju, a także Europy i świata. Realizacja kierunku będzie polegała na zebraniu informacji o aktualnym stanie zachowania zabytków, w tym obiektów chronionych, inwentaryzacji terenowej obiektów o cechach zabytkowych, waloryzacji zabytków i określeniu ich znaczenia dla dziedzictwa regionu, kraju, Europy, świata.

1• Kierunek działań I.1.B . Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu

Wiele zagadnień związanych z zabytkami, historią i tradycją regionu nie było dotąd przedmiotem badań naukowych lub wymaga pogłębienia wiedzy. Istniejąca niepełna i przestarzała dokumentacja konserwatorska ogranicza lub uniemożliwia właściwą opiekę nad zabytkami, co jest szczególnie zauważalne obecnie, w okresie stosunkowo nasilonych i szybkich procesów inwestycyjnych. Kompleksowe, skuteczne przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom zachodzącym obecnie w środowisku kulturowo-przyrodniczym wymaga łatwego dostępu do wyników prac badawczych i studialnych oraz opracowań syntetycznych. Z tego punktu widzenia ważne jest prowadzenie i wspieranie programów badawczych z zakresu historii ziem powiatu, tradycji i świadomości historycznej oraz upowszechnianie wyników badań, prowadzenie prac studialnych, a także tworzenie syntez wykorzystywanych w procesach gospodarczych oraz inwestycyjnych.

CEL OPERACYJNY I. 2

BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI POWIATU

Nowoczesne zarządzanie zabytkami ma służyć włączeniu ich w procesy gospodarcze przy równoczesnym zachowaniu ich wartości zabytkowych. Efektywne zarządzanie zabytkami wymaga powstania i tworzenia nowoczesnych struktur organizacyjnych i technicznych. Niezbędne są organizacja i udostępnianie bazy danych o zabytkach oraz właściwy monitoring przemian, jakim one podlegają. Ważną rolę we właściwym zarządzaniu zabytkami ograć powinny dostępne narzędzia oddziaływania na proces kształtowania kulturowego obrazu powiatu, w tym zarówno - prawne, organizacyjne i działania

rekomendujące obiekty do objęcia ich ochroną. W procesie zarządzania zabytkami należy korzystać również z metod nowoczesnego marketingu, tworząc markowe produkty kulturowe. Efektem realizacji celu powinno być powstanie, na obu szczeblach administracji samorządowej, nowoczesnej bazy zasobów zabytkowych powiatu, wykształcenie sprawnego systemu monitoringu przemian zabytków, pełne wykorzystanie narzędzi prawnych i organizacyjnych dotyczących opieki nad zabytkami, wsparcie działań na rzecz opieki nad zabytkami przez marketing markowych produktów kulturowych kulturowo-gospodarczych w kraju i za granicą.

Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

• **Kierunek działań I.2.A . Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami**

Podstawą skutecznego zarządzania zabytkami jest wiedza o zasobach i stanie ich zachowania, sposobach ochrony, formach własności oraz przemianach, którym podlegają. Informacje te powinny być zbierane, gromadzone, przetwarzane i udostępniane za pomocą nowoczesnych technik i metod pracy. Do skutecznego zarządzania zabytkami niezbędne są: stworzenie sprawnych struktur zarządzania, przez co w powiecie cieszyńskim należy rozumieć od strony organizacyjnej – **w szczególności powołanie powiatowej służby konserwatorskiej**, a następnie tworzenie przez nią struktur technicznych, w tym ogólnodostępnej bazy danych i sieci informacji o zabytkach, oraz budowę i unowocześnienie stanowisk przeznaczonych do monitorowania działań w sferze zabytków.

• **Kierunek działań I.2.B . Zarządzanie zabytkami**

Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu wymaga zastosowania i usprawnienia oddziaływania narzędzi prawnych i ekonomicznych na zachodzące procesy gospodarcze. Do tego celu powinny być konsekwentnie wykorzystywane wszystkie dostępne zróżnicowane instrumenty prawne i organizacyjne oddziaływania na procesy inwestycyjne, m.in. indywidualne opracowania studialne, konkursy, katalogi, procedury planu przestrzennego, formy ochrony, rekomendacje.

• **Kierunek działań I.2.C . Marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych**

Efektywna, nowoczesna opieka nad zabytkami wymaga podejmowania profesjonalnych działań marketingowych zgodnych z wymogami współczesnego rynku. Działania te powinny obejmować organizację systemu informacji o zabytkach, ofercie kulturowej i kulturowo-turystycznej (elektronicznej i tradycyjnej) w celu tworzenia i promocji markowych produktów kulturowych. Profesjonalny marketing powinien również dotyczyć oferty gospodarczej uwzględniającej opiekę nad zabytkami.

CEL OPERACYJNY I. 3

WŁĄCZENIE ZABYTKÓW W PROCESY GOSPODARCZE

Istotne znaczenie dla opieki nad zabytkami ma uczestnictwo zabytków w rozwoju gospodarczym powiatu. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze wymaga integracji działań społeczno-gospodarczych, w tym realizacji kompleksowych programów rewitalizacji obszarów miejskich oraz wielokierunkowego rozwoju wsi. Wykorzystanie obiektów zabytkowych do współczesnych celów gospodarczych, w tym turystycznych wymaga ich właściwej rewaloryzacji, adaptacji i konserwacji. W procesach gospodarczych należy również uwzględniać kształtowanie przestrzeni kulturowej, przy wykorzystaniu narzędzi ochrony zachowanego dziedzictwa kulturowego i kulturowo-przyrodniczego. W celu zwiększenia

atrakcyjności przestrzeni należy również prowadzić działania zmierzające do odtworzenia historycznych układów i obszarów ważnych dla kultury regionu i wzmocnienia lokalnej konkurencyjności. Efektywne gospodarowanie zabytkami wymaga także wdrażania atrakcyjnych i nowoczesnych metod opieki nad zbiorami zabytków.

Podjęmowane działania dotyczące obiektów zabytkowych powinny mieć charakter kompleksowy: począwszy od planowania i programowania działań poprzez całościowe procedury inwestycyjne, a skończywszy na działaniach prowadzonych bezpośrednio na materii zabytku. Źródła finansowania tych działań wymagają sprawnych struktur organizacyjnych, w tym mechanizmów współpracy i przepływu informacji oraz oparcia na sektorze niepublicznym.

Efektom włączenia obiektów zabytkowych w procesy gospodarcze będą, między innymi: konserwacja obiektów zabytkowych, zmiany funkcjonalne układów urbanistycznych i ruralistycznych, modernizacja infrastruktury, poprawa jakości przestrzeni publicznej, co w konsekwencji powinno doprowadzić do poprawy wizerunku przestrzeni kulturowej miast i wsi powiatu, powstania zintegrowanych produktów turystycznych i kulturowych oraz ożywienia gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców.

Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- **Kierunek działań I.3.A . Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami**

Zachowanie i odnowa walorów kulturowych miast i wsi regionu są możliwe jedynie w wyniku wspólnych działań w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej. Wymaga to ścisłej współpracy całej społeczności powiatu i wykorzystania dostępnych mechanizmów prawnych na rzecz zabytków, np. partnerstwa publiczno-privatnego, oraz aktywizacji osób prywatnych, instytucji i organizacji, a także osób bezrobotnych. Ważne jest przygotowanie kompleksowych programów rewitalizacji miast i wspierania wielokierunkowego rozwoju wsi. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego i zachowania walorów kulturowych regionu niezbędne będzie również wsparcie przedsiębiorczości wykorzystującej rodzime dziedzictwo kulturowe lub działającej w sferze opieki nad zabytkami. Do realizacji tych celów konieczne staną się: wdrożenie właściwych polityk finansowych (kredyty sanacyjne, ulgi remontowe, ścieżki finansowe itd.) oraz właściwa polityka przestrzenna i społeczna.

- **Kierunek działań I.3.B . Konserwacja i adaptacja zabytków**

Włączenie obiektów zabytkowych w procesy gospodarcze jest uzależnione od stanu ich zachowania i możliwości adaptacji do pożądaných funkcji oraz od celu adaptacji, np. dla potrzeb społecznych lub komercyjnych. Użytkowanie oraz opieka nad zabytkami, w tym kształtowanie przestrzeni publicznych, wymaga właściwej modernizacji i profesjonalnej szeroko pojętej konserwacji obiektów i obszarów zabytkowych. Z punktu widzenia opieki nad zabytkami ważne jest również stosowanie właściwych systemów zabezpieczeń obiektów przed zniszczeniem lub kradzieżą. Skuteczne włączenie zabytków w procesy gospodarcze można zapewnić, działając kompleksowo na wszystkich szczeblach procesu inwestycyjnego oraz tworząc właściwe warunki organizacyjno-prawne i finansowe.

- **Kierunek działań I.3.C . Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych**

Kształtowane przez wieki obiekty i obszary zabytkowe oraz krajobrazy kulturowe wymagają szczególnego poszanowania w procesach urbanistycznych i inwestycyjnych. Do zachowania historycznych cech krajobrazów kulturowych konieczne jest podejmowanie decyzji mających na celu opiekę nad zabytkami już na etapie programowania rozwoju i planowania przestrzennego. Ważne, aby wszelkie działania w przestrzeni kulturowej były

prowadzone z poszanowaniem środowiska przyrodniczego i tradycji miejsca, w tym tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu. Dla zwiększenia konkurencyjności regionu, miasta i wsi niezbędne mogą okazać się kształtowanie krajobrazu z wykorzystaniem metod rehabilitacji lub rekompozycji układów urbanistycznych czy ruralistycznych, odtworzenie sylwety miejscowości oraz podejmowanie działań na rzecz wzmocnienia symbiozy kulturowo-przyrodniczej i ochrony zachowanych obszarów przyrodniczo-kulturowych.

• **Kierunek działań I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianie**

Włączenie do procesów gospodarczych zabytków znajdujących się w zbiorach takich instytucji, jak biblioteki, archiwa oraz galerie, izby regionalne, kolekcje prywatne itd. wymaga unowocześnienia obiektów i metod wystawienniczych, zastosowania nowoczesnych technik katalogowania, zabezpieczania i konserwacji zbiorów oraz rozwoju usług towarzyszących. Efektem tych działań będą opieka nad zbiorami zabytków, wykorzystująca nowoczesne technologie i metody pracy, oraz powstanie nowoczesnych produktów turystycznych, a także ochrona przed nielegalnym wywozem zabytków za granicę.

CEL STRATEGICZNY II

KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU

Poszanowanie dla zabytków, historii i tradycji regionu wynika z wiedzy i identyfikacji z daną przestrzenią. Jedynie wysoka świadomość społeczna o wartościach zabytków i tradycji oraz potrzeba ich zachowania dla przyszłych pokoleń są w stanie zapewnić kształtowanie obrazu kulturowego powiatu z poszanowaniem historii całego regionu i według zasad zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu wymaga propagowania wiedzy o zabytkach oraz aktywizacji społeczeństwa na rzecz opieki nad zabytkami. Cele te można osiągnąć przez szeroko zakrojone działania edukacyjne oraz popularyzację i promocję wiedzy o zabytkach, a także wspieranie działań zachęcających do poznawania dziedzictwa kulturowego regionu i stosowanie zachęt do pracy na rzecz opieki nad zabytkami przez nagradzanie przykładów dobrych praktyk.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

- Cel operacyjny II.1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
- Cel operacyjny II.2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

CEL OPERACYJNY II.1

PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Efektywna opieka nad zabytkami wymaga rzetelnej wiedzy społeczeństwa o zabytkach oraz obecności problematyki zabytków w środkach masowego przekazu i życiu społecznym. Realizacja celu wymaga podjęcia działań na rzecz edukacji o szeroko rozumianym dziedzictwie kulturowym oraz popularyzacji i promocji wiedzy o zabytkach. Efektem realizacji celu będą wdrożone programy i ścieżki edukacyjne adresowane do uczniów, studentów, profesjonalistów i decydentów, wzbogacenie wiedzy o zabytkach i ich wartości oraz sposobach postępowania z zabytkami w celu ich zachowania, adaptacji, właściwego eksponowania itd.

Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

• **Kierunek działań II.1.A . Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym**

Zmiana sposobu traktowania zabytków oraz włączenie ich w procesy gospodarcze wymagają poszerzenia wiedzy na ten temat wśród społeczeństwa, szczególnie wśród dzieci i młodzieży oraz osób uczestniczących w przemianach obejmujących zabytki. Wymaga to wprowadzenia zróżnicowanych form edukacji na wszystkich szczeblach szkolnictwa, w doskonaleniu i kształceniu kadr, a także w ramach rozwijania zainteresowań.

• **Kierunek działań II.1.B . Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach**

Do upowszechniania wiedzy o zabytkach wśród społeczeństwa niezbędne jest dotarcie z podstawową informacją o zabytkach do szerokiego kręgu odbiorców, a mogą temu służyć: dostępność środków popularyzacji: spotkania, sesje popularnonaukowe, akcje informacyjne i promocyjne itd.

CEL OPERACYJNY II.2

AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki w dużej mierze wypełniają przestrzeń nas otaczającą. Ich stan zachowania zależy przede wszystkim od mieszkańców powiatu i ich stosunku do zabytków. Aby zachęcić mieszkańców do opieki nad zabytkami, niezbędne jest wykształcenie pozytywnych postaw wobec zabytków i tradycji regionu przez działania na rzecz poznania zabytków i stosowanie zachęt do działania na rzecz opieki nad zabytkami.

Efektom realizacji celu będzie wzrost zainteresowania historią, tradycją i zabytkami wśród mieszkańców regionu, podniesienie aktywności społecznej w dziedzinie opieki nad zabytkami.

Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

• **Kierunek działań II.2.A . Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu**

Efektywna opieka nad zabytkami musi być poparta akceptacją społeczną. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii regionu, lokalnych wzorców życia, obrzędów i zwyczajów, a także poszanowania dla zabytków. Ważne jest podkreślenie wartości postaw obywatelskich wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego.

• **Kierunek działań II.2.B . Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami**

Wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Aby wzmóc ich zaangażowanie oraz zachęcić innych do pracy na rzecz zabytków, należy ich docenić, promować i nagradzać.

TABELA 1. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POWIECIE CIESZYŃSKIM

CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	KIERUNKI DZIAŁAŃ
1	2	3
I KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU	I.1 USTALENIE POTENCJAŁU ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU	I.1.A WERYFIKACJA ZABYTKÓW POWIATU
		I.1.B ROZWÓJ BADAŃ I STUDIÓW NAD ZABYTKAMI POWIATU
	I.2 BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI POWIATU	I.2.A TWORZENIE NOWOCZESNYCH STRUKTUR ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI
		I.2.B ZARZĄDZANIE ZABYTKAMI
		I.2.C MARKETING PRODUKTÓW KULTUROWYCH I KULTUROWO-GOSPODARCZYCH
	I.3 WŁĄCZENIE ZABYTKÓW W PROCESY GOSPODARCZE	I.3.A INTEGRACJA DZIAŁAŃ SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI
		I.3.B KONSERWACJA I ADAPTACJA ZABYTKÓW
		I.3.C KSZTAŁTOWANIE OBSZARÓW ZABYTKOWYCH I KRJOBRAZÓW KULTUROWYCH
		I.3.D NOWOCZESNA I EFEKTYWNA OPIEKA NAD ZBIORAMI ZABYTKÓW I ICH UDOSTĘPNIANIEM
	II KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZENSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU	II.1 PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI
II.1.B POPULARYZACJA I PROMOCJA ZABYTKÓW I WIEDZY O ZABYTKACH		
II.2 AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI		II.2.A WSPIERANIE DZIAŁAŃ NA RZECZ POZNANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU
		II.2.B PROMOWANIE PRZYKŁADÓW DOBRZYCH PRAKTYK W SFERZE OPIEKI NAD ZABYTKAMI

V. WDRAŻANIE PROGRAMU

W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania. Wdrażanie programu będzie odbywać się przy pomocy jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową, ale także właściciele przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych.

Rodzaje zadań, podmioty odpowiedzialne oraz indykatywne źródła finansowania przedstawiono w załączonej na str. 36-45 tabeli nr 2: Wdrażanie Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim.

Program będzie realizowany w środowisku kształtowanym przez ustalenia i wytyczne rządowych i regionalnych dokumentów strategicznych i planistycznych, sektorowych programów operacyjnych, Regionalnego programu operacyjnego województwa śląskiego na lata 2007-2013 oraz Strategię Rozwoju Śląska Cieszyńskiego na lata 2001-2016 rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w realizacji programu. Powodzenie realizacji programu będzie wymagało współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za poszczególne grupy zadań, szczególnie samorządów terytorialnych ale również właściciele prywatnych, organizacji pozarządowych, środowisk naukowych, nauczycieli oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków i **powiatowych służb konserwatorskich, których utworzenie i działanie jest warunkiem koniecznym i podstawowym dla wdrożenia i realizacji całego niniejszego programu.**

Instytucją odpowiedzialną za wdrażanie programu jest Zarząd Powiatu Cieszyńskiego, wykonujący zadania przy pomocy wydziałów Starostwa Powiatowego. Jednostką koordynującą realizację programu jest w obecnej sytuacji administracyjnej Wydział Kultury, Sportu, Turystyki i Informacji Starostwa Powiatowego w Cieszynie. Do zadań tego Wydziału należeć będzie w szczególności:

- zapewnienie przepływu informacji pomiędzy podmiotami odpowiedzialnymi za realizację zadań,
- zorganizowanie platformy wymiany informacji i doświadczeń,
- prowadzenie monitoringu wdrażania poszczególnych zadań (zbieranie informacji od podmiotów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych grup zadań),
- przygotowanie projektów sprawozdań z realizacji programu,
- weryfikacja stopnia realizacji celów programu i sformułowanie wytycznych do oceny po czterech latach wdrażania programu.

Program będzie finansowany przy wykorzystaniu wielu źródeł, w tym środków prywatnych i publicznych oraz funduszy strukturalnych. Indyktywne źródła finansowania przedstawiono na str. 46 w tabeli nr 3: Źródła finansowania i szacowane alokacje.

TABELA 2. WDRAŻANIE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POWIECIE CIESZYŃSKIM

CEL STRATEGICZNY I KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU			
CEL OPERACYJNY I.1 USTALENIE POTENCJAŁU ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU			
KIERUNEK DZIAŁAŃ	RODZAJE ZADAŃ	PODMIOT REALIZUJĄCY ZADANIE	POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
1	2	3	4
I.1.A WERYFIKACJA ZABYTKÓW POWIATU	zbieranie informacji o aktualnym stanie zachowania zabytków wpisanych do ewidencji zabytków oraz objętych ochroną (rejestr, park kulturowy, zapis planu miejscowego), a także znajdujących się w gminnych spisach obiektów o cechach zabytkowych	jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, uczelnie i inne jednostki budżetowe, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową	
	inwentaryzacja potencjalnych obiektów zabytkowych określonych na podstawie współczesnej definicji zabytku (art. 3 pkt 1 ustawy z 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)		
	analiza walorów obiektów zabytkowych oraz ustalenie ich wartości dla regionu i historii lokalnej, a także znaczenia dla dziedzictwa krajowego, europejskiego i światowego		
	inwentaryzacja zabytków archeologicznych (AZP)		
I.1.B ROZWÓJ BADAŃ I STUDIÓW NAD ZABYTKAMI POWIATU	wspieranie badań naukowych nad zabytkami, historią i tradycją ziem Śląska Cieszyńskiego oraz świadomości historycznej, w tym prowadzenie kwerend i badań poza granicami kraju, realizacja pilotażowych projektów badawczych, tworzenie źródeł wizualnych, fonicznych i tekstowych dotyczących zjawisk kultury ludowej oraz projektów badawczych, studialnych i konserwatorskich nad zbiorami	jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, uczelnie i inne jednostki budżetowe, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową	budżet państwa
	upowszechnianie wyników badań naukowych za pośrednictwem multimediów, w wydawnictwach naukowych, na konferencjach, seminariach, w tym międzynarodowych itp.		budżet państwa
	wspieranie badań analitycznych i studialnych dotyczących obiektów i obszarów zabytkowych realizowanych m.in. dla potrzeb opracowań projektowych i planowania przestrzennego, dla obiektów chronionych i planowanych do objęcia ochroną oraz dla obiektów o znaczeniu regionalnym i lokalnym rekomendowanych do ujęcia w dokumentach strategicznych powiatu i województwa oraz gmin, w tym na terenach potencjalnych i istniejących: parków krajobrazowych, pomników historii, obiektów wpisanych do rejestru zabytków i innych obszarów i obiektów proponowanych do objęcia ochroną, na terenach inwestycyjnych, na których znajdują się obiekty zabytkowe (również niechronione), np. na terenach przemysłowych, obszarach krajobrazu kulturowego miejskiego i wiejskiego, w tym terenach otwartych		budżety j.s.t.

CEL STRATEGICZNY I			
KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU			
CEL OPERACYJNY I.2			
BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI POWIATU			
KIERUNEK DZIAŁAŃ	RODZAJE ZADAŃ	PODMIOT REALIZUJĄCY ZADANIE	POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
1	2	3	4
I.2.A TWORZENIE NOWOCZESNYCH STRUKTUR ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI	Powołanie Powiatowej Służby Konserwatorskiej dla powiatu cieszyńskiego i miasta Cieszyna	Wojewoda Śląski, Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków Samorząd Powiatu Cieszyńskiego jednostki samorządu terytorialnego instytucje kultury organizacje pozarządowe stowarzyszenia	RPO programy strukturalne budżet jst budżet państwa
	budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu tworzenia bazy danych o zabytkach i zarządzania nią, upowszechnienia wiedzy o zabytkach oraz promocji oferty kulturowej i kulturowo-turystycznej, w tym internetu szerokopasmowego		
	budowa systemu informacji o przestrzeni o charakterze ponadlokalnym GIS w zakresie związanym z opieką nad zabytkami		
	tworzenie profesjonalnych stanowisk internetowych umożliwiających monitoring stanu zachowania, użytkowania, konserwacji i przekształceń zabytków, w tym prac wynikających z ochrony archeologicznej oraz kwestii własnościowych		
	tworzenie kompleksowych systemów informacji o zabytkach i zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki za granicę		
	digitalizacja regionalnych i lokalnych zasobów zabytkowych		
I.2.B ZARZĄDZANIE ZABYTKAMI	wykorzystanie systemu monitoringu i kontrola działalności inwestycyjnej w celu właściwej konserwacji zabytków na wszystkich etapach prac oraz podczas ich użytkowania, a także prowadzenie nadzoru archeologicznego na terenach inwestycyjnych	jednostki samorządu terytorialnego	budżety j.s.t.
	wykorzystanie ram prawnych dla praktycznej realizacji procedur urbanistycznych i kontrola działalności inwestycyjnej na obszarach i obiektach zabytkowych		
	ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego . wykorzystanie ustaleń planów do wprowadzenia zasad ochrony zabytków, w tym parków kulturowych		
	tworzenie i umacnianie finansowych i pozafinansowych mechanizmów współpracy z organizacjami, których zadania statutowe obejmują opiekę nad zabytkami		
	stosowanie zachęt prawnych i finansowych dla inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz stosowanie skutecznej pomocy publicznej		
	organizacja warunków do wytworzenia produktów tradycyjnych i ich rejestracji	jednostki samorządu terytorialnego instytucje kultury organizacje pozarządowe stowarzyszenia, uczelnia	budżet państwa budżet jst RPO programy strukturalne środki prywatne
	tworzenie i wykorzystywanie katalogów budownictwa nawiązującego do form tradycyjnych, w tym tradycyjnego detalu architektonicznego i tradycyjnych form zagospodarowania terenu		
	tworzenie i wykorzystywanie studiów krajobrazowych przy zagospodarowaniu terenów otwartych i wewnątrz miejskich, w tym kształtowaniu panoram miast i wsi		
	organizacja konkursów urbanistycznych i architektonicznych mających na celu wybór najwłaściwszych sposobów działania w tkance zabytkowej i jej otoczeniu (np. harmonijne wkomponowanie nowych obiektów)		
	rekomendacja obiektów o znaczeniu krajowym, regionalnym lub lokalnym do uwzględnienia w odpowiednich dokumentach strategicznych		
rekomendacja obiektów o wysokich walorach zabytkowych do objęcia ochroną			

1	2	3	4
I.2.C MARKETING PRODUKTÓW KULTUROWYCH I KULTUROWO- GOSPODARCZYCH	przygotowanie kompleksowej i łatwo dostępnej informacji o ofercie kulturowej i turystyczno-kulturowej regionu, w tym bazy danych ofert oraz tworzenie regionalnego systemu informacji kulturowej i turystyczno-kulturowej	jednostki samorządu terytorialnego, właściciele, stowarzyszenia	budżet państwa, budżet j.s.t., RPO, środki prywatne, programy strukturalne
	wypromowanie ofert turystyczno-kulturowych regionu w Polsce i poza granicami kraju, w tym podjęcie akcji promocyjnej dotyczącej obiektów zabytkowych . tworzenie markowych produktów kulturowych oraz rozwój turystyki kulturowej obejmujących wsie tematyczne, parki i szlaki kulturowe, szlaki i ścieżki przyrodniczo-kulturowe		
	przygotowanie kompleksowej i łatwo dostępnej informacji o ofertach gospodarczych uwzględniających opiekę nad zabytkami oraz ich wypromowanie w kraju i za granicą		
	realizacja infrastruktury informującej o obiektach zabytkowych i obiektach turystyki kulturowej, np. tablice informacyjne przy obiektach zabytkowych i związanych z turystyką kulturową		
	realizacja infrastruktury systemu informacji kulturowej i turystycznej (w tym elektronicznej), np. organizacja oznakowania drogowego do zabytków, GPS, wydawnictwa informacyjne, strony internetowe		
	rekomendacja obiektów o znaczeniu ponadkrajowym i krajowym do wpisu na prestiżowe listy dziedzictwa kulturowego		

CEL STRATEGICZNY I KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU			
CEL OPERACYJNY I.3 WŁĄCZENIE ZABYTEKÓW W PROCESY GOSPODARCZE			
KIERUNEK DZIAŁAŃ	RODZAJE ZADAŃ	PODMIOT REALIZUJĄCY ZADANIE	POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
1	2	3	4
I.3.A INTEGRACJA DZIAŁAŃ SPOŁECZNO- GOSPODARCZYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTEKAMI	opracowanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych historycznych obszarów miejskich, opartych na istniejących zasobach zabytkowych i obszarów zdegradowanych	jednostki samorządu terytorialnego	budżet państwa budżety j.s.t. RPO, programy strukturalne
	opracowanie i realizacja lokalnych strategii i wizji rozwoju obszarów wiejskich wykorzystujących miejscowe tradycje i istniejące zasoby zabytkowe		
	opracowanie kompleksowych ofert inwestycyjnych z uwzględnieniem dopuszczalnych wariantowych funkcji użytkowych służących zaangażowaniu sektora gospodarczego w opiekę nad zabytkami (m.in. inkubatory przedsiębiorczości, instytucje otoczenia biznesu, centra usługowe, infrastruktura turystyczna i inne)		
	wspieranie inicjatyw wykorzystujących tradycyjne formy działalności gospodarczej, w tym rolnictwo ekologiczne i tradycyjne przetwórstwo, reaktywacja ginących zawodów		
	zwiększenie możliwości zatrudnienia w wyniku różnych form aktywnego pośrednictwa pracy, w tym przekwalifikowanie oraz tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w sektorze usług kulturowych i turystyczno-kulturowych wykorzystujących zasoby zabytkowe i miejscowe tradycje, a także usług doradczych w zakresie prac w sferze opieki nad zabytkami i prac przy zabytkach		
	zaangażowanie bezrobotnych w opiekę nad zabytkami przez organizację prac interwencyjnych połączonych z przeszkoleniem		
	rozwój infrastruktury publicznej, w tym turystycznej, oraz innych form zachęty przyczyniających się do podejmowania i rozwijania działalności pozarolniczej wykorzystującej miejscowe tradycje, w tym turystycznej		
	stosowanie zachęt do zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych		

1	2	3	4
<p>I.3.B KONSERWACJA I ADAPTACJA ZABYTEKÓW</p>	<p>zagospodarowanie terenów pogospodarczych, nadanie im nowej funkcji (np. kulturalnej, mieszkaniowej, produkcyjnej, usługowej, infrastrukturalnej, komunikacyjno-transportowej i zieleni z uwzględnieniem obiektów zabytkowych i charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego, poprzedzone opracowaniem kompleksowych programów rewitalizacji</p>	<p>Właściciele, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pożytku publicznego,</p>	<p>budżet państwa, budżety j.s.t., RPO, programy strukturalne, środki prywatne</p>
	<p>zagospodarowanie, konserwacja i adaptacja (w tym rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja) obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem (w tym archeologicznych), również oparte na formule partnerstwa publiczno-prywatnego, a także w formie projektów transgranicznych</p>		
	<p>opracowanie i prowadzenie kompleksowych programów konserwatorskich zabytków ruchomych i nieruchomych, w tym zabytków drewnianych w miejscu ich lokalizacji</p>		
	<p>konserwacja oraz przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych, w tym zachowanie zabytków archeologicznych, dokumentowanie i opracowywanie wyników badań nieinwestorskich i ratowniczych</p>		
	<p>renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii</p>		
	<p>budowa, rozbudowa, odbudowa, renowacja infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla historii regionu oraz służących opiece nad zabytkami</p>		
	<p>działania na rzecz unowocześnienia infrastruktury technicznej oraz poprawy estetyki obiektów zabytkowych przez m.in. przystosowanie obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych, modernizacji systemów grzewczych, sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, racjonalizacji zużycia wody, usprawnienia gospodarki odpadami (segregacja i recykling)</p>		
	<p>działania i inwestycje wynikające z przepisów przeciwpożarowych, zapobiegania klęskom żywiołowym oraz zabezpieczeń przeciwwłamaniowych</p>		
	<p>zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed zniszczeniem</p>		
	<p>zabezpieczenie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi oraz na wypadek eksploatacji rabunkowej</p>		
<p>kompleksowe oczyszczenie obiektów i przestrzeni z odpadów zawierających azbest</p>			

1	2	3	4
<p>I.3.C KSZTAŁTOWANIE OBSZRÓW ZABYTKOWYCH I KRAJOBRAZÓW KULTUROWYCH</p>	<p>konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, w tym cmentarzy, obszarów fortyfikacji i budowli obronnych, parków, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną</p>	<p>Właściciele, jednostki samorządu terytorialnego,</p>	<p>budżet państwa, budżety j.s.t., RPO, programy strukturalne, środki prywatne</p>
	<p>sukcesywna realizacja iluminacji zabytków</p>		
	<p>wykorzystywanie tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu oraz detalu architektonicznego dla harmonijnego kształtowania krajobrazu</p>		
	<p>wspieranie tradycyjnych form gospodarowania, w tym rolnictwo ekologiczne, tradycyjne techniki budownictwa, rzemiosło i przetwórstwo</p>		
	<p>tworzenie systemu ścieżek przyrodniczo-kulturowych</p>		
	<p>gospodarowanie z uwzględnieniem obowiązujących standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego przez spowalnianie lub eliminację ruchu samochodowego z centrów miast i wsi, zapewnienie racjonalnej gospodarki odpadami, budowę sieci kanalizacyjnych, modernizację sieci energetycznej i teleinformatycznej, poprawę infrastruktury drogowej, w tym: osłony akustyczne, ekrany, wały, zieleń, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochrona bioróżnorodności i urozmaiconego krajobrazu</p>		
	<p>kształtowanie systemów terenów chronionych o walorach przyrodniczo-kulturowych przez ustanawianie nowych parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obszarów Natura 2000 przede wszystkim na obszarach o zachowanych regionalnych cechach krajobrazu kulturowego</p>		
	<p>tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych</p>		

	2	3	4
I.3.D NOWOCZESNA I EFEKTYWNA OPIEKA NAD ZBIORAMI ZABYTEKÓW I ICH UDOSTĘPNIANIEM	modyfikacja i wdrażanie elektronicznych technik wystawienniczych, katalogów i informatorów, w tym interaktywne strony internetowe i usługi kulturowe	jednostki samorządu terytorialnego, właściciele, organizacje pozarządowe	budżet państwa, budżety j.s.t., RPO, programy strukturalne, środki prywatne
	konserwacja, digitalizacja i cyfryzacja archiwaliów, starodruków, księgozbiorów i innych		
	przygotowywanie długofalowych programów wystawienniczych, w tym w ramach współpracy z innymi instytucjami i jednostkami oraz z wykorzystaniem zbiorów pozostających w magazynach, organizacja wystaw		
	remonty obiektów przechowywania i udostępniania zbiorów wraz z otoczeniem pozostającym w zarządzie umożliwiające nowoczesne sposoby udostępniania, opracowywania i przechowywania zbiorów, w tym tworzenie miejsc parkingowych itd.		
	wspieranie zakupów zabytków w celu powiększenia zbiorów, w tym tworzenie kolekcji dzieł sztuki ludowej oraz zakup dóbr służących kultywowaniu lokalnych i regionalnych tradycji		
	poprawa bezpieczeństwa zbiorów i warunków ich przechowywania przez wprowadzenie nowoczesnych technik ochrony i zabezpieczeń		

CEL STRATEGICZNY II			
KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU			
CEL OPERACYJNY II.1			
PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI			
KIERUNEK DZIAŁAŃ	RODZAJE ZADAŃ	PODMIOT REALIZUJĄCY ZADANIE	POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
1	2	3	4
II.1.A WZMOCNIENIE EDUKACJI O DZIEDZICTWIE KULTUROWYM	rozwój kierunków studiów wyższych i podyplomowych w zakresie ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i opieki nad nimi	jednostki samorządu terytorialnego instytucje kultury organizacje pozarządowe stowarzyszenia	budżet państwa budżet jst RPO programy strukturalne środki prywatne
	aktywizacja oferty nauczania uczelni wyższych, w tym organizacja praktyk studenckich i stażów		
	tworzenie i realizacja programów edukacyjnych dotyczących zabytków i tradycji na wszystkich poziomach nauczania podstawowego i średniego, w tym warsztaty, wystawy, wycieczki, konkursy	placówki edukacyjne wszystkich szczebli	
	opracowywanie programów edukacyjnych rozwijających świadomość historyczną i znajomość historii regionu, w tym w ramach porozumienia z innymi placówkami		
	realizacja warsztatów oraz innych form szkoleń w zakresie opieki nad zabytkami i dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym, w tym w środowiskach patologicznych	jednostki samorządu terytorialnego, placówki edukacyjne, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, uczelnia	
	kształcenie kadr zajmujących się dydaktyką osób dorosłych w zakresie wiedzy o zabytkach - warsztaty, wystawy, wycieczki, konkursy		
	wsparcie dla doskonalenia zawodowego i kształcenia kadr (system dotacji inwestycyjnych oraz praw do ochrony technologii)		
	podnoszenie kwalifikacji profesjonalnych kadr do opieki nad zabytkami		
	podnoszenie kwalifikacji kadr zarządzających zabytkami, w tym przyszłych menedżerów, architektów i urbanistów . wykorzystanie współpracy europejskiej, doskonalenie zawodowe, kształcenie kadr w zakresie podstaw i jakościowych metod zarządzania		
	podnoszenie poziomu wiedzy i rozwijanie umiejętności osób zaangażowanych w prowadzenie działalności gospodarczej lub chcących rozpocząć taką działalność przy wykorzystaniu miejscowej tradycji i zabytków, w tym w zakresie ginących zawodów		
organizacja interdyscyplinarnych warsztatów i szkoleń, w tym działania na rzecz zachowania folkloru oraz obrzędów i zwyczajów, zanikających zawodów i umiejętności oraz wzorców życia - przekazywanie zanikających umiejętności			
organizacja zajęć z zakresu wiedzy o zabytkach i tradycji w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku			

1	2	3	4
<p>II.1.B POPULARYZACJA I PROMOCJA ZABYTEKÓW I WIEDZY O ZABYTEKACH</p>	<p>organizacja konferencji, sesji popularnonaukowych i spotkań mających na celu popularyzację wiedzy o zabytkach i małej ojczyźnie oraz pełniących funkcję forum dyskusyjnego</p> <p>popularyzacja twórczości ludowej</p> <p>organizacja wystaw, konkursów, przeglądów, warsztatów, festiwali w celu popularyzacji twórczości ludowej, w tym podtrzymywanie i popularyzacja gwar regionu</p> <p>upowszechnianie walorów zabytkowych województwa, wiedzy o historii, tradycji i zabytkach regionu oraz przedsięwzięć kulturalnych z nimi związanych za pomocą narzędzi multimedialnych, publikacji, akcji społecznych i programów edukacyjnych, w tym muzea wirtualne</p> <p>tworzenie stron internetowych na temat zabytków i tradycji</p> <p>promocja krajobrazów kulturowych, tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym przygotowanie katalogów</p> <p>realizacja wieloaspektowych projektów kulturowych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe regionu w ramach projektów transgranicznych i międzynarodowych</p>	<p>jednostki samorządu terytorialnego, placówki edukacyjne, uczelnia, organizacje pozarządowe, instytucje kultury</p>	<p>budżet państwa budżet j.s.t., RPO, programy strukturalne, środki prywatne</p>

CEL STRATEGICZNY II			
KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNEGO STOSUNKU DO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU			
CEL OPERACYJNY II.2			
AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI			
KIERUNEK DZIAŁAŃ	RODZAJE ZADAŃ	PODMIOT REALIZUJĄCY ZADANIE	POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
1	2	3	4
II.2.A WSPIERANIE DZIAŁAŃ NA RZECZ POZNANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU	budowa tożsamości lokalnej i regionalnej przez promowanie inicjatyw kulturowych	jednostki samorządu terytorialnego, placówki edukacyjne, organizacje pozarządowe, instytucje kultury	budżet państwa, budżet j.s.t., programy strukturalne środki prywatne
	wspieranie przedsięwzięć mających na celu przybliżenie zabytków i tradycji regionu szerokiemu gronu odbiorców		
	organizacja ognisk, kółek zainteresowań, warsztatów skierowanych do osób bezrobotnych i ze środowisk marginalizowanych		
II.2.B PROMOWANIE PRZYKŁADÓW DOBRYCH PRAKTYK W SFERZE OPIEKI NAD ZABYTKAMI	uhonorowanie i przedstawienie jako wzór do naśladowania właściwej opieki nad zabytkami (działania zarówno przy zespołach zabytkowych, np. układy urbanistyczne, jak i przy pojedynczych budowlach i dziełach sztuki)	jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, instytucje kultury	
	przyznawanie Nagrody Starosty Cieszyńskiego za Zasługi w Działalności w Sferze Opieki nad Zabytkami		
	przyznawanie Nagrody Starosty Cieszyńskiego za Wydarzenie Muzealne Roku		
	konkursy popularyzujące dobre przykłady opieki nad zabytkami, np. renowacje		
	nagradzanie i wspieranie lokalnych propagatorów wiedzy o dziedzictwie kulturowym		

TABELA 3. ŹRÓDŁA I SZACOWANE ALOKACJE*

Lp.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	SZACUNKOWA WIELKOŚĆ ŚRODKÓW W LATACH 2010-2013
1	2	3
1.	BUDŻET PAŃSTWA	
1.1	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Narodowy Program Kultury)	176 mln. zł x 4** Cała Polska
1.2	Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	500 tys. zł x 4*** całe województwo śląskie
2.	BUDŻET JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO	
2.1	Województwo Śląskie	192 mln. zł x 4** całość wydatków na kulturę w 2008 r.
2.2	Powiat Cieszyński	250 tys. zł x 4****
2.3	Gminy powiatu cieszyńskiego	ok. 10 mln. zł x 4** całość wydatków na kulturę w 2009 r.
3.	ALOKACJE PROGRAMÓW WSPÓLNOTOWYCH ORAZ FUNDUSZY STRUKTURALNYCH	
3.1	FUNDUSZ MIKROPROJEKTÓW Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska - Rzeczpospolita Polska 2007-2013 w Euroregionie Śląsk Cieszyński - wkład wspólnotowy	4 660 550,00 euro na lata 2007-2013 - cały projekt
3.2	EOG Europejski Obszar Gospodarczy 2004 - 2009 wkład EFTA	9,1 mln. euro na rok 2009 na dziedzictwo kulturowe cała Polska
3.3	Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007-2013	53,3 mln. euro (środki z EFRR) 2007 - 2013 Priorytet IV kultura
3.4	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	490 mln. euro (środki z EFRR) kultura i dziedzictwo kulturowe 2007-2013 cały kraj*****
3.5	Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013	ok. 220 mln. euro (środki z UE) oś 3 i 4, a w tym działanie 3.4 Odnowa i rozwój wsi 2007-2013 alokacja dla całej Polski*****

* Źródło – *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2006-2009*, Rocznik Statystyczny GUS, oraz dane Min. Kultury i D.N., Woj. Śląskiego i Gmin powiatu cieszyńskiego.

** Przyjęto założenie, że nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego będą się utrzymywały przynajmniej na takim samym poziomie, jak to miało miejsce do tej pory.

*** Roczna wysokość środków otrzymywanych za pośrednictwem Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zależeć będzie od ilości i jakości składanych wniosków.

**** Hipotetycznie przyjęta kwota wszystkich środków (samorząd powiatu, skarb państwa, U.E), wynikająca także ze współczynnika liczby ludności powiatu cieszyńskiego i liczby ludności województwa, a także całej Polski.

***** Ze względu na to, że wciąż nie ma rozpisanych kwot na poszczególne lata okresu programowania dla poszczególnych priorytetów i działań w ramach sektorowych programów operacyjnych, prezentowana alokacja została przeliczona poprzez podzielenie całej puli dostępnych środków na wybrane działanie przez 7-letni okres programowania.

VI. MONITORING I EWALUACJA

Celem monitoringu jest zbieranie informacji dotyczących realizacji programu na każdym etapie wdrażania. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian. Proces monitorowania będzie polegał na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów przez podejmowane inicjatywy, w oparciu o analizę zebranych danych i opracowanie raportów. Monitoring wykorzystuje wskaźniki realizacji zadań. Na podstawie zebranych informacji będzie można opracować dwuletnie sprawozdania z realizacji programu (ocena mid term) oraz oceny realizacji programu (ocena ex post) sporządzane w okresach czteroletnich. Oceny sporządza jednostka koordynująca i przedstawia Zarządowi Powiatu. Po akceptacji oceny przez Zarząd jest ona przedstawiana Radzie Powiatu Cieszyńskiego. Oceny powinny stanowić punkt wyjścia opracowania kolejnego programu. Wskaźniki realizacji celu przedstawiono na str. 48-49 w tabeli nr 4: Wskaźniki realizacji celów. Wskaźniki odnoszą się do przyjętych w programie celów i ilustrują stopień realizacji programu.

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji programu wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z cytowaną ustawą Zarząd Powiatu Cieszyńskiego ma obowiązek sporządzić sprawozdanie ze stanu realizacji *Powiatowego programu opieki nad zabytkami w powiecie cieszyńskim* i przedstawić je Radzie Powiatu Cieszyńskiego w cyklu dwuletnim. Następnie sprawozdania te powinny być przekazywane Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu ich wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji Wojewódzkiego (w województwie śląskim) i krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

TABELA 4. WSKAŹNIKI REALIZACJI CELÓW

CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	WSKAŹNIKI	WARTOŚĆ BAZOWA	ŹRÓDŁO
1	2	3	4	5
I KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU POWIATU	I.1 USTALENIE POTENCJAŁU ZASOBÓW ZABYTKOWYCH POWIATU	liczba zweryfikowanych i/lub inwentaryzowanych obiektów	wymaga inwentaryzacji	dane własne, j.s.t.
		powierzchnia terenu objętego weryfikacją i/lub inwentaryzacją	„	„
		liczba parków kulturowych	„	„
		liczba zabytków wpisanych do rejestru	„	ŚWKZ
		liczba obiektów w ewidencji	„	„
		liczba zabytków nieruchomości	„	„
		liczba zabytków ruchomych	„	„
		liczba zabytków archeologicznych	„	„
		liczba pomników historii	„	„
	I.2 BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI POWIATU	liczba internetowych baz danych dotyczących sfery opieki nad zabytkami prowadzonych przez podmioty publiczne	„	dane własne
		liczba obszarów zabytkowych chronionych ustaleniami planu miejscowego (strefy ochrony konserwatorskiej)	„	j.s.t.
		nakłady na zachęty do opieki nad zabytkami na poziomie powiatu	„	dane własne
	I.3 WŁĄCZENIE ZABYTKÓW W PROCESY GOSPODARCZE	liczba opracowanych programów rewitalizacji i wizji odnowy wsi	„	j.s.t. dane własne
		liczba wydanych pozwoleń na prace przy zabytkach, w tym na prace archeologiczne	„	ŚWKZ
		liczba zabezpieczonych obiektów zabytkowych (przeciwpożarowe, antywłamaniowe)	„	„
		liczba rewitalizowanych zabytkowych obiektów pogospodarczych	„	„
		wydatki na ochronę i konserwację obiektów zabytkowych	„	G.U.S.
		powierzchnia obszarów chronionych (parki kulturowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu)	„	G.U.S. w Katowicach Oddział w Bielsku – Białej

1	2	3	4	5	
		liczba ścieżek przyrodniczo-kulturowych	„	„	
		liczba zwiedzających muzea	„	„	
		liczba uczestników turystyki pielgrzymkowej	„	„	
		liczba uczestników turystyki podziemnej	„	„	
		liczba projektów z zakresu dziedzictwa kulturowego dofinansowanych w otwartych konkursach i wysokość dofinansowania	„	„	
		liczba zrealizowanych programów odnowy wsi w dziedzinie dziedzictwa kulturowego	„	„	
II KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO REGIONU	II.1 PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI	liczba studentów na kierunkach podejmujących zagadnienia opieki nad zabytkami	„	uczelnia wyższa	
		liczba studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku	„	dane własne	
		liczba realizowanych programów edukacyjnych	„	„	
		liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (seminaria, konferencje, lekcje muzealne, konkursy, wystawy)	„	„	
		liczba stron internetowych w zakresie dziedzictwa kulturowego zarejestrowanych w regionalnej bazie informacji o kulturze	„	„	
		liczba prac licencjackich i magisterskich poświęconych dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego	„	uczelnia wyższa	
		liczba przyznanych stypendiów w zakresie dziedzictwa kulturowego	„	dane własne	
	II.2 AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI	liczba stowarzyszeń, organizacji itp. działających na rzecz opieki nad zabytkami	„	dane własne	
		liczba stowarzyszeń amatorskiego ruchu artystycznego	„	„	
		nakłady na nagrody i stypendia w dziedzinie dziedzictwa kulturowego na poziomie j.s.t.	„	„	
		liczba projektów dla środowisk marginalizowanych	„	„	

ANEKSY: ANEKS 1
ODNIESIENIE CELÓW ZAWARTYCH W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 – 2016 W ZAKRESIE KULTURY DO CELÓW UJĘTYCH W POWIATOWYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010 - 2013

<p>⇐ CELE STRATEGICZNE STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001-2016</p>	CELE STRATEGICZNE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013 ⇐	I. Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu						II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczności wobec dziedzictwa kulturowego					
	CELE OPERACYJNE ⇐	I. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu		I. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		I. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze		II. 1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami		II. 2. Aktywizacja społeczności na rzecz opieki nad zabytkami			
	DZIAŁANIA KIERUNKOWE (PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI) (W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – CELE OPERACYJNE) ⇐	I.1.A. Weryfikacja zabytków powiatu	I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu	I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	I.2.B. Zarządzanie zabytkami	I.2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych	I.3.A. Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	I.3.B. Konservacja i adaptacja zabytków	I.3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem	II.1.A. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	II.1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	II.2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
I. Stworzenie programu udostępnienia kultury wszystkim mieszkańcom oraz edukacji regionalnej, artystycznej i kulturalnej	I.1. Stworzenie programu edukacji artystycznej i kulturalnej		+							+	+	+	+
	I.2. Wdrożenie programu edukacji regionalnej		+							+	+	+	+
II. Zachowanie i kultywowanie lokalnych tradycji oraz ochrona krajobrazu kulturowego Śląska Cieszyńskiego	2.1. Spożytkowanie potencjału działających w sferze kultury, lokalnych organizacji i grup nieformalnych oraz twórców dla wzbogacenia oferty turystycznej i promocji Śląska Cieszyńskiego		+							+	+	+	+
	2.2. Wdrożenie programu informowania społeczeństwa o wartościach kulturowych Śląska Cieszyńskiego oraz propagowanie idei i sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	2.3. Kompleksowa ochrona dóbr kultury	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	2.4. Rewitalizacja zabytkowych kwartałów w miejscowościach o zachowanym układzie historycznym (Cieszyn, Skoczów, Strumień, Gm. Istebna)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	2.5. Wspieranie i promowanie Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Książnicy Cieszyńskiej oraz Uniwersytetu Śląskiego							+		+	+	+	+
	2.6. Opracowanie i wdrożenie działań z zakresu kultury na szczeblu powiatu oraz inicjowanie, wspieranie i prowadzenie wspólnych projektów	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
III. Wykorzystywanie walorów kulturowych dla promocji powiatu	3.1. Opracowanie i wdrożenie programu promocji kultury									+	+	+	+
	3.1. Wykorzystywanie przygranicznego położenia dla stworzenia systemu polsko-czeskiej i polsko-słowackiej wymiany kulturalnej									+	+	+	+

ANEKSY: ANEKS 2
ODNIESIENIE CELÓW ZAWARTYCH W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 – 2016 W ZAKRESIE EDUKACJI DO CELÓW UJĘTYCH W POWIATOWYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010 - 2013

<p>⇐ CELE STRATEGICZNE STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001-2016</p>	<p>CELE STRATEGICZNE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013</p>	I. Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu						II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczności wobec dziedzictwa kulturowego					
	<p>CELE OPERACYJNE</p>	I. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu		I. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		I. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze		II.1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami		II.2. Aktywizacja społeczności na rzecz opieki nad zabytkami			
	<p>DZIAŁANIA KIERUNKOWE (PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI)</p> <p>(W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – CELE OPERACYJNE)</p>	I.1.A. Weryfikacja zabytków powiatu	I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu	I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	I.2.B. Zarządzanie zabytkami	I.2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych	I.3.A. Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	I.3.B. Konserwacja i adaptacja zabytków	I.3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorem zabytków i ich udostępnianiem	II.1.A. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	II.1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	II.2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
<p>I. Zapewnienie wysokiej jakości na wszystkich poziomach kształcenia młodzieży Śląska Cieszyńskiego oraz osób z innych regionów kraju i zagranicy</p>	1.1. Promowanie potencjału edukacyjnego Śląska Cieszyńskiego				+	+				+		+	
	1.2. Wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców Śląska Cieszyńskiego									+	+	+	
	1.3. Rozwój bazy kadrowej i materialnej placówek edukacyjnych		+							+	+	+	
	1.4. Racjonalizacja sieci oraz kierunków kształcenia dostosowanego do potrzeb zrównoważonego rozwoju regionu		+			+	+	+	+	+	+	+	
	1.5. Rozwój różnorodnych form samorządności wśród dzieci i młodzieży						+			+	+	+	
	1.6. Integracja środowisk zainteresowanych rozwojem edukacji na Śląsku Cieszyńskim						+		+	+	+	+	
	1.7. Rozwój edukacji i dokształcania dorosłych na Śląsku Cieszyńskim						+			+	+	+	
	1.8. Wspieranie działań organizacji pozarządowych	+	+			+	+			+	+	+	+
II. Rozwój ośrodków akademickich w powiecie cieszyńskim dysponujących nowoczesnymi kierunkami kształcenia zbieżnymi z potrzebami zrównoważonego rozwoju regionu	2.1. Wspieranie istniejących i tworzenie nowych szkół wyższych w powiecie cieszyńskim		+				+	+		+	+	+	

ANEKSY: ANEKS 3
ODNIESIENIE CELÓW ZAWARTYCH W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA
CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 – 2016 W ZAKRESIE TURYSTYKI I SPORTU DO
CELÓW UJĘTYCH W POWIATOWYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2010 - 2013

<p>⇐ CELE STRATEGICZNE STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001-2016</p>	CELE STRATEGICZNE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013 ⇐	I. Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu						II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczności wobec dziedzictwa kulturowego					
	CELE OPERACYJNE ⇐	I. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu		I. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		I. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze		II. 1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami		II. 2. Aktywizacja społeczności na rzecz opieki nad zabytkami			
	DZIAŁANIA KIERUNKOWE (PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI) (W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – CELE OPERACYJNE) ⇐	I.1.A. Weryfikacja zabytków powiatu	I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu	I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	I.2.B. Zarządzanie zabytkami	I.2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych	I.3.A. Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	I.3.B. Konserwacja i adaptacja zabytków	I.3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem	II.1.A. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	II.1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	II.2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
<p>I. Wpracowanie i realizacja całościowej regionalnej koncepcji rozwoju turystyki</p>	1.1. Analiza turystyczna regionu w celu wyodrębnienia jego głównych atrakcji	+				+	+		+		+		
	1.2. Wpracowanie lokalnego porozumienia na rzecz rozwoju turystycznego Śląska Cieszyńskiego								+		+	+	
	1.3. Stworzenie całościowej, unikatowej i atrakcyjnej oferty turystycznej dla Śląska Cieszyńskiego	+				+	+	+	+	+	+	+	
	1.4. Stworzenie zintegrowanego wizerunku regionu opierającego się na połączeniu głównych atrakcji regionalnych	+			+	+	+		+	+	+	+	
<p>II. Rozwój gospodarczy Śląska Cieszyńskiego poprzez rozwój ruchu turystycznego</p>	2.1. Opracowanie systemu działań finansowych i ekonomicznych sprzyjających działaniom pro-turystycznym na Śląsku Cieszyńskim				+	+	+	+	+				
	2.2. Przygotowanie instytucji i ludzi w regionie do profesjonalnego rozwoju turystycznego Śląska Cieszyńskiego			+			+			+	+	+	+
	2.3. Wpracowanie zasad współpracy między samorządami terytorialnymi a podmiotami gospodarczymi i organizacjami pozarządowymi w rozwoju turystycznym			+		+	+				+	+	+
<p>III. Zapewnienie wysokiego standardu bazy sportowo-rekreacyjnej oraz promowanie wydarzeń sportowych i rekreacyjnych</p>	3.1. Opracowanie wieloletniego programu rozwoju bazy sportowo-rekreacyjnej					+	+	+	+	+	+	+	
	3.2. Promowanie sportu i rekreacji oraz imprez sportowo-rekreacyjnych					+	+	+	+	+	+	+	

ANEKSY: ANEKS 4
ODNIESIENIE CELÓW ZAWARTYCH W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 – 2016 W ZAKRESIE WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ DO CELÓW UJĘTYCH W POWIATOWYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010 - 2013

<p>⇐ CELE STRATEGICZNE STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001-2016</p>	CELE STRATEGICZNE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013 ⇐	I. Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu						II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczności wobec dziedzictwa kulturowego					
	CELE OPERACYJNE ⇐	I. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu		I. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		I. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze		II. 1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami		II. 2. Aktywizacja społeczności na rzecz opieki nad zabytkami			
	⇐	I.1.A. Weryfikacja zabytków powiatu	I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu	I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	I.2.B. Zarządzanie zabytkami	I.2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych	I.3.A. Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	I.3.B. Konservacja i adaptacja zabytków	I.3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorem zabytków i ich udostępnianiem	II.1.A. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	II.1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	II.2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
	<p>DZIAŁANIA KIERUNKOWE (PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI)</p> <p>(W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – CELE OPERACYJNE)</p> <p>⇐</p>												
<p>I. Stworzenie optymalnego układu komunikacyjnego oraz sprawnego systemu granicznego</p>	1.1. Realizacja zapisów polsko-czeskiego modelowego studium przekraczania granic „border crossing”								+				
	1.2. Poprawa jakości dróg							+					
	1.3. Podniesienie rangi przejść granicznych								+				
	1.4. Stworzenie infrastruktury towarzyszącej dla towarowego i osobowego ruchu tranzytowego								+				
<p>II. Stworzenie systemu koordynującego wspólne działania w różnych dziedzinach życia gospodarczego, w tym polityki inwestycyjnej</p>	2.1. Stworzenie efektywnego systemu infrastruktury technicznej												
	2.2. Koordynacja transportu zbiorowego					+			+				
	2.3. Wspólne planowanie przestrzenne	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	2.4. Rozwój polsko-czeskiego systemu współpracy i wymiany informacji gospodarczej						+		+				
<p>III. Stworzenie systemu koordynującego w obszarze ochrony środowiska i zarządzania kryzysowego</p>	3.1. Koordynacja działań w zakresie ochrony środowiska							+					
	3.2. Koordynacja działań służb zarządzania kryzysowego						+						
<p>IV. Stworzenie systemu koordynującego wspólne działania w sferze społecznej</p>	4.1. Organizacja i koordynacja działań w zakresie kultury, sportu, turystyki i rekreacji									+	+	+	
	4.2. Organizacja i koordynacja działań w zakresie działań w zakresie współpracy młodzieży									+	+		
	4.3. Wspieranie działań organizacji pozarządowych									+	+	+	

ANEKSY: ANEKS 5
ODNIESIENIE CELÓW ZAWARTYCH W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 – 2016 W ZAKRESIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI DO CELÓW UJĘTYCH W POWIATOWYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010 - 2013

<p>⇐ CELE STRATEGICZNE STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001-2016</p>	CELE STRATEGICZNE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013 ⇐	I. Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu							II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczności wobec dziedzictwa kulturowego				
	CELE OPERACYJNE ⇐	1. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu		1. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		1. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze			II. 1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami		II. 2. Aktywizacja społeczności na rzecz opieki nad zabytkami		
	⇐	I.1.A. Weryfikacja zabytków powiatu	I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu	I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	I.2.B. Zarządzanie zabytkami	I.2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych	I.3.A. Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	I.3.B. Konservacja i adaptacja zabytków	I.3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem	II.1.A. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	II.1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	II.2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
<p>I. Stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości</p>	DZIAŁANIA KIERUNKOWE (PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI) (W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO – CELE OPERACYJNE) ⇐												
	1.1. Stworzenie systemu szkoleniowo-edukacyjnego								+				+
	1.2. Opracowanie mechanizmów stałej wymiany informacji pomiędzy środowiskiem przedsiębiorców a mediami								+				+
	1.3. Stworzenie pakietu ofert inwestycyjnych dla Śląska Cieszyńskiego	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+
	1.4. Tworzenie warunków inwestycyjnych dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+
	1.5. Opracowanie kompleksowego programu promocyjnego i lobbującego na rzecz kreowania Śląska Cieszyńskiego, jako przyjaznego regionu dla rozwoju przedsiębiorczości										+	+	+
1.6. Wspieranie organizacji pozarządowych									+				
II. Powołanie organizacji regionalnej wspierającej inicjatywy gospodarcze	2.1. Wzmocnienie działań stowarzyszeń gospodarczych i samorządu gospodarczego Śląska Cieszyńskiego												
<p>III. Osiągnięcie zdecydowanej poprawy dostępności komunikacyjnej regionu oraz ochrony środowiska, warunkujących rozwój przedsiębiorczości</p>	3.1. Prowadzenie zdecydowanych działań lobbujących w celu kontynuacji modernizacji drogi ekspresowej Bielsko – Cieszyn oraz dróg: Ustroń – Wisła, Cieszyn – Pawłowice 938, Cieszyn – Jastrzębie 937, Wisła – Istebna i Wisła - Szczyrk								+				+
	3.2. Modernizacja infrastruktury drogowej Śląska Cieszyńskiego								+				
	3.3. Utworzenie terminalu logistycznego – przeładunkowego w Kaczycach i Zebrzydowicach												
	3.4. Opracowanie kompleksowego programu ochrony środowiska z wykorzystaniem współpracy transgranicznej									+			

ANEKSY: ANEKS 6
ODNIESIENIE CELÓW ZAWARTYCH W STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001 – 2016 W ZAKRESIE OCHRONY ŚRODOWISKA DO CELÓW UJĘTYCH W POWIATOWYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010 - 2013

<p>⇐ CELE STRATEGICZNE STRATEGII ROZWOJU ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO NA LATA 2001-2016</p>	CELE STRATEGICZNE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013 ⇨	I. Kształtowanie kulturowego obrazu powiatu							II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczności wobec dziedzictwa kulturowego				
	CELE OPERACYJNE ⇨	I. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych powiatu		I. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		I. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze			II. 1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami		II. 2. Aktywizacja społeczności na rzecz opieki nad zabytkami		
	⇨	I.1.A. Weryfikacja zabytków powiatu	I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami powiatu	I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami	I.2.B. Zarządzanie zabytkami	I.2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych	I.3.A. Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami	I.3.B. Konservacja i adaptacja zabytków	I.3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych	I.3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorem zabytków i ich udostępnianiem	II.1.A. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	II.1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach	II.2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
<p>I. Poprawa jakości życia mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, szczególnie w zakresie ochrony zdrowia. Zwiększanie atrakcyjności Śląska Cieszyńskiego jako miejsca osiedlania się i lokowania inwestycji.</p>	1.1. Rozbudowa infrastruktury technicznej								+				
	1.2. Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców Powiatu Cieszyńskiego – kształtowanie postaw ekologicznych								+				
	1.3. Prowadzenie działań informacyjnych, promujących podejmowane w powiecie przedsięwzięcia ekologiczne												
	1.4. Współdziałanie gmin i powiatu celem opracowania procedur działań proekologicznych												
	1.5. Promocja i wdrażanie niekonwencjonalnych źródeł energii												
	1.6. Promocja i wykorzystywanie lokalnych surowców naturalnych												
	1.7. poprawa wizerunku i ład u przestrzennego powiatu	+	+	+	+		+		+	+	+	+	+
<p>II. Zwiększanie dochodów z działalności turystycznej w powiecie cieszyńskim prowadzone zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju</p>	2.1. Promowanie rozwoju agroturystyki w Powiecie Cieszyńskim					+	+			+		+	
	2.2. Rozwój rolnictwa ekologicznego w oparciu o zasadę dobrej praktyki rolniczej, w celu produkcji zdrowej żywności												
	2.3. Tworzenie infrastruktury technicznej dla turystyki z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju					+	+		+				
	2.4. Stworzenie spójnej na poziomie powiatu i gmin strategii zagospodarowania przestrzennego w obszarze ochrony środowiska, zawierającej określenie stref działań gospodarczych na terenie powiatu z wydzieleniem obszarów objętych całkowitą lub częściową ochroną przyrody	+	+	+	+		+		+	+		+	
	2.5. Promocja powiatu jako terenu, na którym przestrzegane są obowiązujące normy ochrony środowiska						+		+				
	2.6. Ochrona zlewni wód Wisły i Olzy						+		+				
	2.7. Osiągnięcie czystości wód pozwalającej na przywrócenie obecności raka szlachetnego i błotnego w rzekach powiatu						+		+				

ANEKSY: ANEKS 6 – ciąg dalszy

III. Promowanie i podnoszenie prestiżu powiatu cieszyńskiego w skali kraju i Europy poprzez wzmacnianie działań mających na celu zachowanie przyrody	3.1. Przebudowa istniejącego drzewostanu						+		+					
	3.2. Przywrócenie obecności raka szlachetnego i raka błotnego w rzekach powiatu													
	3.3. Opracowanie programów ochrony gatunków fauny i flory z partnerem czeskim i słowackim									+				
	3.4. Popularyzacja różnorodnych form ochrony przyrody			+			+		+		+		+	
	3.5. „Sterowanie” ruchem turystycznym				+	+	+			+		+		
	3.6. Prowadzenie stałej współpracy samorządów i innych instytucji ze stroną czeską i słowacką													
	3.7. Uporządkowanie gospodarki odpadami													
	3.8. Wspieranie działań organizacji pozarządowych											+	+	+

ANEKS 7.

MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI

1) UWAGI DOTYCZĄCE MECHANIZMÓW FINANSOWYCH OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NIEKTÓRYCH KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ¹

Podstawowym źródłem finansowania kultury są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa i budżetów samorządów, przy czym środki samorządowe stanowią minimum połowę środków publicznych i sięgają nawet 2/3 tych wydatków. Do rozdziału środków włączone są instytucje pozarządowe i organizacje typu quango, których działalność opiera się na brytyjskiej zasadzie przedłużonego ramienia, przy czym obowiązuje zasada współfinansowania.

Coraz większego znaczenia nabiera tzw. finansowanie pośrednie. różnego rodzaju ulgi i zwolnienia podatkowe, zachęcające do finansowania kultury ze źródeł prywatnych, bądź łagodzące ostrość reguł gry rynkowej. Sprzyja to renesansowi prywatnego finansowania kultury zwłaszcza w sferze zabytków. Podstawowymi źródłami finansowania prywatnego są: firmy prywatne (sponsoring), fundacje i inne organizacje non-profit, darczyńcy indywidualni.

Ważnym źródłem finansowania sfery związanej z zabytkami jest wykorzystanie części zysków z loterii państwowej lub organizacja specjalnych loterii na cele związane z opieką nad zabytkami.

2) MECHANIZMY FINANSOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI PRZEZ UNIEJ EUROPEJSKĄ I EUROPEJSKI OBSZAR GOSPODARCZY

Podstawę przekazywania środków finansowych UE na rzecz kultury stanowi art. 151 traktatu amsterdamskiego. Zgodnie z tym artykułem kultura przyczynia się do rozkwitu kultur państw członkowskich z poszanowaniem ich narodowej i regionalnej różnorodności, jednocześnie promując wspólne dziedzictwo kulturowe kontynentu europejskiego. Unia Europejska zachęca do współpracy między państwami, a w sytuacjach koniecznych wspiera i uzupełnia działania prowadzone przez poszczególne kraje. Działania te obejmują zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii narodów europejskich, jak i zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim.

Unia Europejska finansuje sferę kultury, w tym ochronę i opiekę nad zabytkami, w ramach programów wspólnotowych adresowanych bezpośrednio do sektora kultury (Program Kultura 2007), oraz przez fundusze strukturalne (FS) utworzone w celu wyrównywania poziomu rozwoju regionów w zjednoczonej Europie z uwagi na uznanie kultury za jeden z czynników rozwojowych regionów. Obowiązuje zasada współfinansowania.

W ramach Programu Kultura 2007 można finansować przedsięwzięcia kulturalne, w tym promujące zagadnienia dziedzictwa kulturowego, metod konserwacji i upowszechniania. Program wspiera wysoko budżetowe projekty o charakterze europejskim, których realizacja oparta jest na współpracy partnerów zagranicznych.

Finansowanie kultury ze środków funduszy strukturalnych jest uwarunkowane wykazaniem jej wpływu na rozwój społeczno-ekonomiczny regionów. Celem zatem nie będzie rewaloryzacja zabytków, ale skutek, jaki przyniesie dla pobudzenia regionalnej gospodarki, tworzenia miejsc pracy, poprawy atrakcyjności regionów. Warunkiem koniecznym wykorzystania środków funduszy strukturalnych do realizacji projektów związanych z opieką nad zabytkami jest uwzględnienie tych działań w planie strategicznym rozwoju regionu. Z funduszy strukturalnych znaczenie dla finansowania sfery opieki nad

¹ Na podstawie *Narodowego programu kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013*

zabytkami w latach 2007-2013 mają Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (ERDF) oraz Europejski Fundusz Społeczny (ESF).

Osobno, jest też możliwe finansowanie ochrony dziedzictwa kulturowego w ramach środków z UE przeznaczanych poza polityką spójności na rozwój obszarów wiejskich. Środki te przeznaczone są m.in. na promocję, dostosowanie i rozwój terenów rolniczych. Tak zwana oś 3 dotyczy właśnie rozwoju wsi a w ramach tego działania – ochrony dziedzictwa obszarów wiejskich, a więc w programowanych latach 2007-2013 obejmują tylko działania w obszarze wiejskim.

a) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (ERDF) oraz Europejski Fundusz Społeczny (ESF)

Środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF) dla sektora kultury są przeznaczone przede wszystkim na tworzenie, modernizację i rozwój infrastruktury w tym obszarze, w tym rewaloryzację i adaptację obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe lub przemysłowe. Odnosi się to przede wszystkim do tworzenia centrów kulturalnych, traktowanych jako miejsce spotkań i odgrywających znaczną rolę w wymianie kulturalnej lub w otwarciu regionu na zewnątrz. Szczególną kategorią w infrastrukturze kulturalnej są zabytki i muzea.

W Polsce środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przeznaczane są na finansowanie projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych sektorowych i regionalnych. Tym ostatnim jest w całości Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR), który rozdziela się na 16 Regionalnych Programów Operacyjnych obejmujących poszczególne województwa.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego w Województwie Śląskim w latach 2007-2013 mogą być współfinansowane inwestycje w sferze ochrony zabytków, co znalazło wyraz w priorytecie IV *Kultura*, którego celem ogólnym jest wzrost znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego. W priorytecie tym określono następujące działania: 4.1. - infrastruktura kultury, 4.2. - systemy informacji kulturalnej, 4.3. - promocja kultury.

Celem działania 4.1. *infrastruktura kultury*, jest zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego. Uzasadnieniem podjętego działania jest przyjęcie założenia, iż dziedzictwo kulturowe jest istotnym czynnikiem wzrostu atrakcyjności regionu. Szczególne znaczenie dla osiągnięcia celu działania ma zwiększenie udziału społeczeństwa w życiu kulturalnym regionu dzięki poprawie stanu obiektów historycznych i zabytkowych oraz poprawie stanu instytucji kultury, a także wzbogacenie i podniesienie jakości oferty kulturalnej. Uzupełnieniem tych przedsięwzięć powinno być także tworzenie i rozwój szlaków kulturowych oraz digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego. Ważne jest również wsparcie tych inwestycji z zakresu kultury, które wpływają na zwiększenie ruchu turystycznego. Wsparcie w zakresie działania 4.1. mogą uzyskać: rewitalizacja, konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, remont, przebudowa, adaptacja historycznych i zabytkowych obiektów poprzemysłowych wraz z ich otoczeniem na cele kulturalne, budowa, przebudowa, remont, a także niezbędne wyposażenie publicznej infrastruktury kulturalnej, zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń, tworzenie i rozwój szlaków dziedzictwa kulturowego, digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego ich udostępnienia oraz usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych w istniejących obiektach kultury.

W zakresie działania 4.2. *systemy informacji kulturalnej*, celem jest zwiększenie dostępu do informacji o zasobach i wydarzeniach kulturalnych w regionie. Działanie to uzasadnia potrzeba tworzenia pozytywnego wizerunku Województwa Śląskiego wraz ze zwiększeniem możliwości dostępu do oferty kulturalnej regionu. Wsparcie skierowane będzie na projekty polegające na tworzeniu sprawnego systemu informacji kulturalnej, obejmującego sieć punktów informacji kulturalnej, baz danych o kulturze regionu oraz systemu oznakowania obszarów atrakcyjnych kulturowo. Wsparcie mogą tu uzyskać projekty w zakresie tworzenia i rozwoju: sieci punktów informacji kulturalnej (w tym także przygotowanie i dystrybucja nieodpłatnych publikacji służących informacji kulturalnej, tylko jako element większego projektu), systemów elektronicznej informacji kulturalnej oraz systemów oznakowania obszarów i obiektów atrakcyjnych kulturowo.

W ramach działania 4.3. *promocja kultury*, cel stanowi wzrost rozpoznawalności oferty kulturalnej regionu. Uzasadnieniem podjętych działań będzie promowanie zróżnicowanej oferty kulturalnej regionu. Dlatego też wspierane będą inicjatywy dotyczące promocji kultury regionu w kraju i poza jego granicami. Rozwinięta wymiana kulturalna będzie ważnym obszarem współpracy wewnątrz-regionalnej, międzyregionalnej i międzynarodowej. Dofinansowanie mają szansę uzyskać projekty z zakresu: organizacji wydarzeń kulturalnych, szczególnie – mających wpływ na wzrost znaczenia kultury jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy, kampanie promocyjne w kraju i za granicą, których celem jest promocja kultury regionu, w tym udział w wystawach i imprezach kulturalnych oraz przygotowanie programów rozwoju i promocji lokalnych i regionalnych produktów kulturowych, w tym przede wszystkim wykonanie analiz.

Wspomniany wcześniej Europejski Fundusz Społeczny (ESF) ukierunkowany jest zwłaszcza na procesy dostosowawcze i unowocześnianie polityki zatrudnienia. Możliwości finansowania kultury w tym przypadku polegają na tym, iż działalność związana z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i produkcją kulturalną może bezpośrednio lub pośrednio przyczyniać się do wzrostu liczby miejsc pracy. Środki ESF można wykorzystać m.in. na poprawę stanu zabytków, promocję regionu, w tym zabytków oraz rozwój usług turystycznych.

Alokacja środków z EFRR odbywa się zatem za pomocą programów operacyjnych (PO) zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz z Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO), zarządzanego przez samorząd województwa. Dla finansowania sfery opieki nad zabytkami zasadnicze znaczenie ma RPO i dotyczy działań o znaczeniu regionalnym.

Wśród pozostałych (poza RPO) – 5 krajowych programach operacyjnych (PO) dla sfery opieki nad zabytkami pewne znaczenie mogą mieć sektorowe Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej. Dotyczą one działań w sferze kulturalnej realizowanych na obszarach przygranicznych: PO „Infrastruktura i środowisko” – dotyczy przedsięwzięć o znaczeniu ponadregionalnym, PO „Innowacyjna gospodarka” – działania mające na celu wzmocnienie roli przedsiębiorstw w procesie budowy gospodarki opartej na wiedzy oraz PO „Kapitał ludzki” – mający na celu wykorzystanie potencjału zasobów ludzkich przez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników oraz podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

b) Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Środki z Mechanizmu Finansowego EOG są przeznaczone na projekty z zakresu kultury realizowane w ramach priorytetu 3 „Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego”, w tym odnowa miast.

W ramach priorytetu do realizacji możliwe będą działania z zakresu:

- rewaloryzacji, renowacji, rozbudowy, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne i turystyczne publicznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowanych w ramach przyjętych strategii narodowych produktów turystyki kulturalnej na terenie historycznych dzielnic miast;
- rewaloryzacji, renowacji, rozbudowy, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne i turystyczne zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli i zespołów obronnych stanowiących materialne dziedzictwo kultury europejskiej;
- rewitalizacji zabytkowych obiektów przemysłowych oraz ich adaptacji i wyposażenia na cele kulturalne, w tym zwłaszcza adaptacji na muzea nowoczesności i galerie sztuki współczesnej;
- renowacji, ochrony i zachowania kościołów oraz miejsc pamięci i martyrologii o wymiarze europejskim;
- kompleksowych programów konserwacji publicznych zbiorów zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów o europejskim znaczeniu, w tym digitalizacja i elektroniczne udostępnianie zbiorów przez Internet;
- tworzenia systemów informacji i zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki przez granice oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem;
- kompleksowych projektów rewaloryzacji i odnowy historycznych centrów miast zgodnych z Narodowym programem kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa narodowego”;
- projektów z zakresu rewaloryzacji zabytkowych zespołów pałacowo-parkowych i ich adaptacji na cele kulturalne. Ponadto mogą być realizowane projekty z zakresu budowy, rozbudowy, rekonstrukcji i adaptacji infrastruktury kulturalnej w miejscowościach o znaczeniu symbolicznym dla kultury (np. pola bitew, miejsca pamięci, miejsca kultu).

3) FINANSOWANIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE²

a) ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Środki publiczne

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można ogólnie podzielić na: 1) środki publiczne i 2) środki prywatne.

Finansowanie środkami publicznymi realizowane jest na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Źródłem finansowania zadań są środki planowane w rocznych ustawach budżetowych. Składają się na nie zarówno środki własne, jak i pochodzące z zagranicy (w tym z Unii Europejskiej). Środkami przeznaczonymi na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego dysponują ministrowie i wojewodowie, przy czym gros środków pozostaje w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury. Polskie prawo nie określa procentowego limitu wydatków budżetu na rzecz kultury, w tym ochrony i opieki nad zabytkami. Tylko w drodze wyjątku przepisy szczególne mogą wskazywać rodzaj i wielkość uzależnienia planowanego wydatku. Obowiązujące prawo nie przewiduje także powiązań pomiędzy splotem źródła dochodów budżetowych a wysokością określonego wydatku. Bezpośrednie powiązania konkretnych środków budżetowych z konkretnymi wydatkami mogą mieć jedynie charakter funkcjonalny i dotyczą opracowywanych tzw. harmonogramów rocznych dochodów i wydatków (art. 29 ustawy z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych).

Wydatki z budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować:

- 1) bezpośrednie wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych,
- 2) wydatki w formie: dotacji dla jednostek samorządu terytorialnego, dotacji dla innych jednostek sektora finansów publicznych, dotacji spoza jednostek sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami mogą mieć charakter dotacji celowych, dotacji przedmiotowych lub dotacji podmiotowych. Obok instrumentu finansowania strefy ochrony i opieki nad zabytkami, jakim jest budżet państwa, istnieją wieloletnie instrumenty planowania finansowego. Planowanie takie w zakresie wydatków bieżących (niemajątkowych) jest możliwe przez dołączenie do ustawy budżetowej programów wieloletnich ustanawianych przez Radę Ministrów. Oznacza to, że w kolejnych ustawach budżetowych planowane będą wydatki na dany program w kwotach ustalonych w zestawieniu wieloletnim dołączonym do ustawy budżetowej. Ponadto opracowywanie wieloletnich programów i projektów realizowanych ze środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz innych środków UE jest obowiązkiem ustawowym. Przekazywanie publicznych środków na rzecz strefy ochrony i opieki nad zabytkami może się również odbywać w ramach gospodarki pozabudżetowej. Gospodarka pozabudżetowa oznacza realizację zadań publicznych nie przez jednostki budżetowe (których dochody i wydatki w całości obejmowane są budżetem państwa), ale przez zakłady budżetowe, gospodarstwa pomocnicze (przy jednostkach budżetowych), rachunki środków specjalnych (jednostek budżetowych) oraz przez fundusze celowe. W takich konstrukcjach finansowych istnieje uzależnienie wydatków od pozyskiwanych dochodów oraz bezpośrednie powiązanie wpływających dochodów z określonymi wydatkami. Zakłady budżetowe i gospodarstwa pomocnicze mogą tworzyć minister i wojewoda. Rachunki środków specjalnych są dodatkowym źródłem pieniędzy (poza budżetem), jakie może uzyskać jednostka budżetowa. Fundusze celowe są powoływane ustawowo. Mają określone przeznaczenie i dysponenta. Jedynym funduszem działającym w strefie ochrony i opieki nad zabytkami jest Narodowy

² Na podstawie: Modele i mechanizmy finansowe ochrony dziedzictwa kulturowego, [w:] Wojewódzki program ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Małopolski.

Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (fundusz państwowy). Stosowanym instrumentem z zakresu ochrony zabytków jest przekazywanie dóbr kultury na utrzymanie przez państwowe osoby prawne. Finansowanie opieki nad zabytkami na stanie państwowych osób prawnych powinno być dokonywane z ich środków własnych. Zabytki i inne dobra kultury mogą pozostawać w dyspozycji państwowych osób prawnych: instytucji kultury (w tym muzeów) lub rządziej, wykorzystywane są na potrzeby spółek albo agencji państwowych.

Państwowe wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane są również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw i gmin. Samorządy dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Analogicznie jak budżet państwowy samorządy mogą realizować wydatki budżetowe w tej sferze również przez: samorządowe osoby prawne, gospodarkę pozabudżetową, środki specjalne samorządowych jednostek budżetowych. Dodatkowo (w przeciwieństwie do budżetu państwa) jednostki samorządów terytorialnych mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Wydatki samorządów na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednio wydatki na: zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek organizacyjnych oraz wydatki w formie dotacji.

Środki prywatne

Sektor prywatny jest istotnym, ale mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami. Wykorzystanie tego źródła jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w ochronie i opiece nad zabytkami mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej.

W 2005 r. w Ministerstwie Gospodarki została opracowana ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym. Jak się wydaje w Polsce wciąż nie miało miejsca wiele praktycznych zastosowań zasady PPP w realizacji zadań publicznych ze sfery ochrony i opieki nad zabytkami. Istotą PPP jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej oraz efektywnej ich realizacji.

Wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych podlega w UE zasadniczym ograniczeniom.

Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo (na wszystkich poziomach: centralnym, regionalnym, lokalnym) oraz przez władze samorządowe, organizacje, a nawet osoby, nad którymi państwo nie sprawuje bezpośredniej kontroli, a które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, zwolnienia z należności nie podatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu). Ochrona dóbr kultury jest jednym z dopuszczalnych rodzajów pomocy publicznej w UE, choć, jak już to stwierdzono, podlega zasadniczym ograniczeniom.

b) ZASADY FINANSOWANIA

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny ma jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym jst.

Na zasadach i w trybie określonym w przepisach odrębnych prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku będącym w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych są finansowane ze środków przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetu, bądź jst, którym podlegają te jednostki.

Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza finansować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne dla ochrony zabytku archeologicznego.

Osoba fizyczna, jst lub inna jednostka organizacyjna będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, bądź posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Dotacja taka może być udzielona przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego” lub przez wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może być udzielona do wysokości 50% (w szczególnych przypadkach 100%) nakładów koniecznych i może być udzielona na dofinansowania: nakładów na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po złożeniu tego wniosku, na pokrycie nakładów koniecznych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich, albo robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być również udzielane przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

ZAŁĄCZNIKI
ZAŁĄCZNIK I
OBIEKTY ZABYTKOWE W POWIECIE CIESZYŃSKIM UJĘTE
W REJESTRZE ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

(na podstawie danych Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków)

Ilość: 291 obiektów 105 w Cieszynie i 186 poza nim w powiecie cieszyńskim (-2)

Ważniejsze skróty:

drewn. – drewniany

gm. – gmina

j.w. – jak wyżej

m. - miasto

nr rej. – numer rejestru

p.w. – pod wezwaniem

śś. – świętych

św. – świętego, świętej

w. – wiek

uwaga:

s k r e ś l e n i e (n.p. ~~A-416/85 z 12.11.1985~~) - oznacza unieważnienie decyzji o wpisie do rejestru zabytków lub wykreślenie z rejestru zabytków na skutek utraty wartości zabytkowych lub wyburzenia obiektu

l i c z b y w n a w i a s a c h po nazwach gmin (n.p. **BRENNA gm. (9)**) oznaczają liczbę obiektów wpisanych do rejestru zabytków w całej gminie

BRENNA gm. (9)

Brenna

- kościół p.w. św. Jana Chrzciciela, XVIII, nr rej.: 138/60 (R-256/49) z 27.02.1960 oraz A-268/78 z 25.01.1978

- cmentarz kościelny w granicach ogrodzenia, nr rej.: j.w.

- plebania, 1789, nr rej.: R-922/68 z 27.07.1968 oraz A-269/78 z 25.01.1978

- dom młodzieży katolickiej, ok. 1920, nr rej.: A-681/92 z 18.03.1992

- chata, XVII, nr rej.: R-433/54 z 23.07.1954

- folusz (nr 65), 1903, nr rej.: R-452/54 z 23.07.1954

Górki Wielkie

- kościół par. p.w. Wszystkich Świętych, XV, 1662, nr rej.: (R/431/54) 146/60 z 27.02.1960 oraz A-313/78 z 1978

- zespół dworski, XVIII, nr rej.: 972/68 z 30.12.1968 oraz A-369/78 z 17.10.1978:

- dwór (ruiny)

- park

CIESZYN m. (103)

- układ urbanistyczny ze wzgórzem Zamkowym, XI-XX, nr rej.: R-395/53 z 14.03.1953 oraz ~~A-416/85 z 12.11.1985~~ (decyzja unieważniona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – latem 2006 r.)

- kościół dominikanów, ob. par. p.w. św. Marii Magdaleny, 1789, 1804, XX,

nr rej.: R-465/66 z 2.03.1960 oraz A-235/77 z 14.12.1977

- kościół szpitalny, ob. par. p.w. św. Jerzego, ul. Liburnia 1, XIV-XV, 1806, 1882, XX, nr rej.: R-204/60 z 2.03.1960 oraz A-236/77 z 14.12.1977
- kościół p.w. Świętej Trójcy, pl. Londzina, 1594, XVII, XVIII, nr rej.: R-207/60 z 2.03.1960 oraz A-239/77 z 14.12.1977
- kościół ewangelicki p.w. Łaski Bożej, 1709-1750, nr rej.: R-466/56 z 2.11.1956, 205/60 z 2.03.1960 oraz A-237/77 z 14.12.1977
- zespół klasztorny bonifratrów, pl. Londzina, XVII/XVIII, XIX-XX:
- kościół p.w. Wniebowzięcia NMP, 1697-1706, nr rej.: 208/60 z 2.03.1960 oraz A-240/77 z 14.12.1977
- klasztor, nr rej.: 209/60 z 2.03.1960 oraz A-241/77 z 15.12.1977
- zespół klasztorny jezuitów, ul. Szersznika 3, XVIII, XIX:
- kościół p.w. Świętego Krzyża, nr rej.: 206/60 z 2.03.1960 oraz A-238/77 z 14.12.1977
- klasztor, nr rej.: 250/60 z 3.03.1960 oraz A-110/77 z 22.12.1977
- cmentarz komunalny, ul. Armii Ludowej, XIX, nr rej.: A-446/86 z 11.07.1986
- cmentarz ewangelicko-augsburski, ul. Bielska, XIX, nr rej.: A-443/86 z 11.07.1986
- cmentarz żydowski .stary., ul. Hażłaska, XIX, nr rej.: A-411/86 z 11.07.1986
- synagoga, nr rej.: j.w.
- cmentarz żydowski .nowy., ul. Hażłaska, nr rej.: A-412/86 z 11.07.1986
- bożnica (resztki), nr rej.: j.w.
- zespół zamkowy:
- zamek, 1 poł. XIV, 1829, nr rej.: R/468/56 z 2.11.1956, 212/60 z 3.03.1960 oraz A-244/77 z 15.12.1977
- park .Górka Zamkowa., nr rej.: j.w.
- Wieża Piastowska., 2 poł. XIII, XV, XIX, nr rej.: R/469/56 z 2.11. 1956, 211/60 z 3.03.1960 oraz A-243/77 z 15.12.1977
- kaplica zamkowa - rotunda p.w. św. Mikołaja i Wacława, 1 poł. XI, 2 poł. XV, XVIII, XX, nr rej.: R/332/51 z 10.09.1951, 210/60 z 2.03.1960 oraz A-242/77 z 15.12.1977
- sztuczne ruiny, 1916, nr rej.: 918/68 z 29.11.1968 oraz A-209/77 z 30.11.1977 (obecnie nie istnieją – a w tym miejscu znajduje się, odkryta pod nimi w latach 1992-93, kamienna wieża ostatecznej obrony z XII –XIII w. wraz z ceglano – kamiennymi pozostałościami zamku górnego z XIV-XV w. – w formie odkrytego stanowiska archeologicznego).
- ratusz, Rynek 1, XV, 1661, 1670, 1720, 1800, nr rej.: 214/60 z 3.03.1960 oraz A-246/77 z 17.12.1977
- teatr, pl. Teatralny, 1910, nr rej.: A-542/87 z 15.10.1987
- d. koszary, ob. dom mieszkalny, ul. Bielska 3, 1 ćw. XIX, nr rej.: 230/60 z 3.03.1960 oraz A-258/77 z 19.12.1977
- dom, ul. Fredry 3, 1 poł. XIX, nr rej.: A-417/87 z 27.01.1987
- dom, ul. Fredry 5, 1 poł. XIX, nr rej.: A-418/87 z 27.01.1987
- dom, ul. Fredry 7, pocz. XIX, nr rej.: A-419/86 z 11.07.1986
- dom, ul. Fredry 9, pocz. XIX, nr rej.: A-420/86 z 11.07.1986
- dom, ul. Fredry 11, XVIII/XIX, nr rej.: A-421/86 z 7.07.1986
- sąd rejonowy, ul. Garncarska 8, k. XIX, nr rej.: A-533/87 z 15.10.1987
- więzienie, nr rej.: j.w.
- kamienica, ul. Głęboka 1, XVIII, nr rej.: 226/60 z 3.03.1960 oraz A-223/77 z 1.12.1977
- kamienica, ul. Głęboka 8, nr rej.: 227/60 z 3.03.1960 oraz A-224/77 z 14.10.1977

- kamienica, ul. Głęboka 9, XVII/XVIII, XIX, nr rej.: 897/68 z 28.06.1968, A-225/77 z 1.12.1977 oraz A-539 z 15.10.1987
- kamienica, ul. Głęboka 11, k. XIX, nr rej.: A-535 z 15.10.1987
- kamienica, ul. Głęboka 15, pocz. XX, nr rej.: A-536/87 z 15.10.1987
- kamienica, ul. Głęboka 17, XVIII, nr rej.: 898/68 z 29.07.1968 oraz A-226/77 z 2.12.1977
- kamienica, ul. Głęboka 19, XVIII, nr rej.: 896/68 z 28.06.1968 oraz A-227/77 z 2.12.1977
- kamienica, ul. Głęboka 21, XVIII, nr rej.: 228/60 z 3.03.1960 oraz A-228/77 z 2.12.1977
- kamienica, ul. Głęboka 23, nr rej.: 229/60 z 3.03.1960 oraz A-229/77 z 2.12.1977
- kamienica, ul. Głęboka 31, pocz. XIX, nr rej.: A-415/86 z 27.01.1987
- kamienica, ul. Głęboka 37, XVII-XVIII, XIX, nr rej.: 899/68 z 29.07.1968 oraz A-230/77 z 3.12.1977
- dom, ul. Głęboka 39, XVII/XVIII, nr rej.: 900/68 z 29.07.1968 oraz A-231/77 z 3.12.1977
- dom, ul. Głęboka 41, XVII/XVIII, XIX, nr rej.: 901/68 z 29.07.1968 oraz A-232/77
- dom, ul. Głęboka 43, XVII/XVIII, XIX, nr rej.: 902/68 z 29.07.1968 oraz A-233/77 z 14.12.1977
- dom, ul. Głęboka 48, XVII-XVIII, XIX, nr rej.: 903/68 z 29.07.1968 oraz A-234/77 z 14.12.1977
- dom, Górny Rynek 6, XVIII/XIX, nr rej.: 248/60 z 3.03.1960 (dec. pl. Inwalidów)
- dom, Górny Rynek 7, XVIII/XIX, nr rej.: 904/68 z 29.07.1968 oraz 210/77 z 30.11.1977
- dom, Górny Rynek 8, XVIII/XIX, nr rej.: A/183/06 z 29.07.1968 i z 30.11.1977
- dom, Górny Rynek 9, XVIII/XIX, nr rej.: 906/68 z 29.07.1968 oraz 212/77 z 30.11.1977
- dom, Górny Rynek 11, XVIII/XIX, nr rej.: A/184/06 z 29.07.1968 i z 30.11.1977
- d. gimnazjum katolickie, ul. Kochanowskiego 7, 2 poł. XIX, nr rej.: A-715/95 z 28.08.1995
- dom, ul. Szeroka 13, 1802, 1869, nr rej.: j.w.
- d. Gimnazjum Katolickie (ob. Starostwo Powiatowe), ul. Kochanowskiego 14/Szeroka 13 - 1802 r. , nr rej.: 231/60 z 3.03.1960 oraz nr rej.: A-259/77 z 19.12.1977 r.
- szkoła ewangelicka, ob. dom mieszkalny, pl. Kościelny 1, 2, 3, XVIII, nr rej.: 249/60 z 3.03.1960 oraz A-76/77 z 19.12.1977
- dom, pl. Kościelny 4, 1 poł. XVIII, nr rej.: 251/60 z 3.03.1960 oraz A-140/77 z 12.12.1977
- kamienica, pl. Św. Krzyża 1, po 1910, nr rej.: A-538/87 z 5.10.1987
- willa, ul. 3 Maja 10, po 1920, nr rej.: A-537/87 z 15.10.1987
- dom, ul. Mennicza 12, XVIII/XIX, nr rej.: 908/68 z 29.07.1968 oraz A-208/77 z 29.11.1977
- dom, ul. Mennicza 22, XVI, nr rej.: 232/60 z 3.03.1960 oraz A-207/77 z 29.11.1977
- mennica, ob. Książnica cieszyńska, ul. Mennicza 46, 1719, nr rej.: R/467/56 z 2/11/1956, 233/60 z 3.03.1960 oraz A-206/77 z 29.11.1977
- dom, ul. Mennicza 52, XIII/XIV ?, poł. XIX, nr rej.: A-541/87 z 15.10.1987
- dom, ul. Michejdy 20, 1836, nr rej.: A-260/77 z 19.12.1977, 234/60 z 3.03.1960
- dom, Nowe Miasto 11, 2 poł. XVIII, nr rej.: A/186/06 z 3.03.1960 i z 30.11.1977
- dom, Nowe Miasto 19, XVIII/XIX, nr rej.: 909/68 z 29.07.1968 oraz A-215/77 z 30.11.1977
- dom, Nowe Miasto 21, XVIII/XIX, nr rej.: A/187/06 z 29.07.1968 i z 30.11.1977
- kamienica, Nowe Miasto 27, XVII/XVIII, nr rej.: 236/60 z 3.03.1960 oraz A-217/77 z 30.11.1977
- ulica Przykopa, z murami oporowymi, XVIII/XIX, nr rej.: A-442/86 z 11.07.1986
- dom, ul. Przykopa 14, XIX, nr rej.: 911/68 z 29.07.1968 oraz A-218/77 z 1.12.1977
- dom, ul. Przykopa 15, XIX, nr rej.: 912/68 z 29.07.1968 oraz A-219/77 z 1.12.1977
- dom, ul. Przykopa 17, 1790, nr rej.: 913/68 z 29.07.1968 oraz A-220/77
- dom, ul. Przykopa 25, XVIII, XIX i XX, nr rej.: 914/68 z 29.11.1968 oraz A-221/77 z 1.12.1977

- dom, ul. Ratuszowa 1, 1 poł. XIX, nr rej.: A-662/95 z 25.01.1995
- dom, ul. Ratuszowa 3, 1 poł. XIX, nr rej.: A-414/87 z 27.01.1987
- pałac Larischa, ob. muzeum, ul. Regeera 6, XVIII, nr rej.: R/376/53 z 25.02.1953, 213/60 z 3.03.1960 oraz A-245/77 z 15.12.1977
- kamienica, Rynek 3, XVII/XVIII, nr rej.: A/189/06 z 3.03.1960 i z 17.12.1977
- kamienica, Rynek 4, XVII/XVIII, nr rej.: A/192/06 z 3.03.1960 i z 17.12.1977
- kamienica, Rynek 5, XVIII, nr rej.: 217/60 z 3.03.1960 oraz A-249/77 z 19.12.1977
- kamienica, Rynek 6, XVI, nr rej.: A/190/06 z 3.03.1960 i z 19.12.1977
- kamienica, Rynek 8, XVI, nr rej.: A/191/06 z 3.03.1960 i z 19.12.1977
- kamienica, Rynek 9, XVII, nr rej.: 220/60 z 3.03.1960 oraz A-252/77 z 19.12.1977
- kamienica, Rynek 14 / Szeroka 2, XVI, nr rej.: 221/60 z 3.03.1960 oraz A-253/77 z 17.10.1978
- kamienica, Rynek 15, XVI, nr rej.: 222/60 z 3.03.1960 oraz A-254/77 z 17.10.1978
- kamienica, Rynek 17, XVIII, nr rej.: 223/60 z 3.03.1960 oraz A-255/77 z 19.12.1977
- kamienica, Rynek 18, XVII, nr rej.: 224/60 z 3.03.1960 oraz A-256/77 z 19.12.1977
- kamienica, Rynek 19, XVI, nr rej.: 225/60 z 3.03.1960 oraz A-257/77 z 19.12.1977
- dom, ul. Sejmowa 4, XVIII/XIX/XX, nr rej.: 915/68 z 29.07.1968 oraz A-222/77 z 1.12.1977
- kamienica, ul. Sejmowa 6, XVIII, nr rej.: 237/60 z 3.03.1960 oraz A-261/77 z 9.12.1977
- kamienica, ul. Sejmowa 8, XVIII/XIX, nr rej.: 238/60 z 3.03.1960 oraz A-262/77 z 9.12.1977
- dom, ul. Srebrna 4, XVIII/XIX, nr rej.: 916/68 z 29.07.1968 oraz A-203/77 z 29.11.1977
- dom, ul. Srebrna 5, XIX, nr rej.: 1204/75 z 30.07.1975 oraz A-204/77 z 29.11.1977
- kamienica, ul. Srebrna 6, XVIII, XIX, nr rej.: A-413/86 z 7.11.1986
- kamienica, ul. Szeroka 1, XVIII, nr rej.: 240/60 z 3.03.1960 oraz A-68/77 z 17.10.1977
- kamienica, ul. Szeroka 3, XVIII, nr rej.: 241/61 z 22.02.1961 oraz A-69/70 z 17.10.1977
- kamienica, ul. Szeroka 5-7, XVII/XVIII, nr rej.: 242/60 z 3.03.1960 oraz A-70/77 z 22.12.1977
- d. browar, ul. Śrutarska 39a,b,c, 1 poł. XIX, nr rej.: 239/60 z 3.03.1960 oraz A-263/77 z 19.12.1977
- szkoła, pl. Wolności 7, po 1880, nr rej.: A-540/87 z 15.10.1987
- kamienica, ul. Wyższa Brama 8, XVIII, nr rej.: 243/60 z 3.03.1960 oraz A-71/77 z 17.10.1978
- kamienica, ul. Wyższa Brama 10, 1815, nr rej.: 245/60 z 3.03.1960 oraz A-73/77 z 22.12.1977
- kamienica, ul. Wyższa Brama 16, XVIII, nr rej.: 244/60 z 3.03.1960 oraz A-72/77 z 22.12.1977
- kamienica, ul. Wyższa Brama 35, 1 poł. XIX, nr rej.: 246/60 z 3.03.1960 oraz A-74/77 z 22.12.1977
- studnia .Trzech Braci., ul. Trzech Brci, 1868, nr rej.: R/378/53 z 24.02.1953

Cieszyn – Boguszowice (1)

- zajazd (nr 1), 2 poł. XVIII, nr rej.: R-137/60 z 27-02-1960 oraz A-359/78 z 17.10.1978

Cieszyn – Markłowice (1)

- dwór, XVI, nr rej.: 159/60 (R/592/60) z 27.02.1960 oraz A-360/78 z 17.10.1978

DĘBOWIEC . gm. (7)

Dębowiec

- spichrz, ul. Szkolna 41, , k. XVIII, nr rej.: R/413/53 z 14.05.1953, 139/60 z 22.02.1960 oraz A-264/77 z 22.12.1977

Ogrodzona

- kościół par. p.w. św. Mateusza, 1855, nr rej.: A-724/96 z 22.07.1996

Simoradz

- kościół par. p.w. św. Jakuba, XV-XVI, 1892, nr rej.: 170/60 z 6.03.1960 oraz A-308/78 z 21.04.1978

- dom nr 15, (dwór) XVIII, nr rej.: 171/60 z 2.03.1960 oraz A-366/78 z 17.10.1978

- stodoła, XVIII, nr rej.: 172/60 z 2.03.1960 oraz A-367/78 z 17.10.1978

~~- spichrz, drewn., k. XVIII, nr rej.: R/377/53 z 25.02.1953, 173/60 z 1.03.1960 oraz A-306/78 z 21.04.1978~~

- d. gorzelnia, w obrębie d. folwarku, drewn., 1 poł. XIX, nr rej.: 967/68 z 30.12.1968 oraz A-307/78 z 21.04.1978

GOLESZÓW . gm. (20)

Bażanowice

- d. folwark, XVIII-XIX, nr rej.: A-444/86 z 11.07.1986:

- tzw. dwór

- obora, 1839

- 2 budynki gospodarcze, 2 poł. XIX

- ogród

Dzięgielów

- zamek, XVII, nr rej.: R/430/54 z 23.07.1954, 142/60 z 27.02.1960 oraz A-267/78 z 25.01.1978

Goleszów

- kościół ewangelicki, ul. Spółdzielcza 9, 1877, nr rej.: 934/68 (R/581/60) z 24.10.1967 oraz A-275/78 z 9.02.1978

- plebania, XVIII, XIX, nr rej.: 144/60 (R/582/60) z 27.02.1960 oraz A-276/78 z 9.02.1978

- plebania przy kościele św. Michała Arch., XVIII, nr rej.: 145/60 (R/585/60) z 27.02.1960 oraz

A-288/78 z 30.03.1978

- d. szkoła parafialna nr 36, XIX, nr rej.: 935/68 (R/583/60) z 24.10.1967 oraz A-289/78 z 30.03.1978 (nie istnieje ?)

Leszna Górna

- tereny na Górze Tuł, nr rej.: R.34/48 z 30.06.1948

- kościół p.w. św. Marcina Bpa, XVIII, nr rej.: 953/68 (R/346/52) z 24.10.1967 oraz A-272/78 z 3.02.1978

Puńców

- kościół p.w. św. Jerzego Męczennika, 1518, XIX/XX, nr rej.: 167/60(R/306/50) z 27.02.1960

oraz A-309/78 z 21.04.1978

- zespół gospodarczy nr 82, XVIII/XIX, nr rej.: 168/60 (R/436/54) z 27.02.1960, 169/60 (R/440/54) z 27.02.1960:

- dom mieszkalny (nie istnieje ?)

- d. gorzelnia, ob. chlewnia

- spichrz

- zespół gospodarczy nr 89, nr rej.: R/439/54 z 27.07.1954 (nie istnieje ?):

- stodoła wieloboczna, drewn.

- spichrz, drewn.

HAŻLACH . gm. (12)

Hażlach

- piwnice dworskie, XIX, nr rej.: 937/68 z 5.12.1968 oraz A-370/78 z 17.10.1978

Kończyce Wielkie

- kościół par. p.w. św. Michała Arch., drewn., XVIII, nr rej.: R/480/56 z 2.11.1956, 923/68 z 29.07.1968 oraz A-266/78 z 25.01.1978
- zespół pałacowy, XVIII, nr rej.: 154/60 z 27.03.1960 oraz A-271/78 z 25.01.1978:
- pałac
- park
- kaplica, 1776, nr rej.: 155/60 z 27.02.1960 oraz A-270/78 z 25.01.1978
- d. obora, ob. stajnia na folwarku .Karłowiec., XIX, nr rej.: 924/68 z 24.10.1967

Pogwizdów

- kościół par. p.w. św. Jana Nepomucena, 1817, nr rej.: 166/60 z 27.02.1960 oraz A-311/78 z 21.04.1978

Zamarski

- kościół fil. p.w. Najśw. Serca Jezusa, drewn., 1 poł. XVIII, nr rej.: R/562 z 30.11.1957, 196/60 z 2.03.1960 oraz A-353/78 z 7.07.1978
- stodoła folwarczna, mur.-drewn., XIX, nr rej.: 943/68 z 5.12.1968 oraz A-358/78 z 18.08.1978
- dom, drewn., nr 123, nr rej.: 437/54 z 23.07.1954
- kuźnia, drewn., 1843, nr rej.: 438/54 z 23.07.1954

ISTEBNA . gm. (14)

Istebna

- zespół drewnianej zabudowy wzdłuż drogi Istebna-Koniaków, drewn., XVIII-XIX, nr rej.:A-406/82 z 25.01.1982
- kościół par. p.w. Dobrego Pasterza, 1792-94, nr rej.: 149/60 z 27.02.1960 oraz A-314/78 z 11.05.1978
- szkoła par., ob. GOK, 1819, nr rej.: 150/60 (R/590/60) z 27.02.1960 oraz A-312/78 z 21.04.1978
- dom nr 51, drewn., 1868, nr rej.: 151/60 z 27.02.1960 oraz A-372/78 z 14.11.1978
- dom nr 58, drewn., 1830, nr rej.: 973/68 z 30.12.1968 oraz A-373/78 z 14.11.1978
- dom nr 133, drewn., 1809, nr rej.: 974/68 z 30.12.1968
- dom nr 146, drewn., 1803, nr rej.: 975/68 z 30.12.1968 oraz A-371/78 z 13.11.1978

Istebna - Andziółówka

- zagroda nr 293, pocz. XIX, nr rej.: A-525/87 z 24.10.1987:
- dom, drewn., 1900
- dom, drewn., 1915
- budynek gospodarczy, drewn.
- studnia, drewn., 1930
- ogród

Istebna - Kubalonka

- kościół par. p.w. Świętego. Krzyża, 1779, nr rej.: 156/60 (R/555/59) z 27.02.1960 oraz A-265/78 z 25.01.1978

SKOCZÓW. m. i gm. (43)

Ochaby (3)

- kościół par. p.w. św. Marcina Bpa, 1807-1810, nr rej.: R/434/54 z 23.07.1954, 161/60 z 27.02.1960 oraz A-319/78 z 5.11.1978
- strażnica obronna, ob. dom nr 35, 1639, 1930, nr rej.: 162/60 (R/435/54) z 27.02.1960 oraz A-357/78 z 17.08.1978
- dwór, ob. dom nr 1, XVIII, nr rej.: 163/60 (R/434/54) z 27.02.1960 oraz A-356/78 z 17.08.1978

Pogórze (5)

- zespół dworski, XVIII, nr rej.: 164/60 z 27.02.1960 oraz A-345/78 z 6.07.1978:
- dwór
- budynek gospodarczy
- ogród
- dom nr 8, tzw. Harenda, pocz. XIX, nr rej.: 165/60 z 27.02.1960 oraz A-346/78 z 6.07.1978

Skoczów (29)

- układ urbanistyczny, XIV-XV - XX, nr rej.: R.393/53 z 14.02.1953 oraz A-389/81 z 27.03.1981
- kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła, ul. Kościelna 10, 1531, 1762, 1856, 1901, nr rej.: 174/60 (R/259/152) z 2.03.1960 oraz A-305/78 z 21.04.1978
- kościół ewangelicki p.w. Świętej Trójcy, 1863-1865, nr rej.: 978/69 z 6.02.1969 oraz A-303/78 z 21.04.1978
- zespół szpitalny, 1570, XIX:
- kościół p.w. Znalezienia Krzyża, nr rej.: 175/60 z 2.03.1960 oraz A-304/78 z 21.04.1978
- d. szpital, nr rej.: 977/69 z 6.02.1969 oraz A-324/78 z 21.04.1978
- ratusz, 1797-1801, 1934, nr rej.: R/373/53 z 29.01.1953, 176/60 z 2.03.1960 oraz A-322/78 z 18.05.1978
- dom, ul. Bielska 1, XVIII, nr rej.: 177/60 z 2.03.1960 oraz A-336/78 z 6.07.1978
- dom, ul. Bielska 3, XVIII, nr rej.: 993/69 z 18.02.1969 oraz A-333/78 z 19.05.1978
- dom, ul. Bielska 6, XVIII/XIX, nr rej.: 994/69 z 18.02.1969 oraz A-334/78 z 19.05.1978
- dom, ul. Bielska 12, XVIII/XIX, nr rej.: 995/69 z 18.02.1969 oraz A-335/78 z 14.06.1978
- kamienica, ul. Bielska 18, XVIII/XIX, nr rej.: A-398/81 z 2.04.1981
- dom, ul. Fabryczna 5, XVIII, nr rej.: 176/60 (R/494/56) z 2.03.1960 oraz A-323/78 z 18.05.1978
- dom, ul. Kościelna 6, XVIII, nr rej.: 996/69 z 18.02.1969 oraz A-337/78 z 1978
- dom, Rynek 2, XVII, nr rej.: 925/68 z 29.07.1968 oraz A-338/78 z 6.07.1978
- dom, Rynek 5, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 979/69 z 6.02.1969 oraz A-344/78 z 6.07.1978
- dom, Rynek 7, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 980/69 z 6.02.1969 oraz A-325/78 z 18.05.1978
- dom, Rynek 8, XIX, 1910, nr rej.: 981/69 z 6.02.1969 oraz A-326/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 9, XIX, 1910, nr rej.: 982/69 z 6.02.1969 oraz A-342/78 z 6.07.1978
- dom, Rynek 10, XIX, 1910, nr rej.: 983/69 z 6.02.1969 oraz A-340/78 z 6.07.1978
- dom, Rynek 12, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 984/69 z 6.02.1969 oraz A-332/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 13, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 985/69 z 6.02.1969 oraz A-331/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 14, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 986/69 z 6.02.1969 oraz A-327/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 15, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 987/69 z 6.02.1969 oraz A-321/78 z 18.05.1978
- dom, Rynek 16, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 988/69 z 18.05.1969 oraz A-330/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 17, XVIII/XIX, 1910, nr rej.: 989/69 z 18.02.1969 oraz A-329/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 18, XIX, nr rej.: 990/69 z 18.02.1969 oraz A-339/78 z 6.07.1978
- dom, Rynek 19, XIX, 1910, nr rej.: 991/69 z 18.02.1969 oraz A-328/78 z 19.05.1978
- dom, Rynek 22, XVIII, XIX, 1910, nr rej.: 992/69 z 18.02.1969 oraz A-341/78 z 6.07.1978

Wilamowice (6)

- cmentarz żydowski, pocz. XX, nr rej.: A-652/90 z 17.01.1990
- zespół dworski, XVIII/XIX, nr rej.: 198/60 z 2.03.1960 oraz A-365/78 z 17.10.1978:
- dwór
- obora, XIX
- spichrz, XIX
- dwór (nr 1), XVIII, nr rej.: 197/60 z 3.03.1960 oraz A-343/78 z 6.07.1978

STRUMIEŃ. miasto i gmina (32)

Drogomyśl

- kościół ewangelicki, 1788-97, nr rej.: 140/60 z 27.02.1960
- zespół pałacowy, nr rej.: A-430/86/90 z 15.05.1990 (w decyzji - dworski):
- pałac, 2 poł. XVIII
- budynek gospodarczy, 1 poł. XIX
- park, XVIII-XIX
- d. zajazd, 2 poł. XVIII, nr rej.: 141/60 (R/579/60) z 27.02.1960

Pruchna

- kaplica p.w. św. Józefa, pocz. XIX, nr rej.: A-938/68 z 5.12.1968 oraz A-310/78 z 21.04.1978
- dom nr 20, XVIII/XIX, nr rej.: 939/68 z 5.12.1968
- dom nr 42, XVIII/XIX, nr rej.: 940/68 z 5.12.1968

Strumień

- układ urbanistyczny, k. XV-XIX, nr rej.: R.387/53 z 14.03.1953 oraz A-391/81 z 28.04.1981
- kościół par. p.w. św. Barbary, 1790, nr rej.: 179/60 z 2.03.1960 oraz A-354/78 z 17.08.1978
- d. zamek, XVII, nr rej.: 181/60 z 2.03.1960
- ratusz, XVIII, nr rej.: 180/60 (R/425/54) z 2.03.1960 oraz A-351/78 z 7.07.1978
- dom, ul. Londzina 6, XIX, nr rej.: 1004/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Londzina 13, XIX, nr rej.: 1005/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Londzina 14, XIX, nr rej.: 1006/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Londzina 16, XIX, nr rej.: 1007/69 z 15.07.1969
- dom, ul. Londzina 23, poł. XIX, nr rej.: A-445/86 z 11.07.1986
- dom, ul. Londzina 97, XIX, nr rej.: 1008/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Londzina 106, XIX, nr rej.: 1009/69 z 18.02.1969
- d. karczma, ul. Londzina 129, XVIII/XIX, nr rej.: 1010/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Pocztowa 37, XIX, nr rej.: 999/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Pocztowa 39, XIX, nr rej.: 1001/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Pocztowa 40, XIX, nr rej.: 1002/69 z 18.02.1969
- dom, ul. Pocztowa 55, XVIII, nr rej.: 1003/69 z 18.02.1969
- dom, Rynek 18, XVII-XX, nr rej.: A-410/86 z 24.03.1986
- dom, Rynek 90, XVII, nr rej.: 183/60 (R/424/54) z 2.03.1960
- dom, Rynek 91, XVII, nr rej.: 182/60 (R/423/54) z 2.03.1960
- dom, Rynek 92, XVII, nr rej.: 184/60 (R/422/54) z 2.03.1960
- dom, Rynek 93, XVII, nr rej.: 185/60 (R/421/54) z 2.03.1960

Zbytków

- kaplica p.w. MB Szkaplerznej, XIX, nr rej.: 944/68 z 5.12.1968 oraz A-320/78 z 11.05.1978
- stajnia (d. folwark - nr 1), XIX, nr rej.: 100/60 z 2.03.1960 oraz 946/68 z 5.12.1968

USTROŃ . m. (27)

- kościół p.w. św. Klemensa, XVIII, nr rej.: 186/60 z 2.03.1960 oraz A-352/78 z 7.07.1978
- cmentarz kościelny z rzeźbami kamiennymi, nr rej.:
- sierociniec, ob. plebania, XVIII, nr rej.: 187/60 z 2.03.1960 oraz A-350/78 z 7.07.1978
- kościół ewangelicki, 1 poł. XIX, nr rej.: 188/60 z 2.03.1960 oraz A-349/78 z 7.07.1978
- plebania ewangelicka, XIX/XX, nr rej.: 190/60 z 2.03.1960 oraz A-347/78 z 6.07.1978
- d. szkoła ewangelicka, 1 poł. XIX, nr rej.: 189/60 z 2.03.1960 oraz A-348/78 z 7.07.1978
- d. karczma, ul. 3 Maja 61, k. XVIII, nr rej.: A-693/93 z 10.12.1993
- zagroda, ul. Ogrodowa 1, 1768, nr rej.: A-381/80 z 25.05.1980:
- dom

- stodoła, drewn.
- dom, ul. Ogrodowa 9, XVIII, nr rej.: 191/60 z 2.03.1960
- budynek administracyjny huty .Klemens., ul. Hutnicza 1, 1868-, nr rej.: A-534/92 z 17.08.1992
- urządzenia hydrotechniczne, nr rej.: j.w.

Ustroń-Hermanice

- zespół dworski, nr rej.: 147/60 i 148/60 z 2.02.1960 oraz A-355/78 z 17.08.1978:
- dwór, 2 poł. XVIII
- stajnia, 1 poł. XIX
- obora, 1 poł. XIX
- czworak, 1 poł. XIX

Ustroń - Lipowiec

- kościół p.w. Podwyższenia Krzyża, pocz. XIX, nr rej.: 157/60 (R/258/49) z 27.02.1960 oraz A-273/78 z 3.02.1978
- plebania, XVIII, nr rej.: 158/60 z 27.02.1960 oraz A-274/78 z 3.02.1978

Ustroń- Nierodzim

- kościół p.w. św. Anny, drewn., 1769, nr rej.: 160/60 (R/301/50) z 27.02.1960 oraz A-302/78 z 21.04.1978
- dom nr 21, drewn., XVIII, nr rej.: A-997/69 z 18.02.1969

Ustroń - Polana

- huta .Teresa., ul. Papiernia 4-8, 1792, 1837, nr rej.: A-670/91 z 22.11.1991:
- budynek produkcyjny
- 4 budynki mieszkalne
- 5 budynków gospodarczych
- urządzenia hydrotechniczne

WISŁA . m. (15)

- zespół kościoła ewangelickiego, pocz. XIX w., w tym:
- kościół, nr rej.: 192/60 z 2.03.1960 oraz A-315/78 z 11.05.1978
- plebania, nr rej.: 194/60 z 2.03.1960 oraz A-317/78 z 11.05.1978
- d. szkoła, nr rej.: 193/60 z 2.03.1960 oraz A-316/78 z 11.05.1978
- d. pałacyk myśliwski Habsburgów, ob. schronisko PTTK, ul. Lipowa, drewn., 1897, nr rej.: A-477/87 z 16.01.1987
- d. karczma, 1 ćw. XIX, nr rej.: 195/60 (R/572/58) z 2.03.1960 oraz A-318/78 z 11.05.1978
- dom, os. Bajcary 6a, drewn., k. XIX, nr rej.: A-500/87 z 21.07.1987
- dom, ul. Malinczanów 4, drewn., k. XIX, nr rej.: A-478/87 z 28.01.1987
- rezydencja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej pod Zadnim Groniem, ul. Zameczek 1, nr rej.: A-705/94 z 7.06.1994 r., w tym:
- zameczek
- budynek administracyjno-garażowy
- 2 oficyny drewniane, drewn. (obecnie przebudowane)
- wartownia
- ogrodzenie z 3 bramami
- park leśny

ZEBRZYDOWICE . gm. (7)

Kaczyce

- kościół par. p.w. św. Bartłomieja, drewn., XVII, nr rej.: 490/56 z 2.11.1956 oraz 734/66 z 30.12.1966

Kończyce Małe

- kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, XVIII, nr rej.: 152/60 z 27.02.1960
- zamek, XVI, nr rej.: 479/56 z 2.11.1956 oraz 153/60 z 27.02.1960

Marklowice Górne

- spichrz, nr rej.: 416/53 z 14.05.1953

Zebrzydowice

- kościół par. p.w. Zwiastowania NMP, XVIII, nr rej.: 200/60 z 2.03.1966
- plebania, XVIII, nr rej.: 201/60 z 2.03.1966
- pałac Larischów, XVIII, nr rej.: 371/53 12.01.1953 oraz 202/60 z 2.03.1960

Wyszczególnienie według rodzajów zabytków:

1. Układy urbanistyczne: 3*, przestrzenie miejskie: 1, ruralistyczne:1 – łącznie: 5
2. Obiekty sakralne (kościóły rzymskokatolickie, ewangelicko-augsburskie, zespoły klasztorne i klasztory): 41
3. Zamki, pałace, dwory oraz zespoły dworskie, pałacowe architektura obronna (8), łącznie: 30
4. Obiekty użyteczności publicznej (szkoły, sądy, więzienia, szpitale i inne): 14
5. Budynki municypalne (związane z aktualną władzą): 4
6. Parki i tereny naturalne: 9
7. Cmentarze: 5
8. Obiekty gospodarcze (gospodarskie i przemysłowe(6) oraz zajazdy, karczmy i studnie): łącznie 54 (-1)
9. Obiekty mieszkalne: ok.130 (129?) (-1)

* układ urbanistyczny Cieszyna chroni jeszcze jedna (wcześniejsza) decyzja

ZAŁĄCZNIK II

CHARAKTERYSTYKA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH POWIATU CIESZYŃSKIEGO ORAZ CZYNNIKI WPLYWAJĄCE NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO REGIONU

I. CHARAKTERYSTYKA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH POWIATU CIESZYŃSKIEGO

1) KRAJOBRAZY KULTUROWE

Na terenie powiatu cieszyńskiego wyodrębniono następujące grupy krajobrazów kulturowych o wartościach historycznych i zabytkowych kształtowanych w wyniku specyficznych form gospodarowania:

a) Krajobraz staromiejski

Obejmuje obszar położony w północnej części powiatu cieszyńskiego, kształtowany jeszcze w czasach pierwszych monarchów polskich a następnie pod wpływem blisko 400-letniego gospodarowania piastowskich książąt cieszyńskich. Od śmierci w 1653 r. ostatniej przedstawicielki rodu Piastów na Śląsku Cieszyńskim Elżbiety Lukrecji Śląsk Cieszyński przeszedł pod jurysdykcję dynastii Habsburgów rządzącej Śląskiem Cieszyńskim najczęściej za pośrednictwem zarządców, a czasem także niektórych przedstawicieli rodziny cesarskiej. Zasadniczy punkt tego krajobrazu stanowi układ staromiejski Cieszyna należącego do najstarszych miast w Polsce, całkowicie zachowanych w zakresie średniowiecznego układu urbanistycznego. Miasto rozwinęło się, ze wzmiankowanego w źródłach piśmiennych już w 1155 r. z grodu na Górze Zamkowej z podgrodzium, w dość regularną elipsę w kierunku zachodnim. Lokowany formalnie w 1220 r. na tzw. prawie lwóweckim, ostateczne prawa miejskie na wzór Wrocławia uzyskał Cieszyn w 1374 r. W 1496 r. rozplanowany został obecny Rynek, a miasto uzyskało swój ostateczny zasięg w ramach średniowiecznych murów obronnych, rozbudowując się jeszcze o kilkaset metrów w kierunku zachodnim. W XV –XVI w. powstała znacząca większość istniejących do dziś – w przestrzeni lokacyjnej – kamienic. Natomiast po wyburzeniu ok. 1800 r. murów obronnych – na przeł. XIX i XX w. – praktycznie we wszystkich kierunkach zabudowano przestrzeń wokół dawnego miasta lokacyjnego.

Innymi ośrodkami miejskimi o pochodzeniu średniowiecznym na terenie powiatu cieszyńskiego, a powstałymi w wyniku działalności budowlanej Piastów i Habsburgów są Skoczów i Strumień. Skoczów najprawdopodobniej uzyskał prawa miejskie w XIV w. zaś Strumień około roku 1482. Położony na Pogórzu Cieszyńskim Skoczów oraz umiejscowiony w zachodniej części Kotliny Oświęcimskiej Strumień, zachowanymi do dziś średniowiecznymi układami urbanistycznymi stanowią wyraźny, historyczny element przestrzenny, usytuowany na równinach pn.-wsch. części powiatu cieszyńskiego. Pomiędzy Cieszynem a Skoczem przebiega także historyczny trakt, łączący Kraków z Europą Zachodnią poprzez Pragę czeską.

b) Krajobraz gospodarki pasterskiej

Na południu powiatu, na terenach górskich, rozciąga się specyficzny krajobraz kulturowy, ukształtowany w wyniku gospodarki pasterskiej. Cechą charakterystyczną tego obszaru bywają hale (polany trawiaste – niegdyś wraz z bacówkami) rozsiane w partiach szczytowych wzniesień oraz wsie rozłożone w dolinach lub wzdłuż szczytów, zakładane najczęściej na prawie wołoskim. Na obszarze tym zachowało się dużo przykładów architektury drewnianej, zarówno świeckiej, jak i sakralnej, szczególnie w Istebnej, Koniakowie, Jaworzynce, Wiśle i Brennej.

c) Krajobraz gospodarki stawowej

W powiecie cieszyńskim obejmuje obszar zachodniej części Kotliny Oświęcimskiej i Doliny Górnej Wisły. Są to tereny podmokłe, na ogół równinne, leżące w dorzeczu górnej Wisły oraz w dolinach jej dopływów. Na tych terenach co najmniej od końca średniowiecza zakładano stawy przeznaczone do hodowli ryb. Obiekty te, w dużej części, zachowane są do czasów współczesnych i nadal wykorzystywane dla celów hodowlanych.

d) Krajobraz rolniczy o cechach historycznych

Obszary krajobrazu rolniczego o cechach historycznych to tereny położone w północnej części powiatu.

Krajobrazy tych terenów są wypadkową panujących tam warunków przyrodniczych oraz stosunków społeczno-gospodarczych. Na przestrzeni wieków podlegały one ewolucji związanej z rozwojem kultury rolnej (trójpolowy system uprawy), tworzeniem się wielkiej własności ziemskiej od XV do XVI w. i uwłaszczeniem chłopów w XIX w. Teraz obszar ten podlega przemianom czasów współczesnych. Wnętrza krajobrazu terenów rolniczych tworzą wyznaczone granicami lasów polany rozłogów pól i pastwisk, przecięte układem alei i dróg, strugami wodnymi, stawami, wilgotnymi łąkami. Węzłami kulturowymi tych obszarów są wsie i osady zaznaczone w krajobrazie przez skupiska dachów zabudowy wtopionej w korony drzew, nad którymi dominują wieże kościelne.

e) Krajobraz leśny o cechach historycznych

Obszary kulturowego krajobrazu leśnego obejmują wszystkie lasy powiatu cieszyńskiego, w tym duże kompleksy leśne, takie jak lasy Beskidu Śląskiego. Intensywne antropogeniczne przemiany kompleksów leśnych rozpoczęły się w XIX w. i związane były z dużym zapotrzebowaniem na drewno w związku z rozwojem hutnictwa i górnictwa oraz przemysłu drzewnego. Stosowane, na dużych obszarach, zręby zupełne oraz wprowadzenie obcych gatunków dla uzyskania żądanych cech drewna spowodowały zmiany gatunkowe lasów. Pierwotne biocenozy leśne zachowały się jedynie w nielicznych, zwykle trudno dostępnych rejonach.

f) XIX-wieczny krajobraz przemysłowy

Krajobraz przemysłowy w powiecie cieszyńskim występuje jedynie sporadycznie i obecnie stanowi niewielki fragment południowej strefy górnośląskiego krajobrazu przemysłowego. Jednakże historycznie związany był z przestrzenią gospodarczą o innej niż Górny Śląsk przynależności państwowej. Biorąc pod uwagę geografie historyczną, zjawisko krajobrazu tutejszego przemysłowego dotyczy więc raczej Śląska Cieszyńskiego jako całości, a w jego granicach przestrzeni Zagłębia Karwińsko-Ostrawskiego, położonego obecnie nie tylko poza powiatem cieszyńskim ale i poza granicami Polski – w Republice Czeskiej. W sekwencji XIX-wiecznej zatem, Zagłębie Karwińsko-Ostrawskie obejmowało w szczególności przemysł hutniczy (huta w Trzyńcu) oraz kopalnie węgla kamiennego w okolicach Ostrawy. W obecnym powiecie cieszyńskim charakter przestrzeni o cechach przemysłowych stanowią natomiast nieznaczne fragmenty terenów występujące z reguły w pn. części powiatu, przeważnie w postaci przekształceń związanych z budową linii kolejowych częściowo o funkcjach przemysłowo-tranzytowych (węzeł zebrzydowicki).

g) Krajobraz miejski Cieszyna

Stanowi obszary węzłowe krajobrazu otwartego. Obejmuje tereny miasta będące obszarem dużej koncentracji nawarstwień kulturowych. Teren ośrodka historycznego miasta oraz pierścień zabudowy śródmiejskiej z okresu historyzmu są obszarami nagromadzenia obiektów zabytkowych w dużej części chronionych przez wpis do rejestru zabytków. Stan zachowania historycznych przestrzeni miejskich jest różny i zależy od okresu oraz stopnia intensywności przemian związanych z rozwojem funkcji miejskich.

2) ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne w powiecie cieszyńskim związane są z różnymi okresami: od czasów najdawniejszych (paleolit) do przełomu X i XI w. a w kilku przypadkach również do poł. XIII w. W powiecie mamy dziś ogółem 81 stanowisk archeologicznych. Przeważają stanowiska związane z epoką kamienia o nie doprecyzowanej chronologii w liczbie 17. Stanowisk związanych z epoką kamienia z precyzyjnie ustaloną chronologią jest 34, w tym z paleolitem związanych jest 8 stanowisk, mezolitem – 2, a z neolitem – 14. Z wczesną epoką brązu jest w powiecie cieszyńskim związanych 10 stanowisk. Dobrze reprezentowana jest na terenie powiatu kultura łużycka, z którą związanych jest 15 stanowisk. Z okresem wpływów rzymskich związanych jest 6 stanowisk, a z wczesnym średniowieczem – 9 stanowisk. Funkcji pewnych stanowisk nie da się sprecyzować. Wśród tych, o których wiemy nieco więcej, są gródki oraz osady warowne: na Górze Zamkowej w Cieszynie, gdzie odkrycia nawarstwiają się od epoki późnego brązu, związanej w Polsce z kulturą łużycką, aż po średniowiecze oraz w Międzywiciu (ok. 2 km na pd.-zach. od Skoczowa), gdzie w warstwie najwcześniejszej również mamy do czynienia z kulturą łużycką, a następnie z wczesnośredniowieczną fazą rozwojową z VII – VIII w. i późniejszą z w. X i XI. W miejscach tych oprócz relikwów nieruchomych odkryto wiele obiektów ruchomych: naczyń glinianych, wyrobów z żelaza (w tym narzędzi i broni) czy też monet bitych z rozmaitych kruszców. Dwa wspomniane stanowiska w Cieszynie i Międzywiciu zostały też wpisane, jako jedyne w powiecie cieszyńskim, do rejestru zabytków archeologicznych. Najmniej natomiast w powiecie cieszyńskim występuje cmentarzysk Niewielką grupę stanowisk kurhany o niesprecyzowanej chronologii, występujące w górskich częściach Brennej i Wisły.

Rezultatem prowadzonych od XIX w. prac archeologicznych, zarówno w trybie ratowniczym, jak i stacjonarnym, jest przebadanie wielu spośród dziś istniejących, kilkudziesięciu lokalnych stanowisk. Znaczne zmiany gospodarcze w regionie, zaistniałe jak wszędzie w ciągu ostatnich 150 lat, spowodowały widoczne straty również w dziedzictwie archeologicznym.

W II połowie XX w. badania prowadzone w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), wypełniły niektóre luki w wiedzy o osadnictwie niektórych rejonów, niemniej podobnie jak niektórych innych częściach obecnego województwa śląskiego, nie zmieniły zasadniczo dotychczasowych poglądów dotyczących koncentracji zasiedlenia. Dotychczas metodą AZP przebadano zasadniczą część powiatu cieszyńskiego.

Rejestr zabytków archeologicznych w powiecie cieszyńskim zawiera zatem 2 z 239 wpisów tego rodzaju dokonanych do czasów obecnych w całym województwie śląskim.

3) DZIEŁA BUDOWNICTWA OBRONNEGO

Do dzieł budownictwa obronnego w powiecie cieszyńskim należą średniowieczne i nowożytnie grody, zamki, wieże, mury miejskie i dwory obronne.

Wśród wczesnych osad warownych, poza grodziskiem w Kocobędzu zwanym według miejscowej tradycji także „Starym Cieszynem” (znajdującym się blisko granicy z Polską i powiatem cieszyńskim ale już w Czeskim Cieszynie) do dziś zostało rozpoznane w terenie, jedynie grodzisko we wspomnianym (w podrozdziale 2 – zabytki archeologiczne) Międzywiciu koło Skoczowa. Grodzisko to jest związane z wczesnośredniowiecznym osadnictwem słowiańskiego, lokalnego plemienia Gołszyców, któremu prawdopodobnie służyło za strażnicę wschodniej granicy terytorium plemiennego. Według badań archeologicznych mogły we wczesnym średniowieczu funkcjonować także małe gródki rycerskie np. we wsi Kowale koło Skoczowa i w Dziegielowie (gm. Goleszów). W późnym średniowieczu liczba gródków wzrosła, a niektórych wykształciły się dwory obronne. Występują one w północnej części powiatu – na obszarze Przedgórze Cieszyńskiego.

Monumentalne budownictwo obronne typu grodowego i miejskiego koncentruje się przede wszystkim w Cieszynie. Odkryta w wyniku prac technicznych z lat 90-tych XX w., zabezpieczających północno-zachodni wierzchołek Góry Zamkowej i towarzyszących im badań archeologicznych, tzw. wieża ostatecznej obrony jest datowana na XII-XIII w. i jako budowla murowana należy do najstarszych zabytków monumentalnej architektury obronnej w Polsce. Do zespołu umocnień zamku Piastów – Książąt Cieszyńskich należy także broniąca niegdyś dostępu do górnego zamku XIV – wieżna wieża zwana „Piastowską” oraz położone przy niej relikty baszty i bramy prowadzącej na zamek górny. W zespole umocnień obronnych zamku Piastów Cieszyńskich znajdują się także zachowane fragmenty murów obronnych i baszty pd.-wsch. przy zamku dolnym z XV-XVI w. Wokół starego miasta w Cieszynie zachowały się też fragmentarycznie miejskie mury obronne, widoczne do dziś szczególnie wzdłuż równoległego do Olzy potoku Młynówka, który stanowił niegdyś południowo-zachodnią fosę miasta. Początki powstania miejskich murów obronnych Cieszyna wiązać należy z II lokacją i gotycką rozbudową zamku książęcego, co miało miejsce pod koniec XIV w. Dziś, zespół umocnień obronnych miasta i zamku w Cieszynie, należy do wyjątkowo cennych zabytków nie tylko w skali powiatu cieszyńskiego, ale całego województwa śląskiego, a w szeregu miast będących w średniowieczu w skali średniej wielkości – także Polski.

Drugim przykładem średniowiecznych miejskich umocnień obronnych były fortyfikacje Skoczowa, za których początki można przyjąć koniec XV w. W skład skoczowskich umocnień obronnych Skoczowa wchodził zespół średniowiecznego zamku Książąt Cieszyńskich, którego spore pozostałości istniały jeszcze w okresie międzywojennym.

W opasujących miasta murach znajdowały się baszty i bramy, co do dziś n.p. w Cieszynie przetrwało w nazwach niektórych placów i ulic. Na zewnątrz system obronny często wzmacniały obwałowania ziemne i fosy. Większość odcinków cieszyńskich, a także zapewne skoczowskich murów miejskich, rozebrano na przeł. XVIII i XIX w.

Przekazy historyczne informują o widocznej liczbie zamków oraz dworów obronnych zbudowanych w obecnym powiecie cieszyńskim. Obiekty te były wznoszone już od XII do XVI i znajdują się w północnej części powiatu, zwłaszcza w okolicach miast – Cieszyna i Skoczowa oraz Zebrzydowic. Z typologicznego punktu widzenia stanowią formę pośrednią pomiędzy zamkiem a dworem obronnym (może w typie *villa in fortecca*). Pośród szeregu co najmniej kilku zachowanych do dziś obiektów szczególną uwagę zwracają zamki w Kończycach Małych z XIV-XVI w. (gm. Zebrzydowice) oraz w Dziegielowie XV-XIX w. Ponadto występują formy mniejszych wielkością dworów obronnych, wśród których w dobrym stanie zachował się dwór obronny w Markłowicach Górnych (na północ od śródmieścia Cieszyna). Wiele innych dworów obronnych jest niestety już w ruinie. Prawie wszystkie wymienione tu obiekty są wpisane do rejestru zabytków.

Na terenie gminy Istebna w Koniakowie i Jaworzynce (a także w miejscowości Mosty na pd. od Jabłonkowa w Rep. Czeskiej) w kilku pozostałościach zachował się bastionowy system umocnień z XVI-XVII w. pod nazwą „Szańców Jabłonkowskich”, broniący niegdyś granicy z Węgrami, które w owym czasie przejściowo znalazły się w rękach Turków.

W rejonie Cieszyna i fragmentarycznie w Beskidach znajduje się fragment największego i ciągle jeszcze najlepiej zachowanego w Polsce kompleksu fortyfikacji z okresu międzywojennego oraz znacząca część fortyfikacji niemieckich z okresu II wojny światowej. Fortyfikacje te stanowią część systemu rozmieszczonego nierównomiernie na obszarze od Częstochowy przez obszar aglomeracji katowickiej aż właśnie po rejon Cieszyna i Beskidy. Ze strony II Rzeczypospolitej system ten stanowił samodzielną formację obronną południowo-zachodniego skrzydła Armii „Kraków”.

4) HISTORYCZNE MIASTA

a) Zabytkowe zespoły urbanistyczne

1 W granicach powiatu cieszyńskiego znajdują się 3 miasta historyczne: Cieszyn, Skoczów i Strumień. Cieszyn i Skoczów są nadto położone przy trakcie historycznym łączącym Kraków z Pragą i Europą Zachodnią. Jak już wspomniano w podrozdziale *Krajobrazy Kulturowe – krajobraz staromiejski*, Cieszyn formalnie uzyskał prawa miejsce w roku 1220 r. co zostało potwierdzone w 1374 r., Skoczów – prawdopodobnie przed 1327, zaś Strumień około roku 1482.

Ich układ urbanistyczny wpisany jest do rejestru zabytków, choć w 2006 r. unieważniona została jedna z dwóch decyzji o wpisie do rejestru zabytków historycznego układu Cieszyna.

b) Rozwój przestrzenny miast

Zachowane średniowieczne układy miast powstały zazwyczaj w wyniku lokacji na prawie niemieckim. Charakterystyczne dla miast śląskich jest zachowanie układu owalnicowego dróg, wywodzącego się z wczesnodziejowych osad obronnych i grodów. Rozwój przestrzenny większości miast średniowiecznych następował powoli. Do XIX w. sporadycznie prowadzono planową rozbudowę miast, np. w Cieszynie realizowano układ miejski powiązany z osią drogi prowadzącej w kierunku północnym, przy której na przeł. XIX i XX w. wzniesiono założenie klasztoru sióstr Elżbietanek.

Począwszy od połowy XVIII w. rozwój przemysłu i ogólny, szybki wzrost gospodarczy pociągnął za sobą szybki rozwój osadnictwa. Miasta średniowieczne rozwijały się poza obszarem średniowiecznej zabudowy, z czasem tworząc mieszczańskie dzielnice śródmiejskie, realizowane wg planów regulacji miast (Cieszyn). Poza obszarami miejskimi na terenie powiatu cieszyńskiego, ale w związku z rozwojem przemysłu, a konkretnie w Golezowie w pobliżu powstającej tam cementowni na początku XX w. wzniesiono również unikalne w skali powiatu osiedle robotnicze. Zabudowa o charakterze miejskim w przypadku Cieszyna i częściowo Skoczowa wchłaniała istniejące układy ruralistyczne. W okresie międzywojennym miasta te podlegały dalszej zorganizowanej rozbudowie.

c) Zabudowa miejska przełomu wieków XIX i XX oraz okresu międzywojennego

Obecną zabudowę centrum historycznych miast w powiecie cieszyńskim stanowią przede wszystkim kamienice mieszczańskie, a także wille i obiekty użyteczności publicznej z przełomu wieków XIX i XX. Zdarzają się również są kamienice w stylu historyzmu, zgodnie z kanonami ówczesnej mody. Szczególnie zaś pojawiają się kamienice w stylu secesji nawiązujące do wzorów wiedeńskich. Liczną grupę stanowią tu obiekty secesyjne w zespole z tradycyjnymi stylami historycznymi. Oprócz wystroju secesyjnych fasad zachowało się również wiele elementów dekoracyjnych (kafelki, balustrady, kraty, witraże, mozaiki, sztukaterie) i malarskich wystrojów wnętrz budynków, a w tym klatek schodowych.

W okresie międzywojennym w Cieszynie powstało także nieco kamienic w stylu funkcjonalizmu odchodzącego już od wzorów wiedeńskich, a skłaniającego się w kierunku form wywodzących się z Katowic i Krakowa.

d) Wille miejskie

Wiek XIX stworzył nowy typ domu mieszkalnego, spotykanego także na Śląsku Cieszyńskim, a przeznaczonego dla elity gospodarczej, urzędniczej oraz inteligenckiej. Były to wille otoczone ogrodem usytuowane najczęściej na ówczesnych peryferiach szczególnie Cieszyna, później także Skoczowa.. Powstawały one głównie w II połowie XIX w., ale również w XX w. aż do lat 30-tych, kiedy prezentowały już style nowoczesne, jak n.p. modernizm w fazie funkcjonalizmu. Te ostatnie projektowane były przede wszystkim przez architektów polskich.

5) ZABYTKI TECHNIKI

Powiat cieszyński na tle województwa śląskiego nie stanowi zasadniczego punktu koncentracji zabytków techniki. Nieco inaczej może, rzecz się przedstawia jeśli weźmie się pod uwagę historyczną krainę całego Śląska Cieszyńskiego. O związanych z tym konsekwencjach w zakresie zabytków techniki wspomniano już w podrozdziale poświęconym XIX-wiecznemu krajobrazowi przemysłowemu. Niezależnie od tego jest jednak faktem historycznym, że przekształcenia przemysłowe zaistniały na Śląsku Cieszyńskim stosunkowo wcześniej, gdyż począwszy od końca wieku XVIII poprzez XIX aż po XX w. Ponieważ zaś społeczeństwo ma dziś coraz większą świadomość wartości dziedzictwa przemysłowego, zwłaszcza w woj. śląskim powstają liczne organizacje działające na rzecz zachowania dziedzictwa przemysłowego. Ponadto tworzone są i działają placówki muzealne poświęcone dziedzictwu technicznemu. W powiecie cieszyńskim należy do nich n.p. Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa im Jana Jarockiego w Ustroniu. W Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie, a także w jego oddziałach w Skoczowie i Wiśle istnieją dość bogate działy prezentujące dorobek kultury materialnej, w tym oryginalne przykłady lokalnej kultury technicznej.

Wspomniane Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa w Ustroniu nie powstało przypadkiem. Stanowi ono pokłosie historycznego rozwoju hutnictwa na ziemiach Śląska Cieszyńskiego. Historia hutnictwa i kuźnictwa na ziemi cieszyńskiej sięga bowiem, jak już wspomniano XVIII wieku, kiedy ziemie te dostały się pod panowanie Marii Krystyny córki Marii Teresy i księcia Albrechta Kazimierza saskiego, z panującej tu od 1653 r. dynastii Habsburgów. W 1771 lub 1772 r. otrzymano więc w Ustroniu pierwszą surówkę, zaś ok. roku 1823 – w dziesięć lat po założeniu huty – produkcja wynosiła już około 210 ton żelaza, co stanowiło wówczas prawie 40% produkcji hutniczej całego tzw. Śląska Austriackiego czyli Śląska Cieszyńskiego i Opawskiego. Jako trwałe ślad historii zakład ten funkcjonuje zresztą do dziś, pod obecną nazwą „Zakładów Kuźniczych Sp. z o.o.” w Ustroniu.

Innym Muzeum związanym z zabytkami techniki na terenie powiatu cieszyńskiego, jest rzadkiej specjalności w skali całego województwa śląskiego, Muzeum Drukarstwa w Cieszynie. Istnienie Muzeum Drukarstwa związane jest z co najmniej 200-letnimi tradycjami sztuki drukarskiej w Cieszynie. Dlatego też placówka ta ma w swych zbiorach historyczne i tradycyjne, typograficzne urządzenia drukarskie pochodzące z XIX do IV ćwierci XX w.

Poza ruchomościami z zakresu zabytków techniki, przechowywanymi w wymienionych placówkach muzealnych, w powiecie cieszyńskim istnieje również widoczna grupa nieruchomych obiektów technicznych o wartościach historycznych i zabytkowych. Spośród nich w krajobrazie powiatu najłatwiej dostrzec zabytki kolejnictwa, które tak jak wszędzie, najgwałtowniej rozwijało się w XIX stuleciu. W 1855 r. powstała więc linia kolejowa Bohumin-Oświęcim, częściowo położona na terenie obecnego powiatu cieszyńskiego, zaś w okresie międzywojennym doprowadzono kolej aż do górskiej Wisły – Głębcy. Na odcinku tej linii kolejowej, tuż przed stacją końcową w Wiśle Głębcach, do dziś uwagę zwraca wzniesiony w okresie międzywojennym wiadukt kolejowy, piętający się kilkadziesiąt metrów ponad drogą prowadzącą do Wisły-Łabajowa.

Z pośród zabytków techniki szczególnych rodzajów w powiecie cieszyńskim istotnym obiektem jest stara mennica w Cieszynie. Istnienie tego nietypowego zabytku, przynależnego jednak do kategorii techniki, właśnie w Cieszynie, wiąże się ze szczególnym prawem Książąt Cieszyńskich do bicia własnej monety, funkcjonującym tu już od XIII w. aż do wygaśnięcia dynastii Piastów w 1653 r. (z wyjątkiem ponad stuletniego okresu od 1438 do 1559 r.). Natomiast późniejszą swą, a czasem dzisiaj jeszcze używaną nazwę: „Kamienicy Bludowskich”, budynek zawdzięcza baronowi Bludowskiemu, który w 1704 r. stał się jej

właścicielem. Wówczas to zapewne budynek dawnej mennicy rozbudowano w kamienicę, posadowioną na fundamentach średniowiecznej mennicy. Również z przeł. XVII/XVIII w. pochodzi rokokowa dekoracja fasady. W związku z tymi zmianami budowlanymi, czasami wymienia się też datę 1719 r., która może stanowić rok zakończenia ówczesnej przebudowy. W latach 1999-2005 staraniem i ze środków samorządu Cieszyna, stara mennica pod nazwą „Kamienicy Bludowskich”, została gruntownie wyremontowana i rozbudowana. Od tyłu i z boku – od strony podwórza, wzniesiono duże zaplecze w formie nowoczesnej kubatury, które wraz z pierwotną historyczną częścią, stało się łącznie siedzibą Książnicy Cieszyńskiej (biblioteki zabytkowej wymienionej i opisanej w zakresie zbiorów na str. 21 w rozdziale III. 2.5. Krótka charakterystyka zasobów zabytkowych).

Dodatkową grupę zabytków techniki w powiecie cieszyńskim, podobnie, jak i w całym województwie śląskim, stanowią zabytki przemysłu spożywczego. Do bardziej znanych należy cieszyński Browar Książęcy. Tradycje piwowarskie w Cieszynie są udokumentowane co najmniej od czasów wczesno-nowożytnych. Budynki obecnego browaru pochodzą zaś z I poł. XIX. Zachowała się też część dawnych urządzeń piwowarskich. Drugą gałęzią przemysłu spożywczego, także historycznie reprezentowanego w powiecie cieszyńskim, jest przemysł gorzelniczy. Miejscowe gorzelnie związane są jednak z przemysłem umiejscowionym głównie na terenie wsi i usytuowane z reguły na terenach założeń pałacowo-parkowych i folwarcznych, a m.in. w Frelichowie (gm. Chybie) i Simoradzu (gm. Dębowiec).

6) HISTORYCZNE WSIE

Układy ruralistyczne na Śląsku i w powiecie cieszyńskim były kształtowane na kanwie często przeciwstawnych warunków środowiska przyrodniczego, a w tym zróżnicowanych uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Na przestrzeni lat podlegały przekształceniu, rozbudowie, zatarciu. Niemniej w kilku wsiach można odczytać ich pierwotny kształt.

Za kształt wsi o najstarszej genezie uważa się okólnice. Poniekąd ślady tego typu kształtu można odczytać n.p. w Golezowie. Cechą charakterystyczną tego układu jest okólny układ dróg wywodzący się jeszcze z archaicznej, obronnej lokalizacji domostw skupionych przy kolistym placu. Z kształtem tym związany jest promienisty układ rozłogów pól.

Na terenie powiatu cieszyńskiego zachowały się jednak zasadniczo dwa historyczne kształty wsi. Są to wsie pasmowe – ulicówki, np. Brenna, Ustroń, Wisła, Istebna oraz, zazwyczaj położone na terenach równinnych w północnej części powiatu, wsie wielodrożnicowe np. Chybie, Dziegielów, Golezów, Puńców, z których większość rodowodem sięga średniowiecza. Powstawały też wsie folwarczne, jak n.p. Bażanowice w gminie Golezów. Osadnictwo na terenach górskich rozpoczęło się mniej więcej od XVI w. Mamy tu do czynienia m.in. z tzw. osadnictwem wołoskim, np. Istebna.

Wsie częstokroć lokalizowano nad wodą, np. źródłem, potokiem. We wsiach nierzadko znajdowały się też stawy wiejskie, a przy niektórych wsiach powstawały stawy rybne. W powiecie cieszyńskim dotyczy to szczególnie równinnych terenów dorzecza górnej Wisły, a w tym zwłaszcza miejscowości: Chybie, Dębowiec, Drogomyśl, Hażlach, i częściowo terenów Zebrzydowic znajdujących się już w dorzeczu Olzy (i tym samym Odry).

Podstawowym elementem układu wiejskiego jest zagroda. Przez wieki była ona miejscem pracy, pasterza lub rolnika. Podlegała ewolucji, dostosowując się do poziomu rozwoju cywilizacyjnego, kultury rolnej i warunków społeczno-politycznych. Na terenie powiatu cieszyńskiego występują z reguły dwa rodzaje zagród. Na terenach północnych równinnych najczęściej występują zagrody śląskie związane z zaawansowaną gospodarką

rolną. W terenach górskich w Brennej, Wiśle a zwłaszcza na terenie gminy Istebna często spotykane były i jeszcze są, zagrody wołoskie, związane z osadnictwem wołoskim i gospodarką pasterską.

7) ZESPOŁY SAKRALNE I KLASZTORNE, CMENTARZE, KAPLICZKI, KRZYŻE PRZYDROŻNE I POKUTNE

a) Zespoły sakralne

Do dzieł architektury sakralnej murowanej znajdującej się na terenie powiatu cieszyńskiego zaliczamy m.in: kościoły, założenia kościelne i klasztorne, plebanie, krzyże przydrożne, krzyże pokutne, kapliczki oraz cmentarze, nagrobki i rzadziej nagrobki w monumentalnej oprawie architektonicznej.

Do naszych czasów w całej Polsce zachowała się nieliczna grupa świątyń romańskich. Powiat cieszyński może poszczycić się, najstarszym obiektem sakralnym zarówno w województwie śląskim, jak i jednym z najstarszych w Polsce. Jest nim kaplica grodowa w kształcie rotundy na Górze Zamkowej w Cieszynie z ok. przeł. XI/XII w. W 1997 r. kaplicę rekonsekrowano i po przerwie od czasów międzywojennych, bywa odprawiana w niej Msza św., co przyczyniło się do rewitalizacji zarówno miejsca, jak i samego obiektu.

Z kościołów gotyckich na szczególną uwagę zasługuje poddominikański kościół w Cieszynie, pod obecnym wezwaniem św. Marii Magdaleny (niegdyś p.w. NMP) pochodzący z XIII w. z wnętrzem przebudowanym na przeł. XVIII i XIX w. Pod posadzką prezbiterium tego kościoła znajduje się krypta z nekropolią Piastów Śląskich (z linii Księcia Seniora - Władysława II Wygnańca – syna Bolesława Krzywoustego), rządzących Księstwem Cieszyńskim od czasu jego ustanowienia w 1291 r. aż do wygaśnięcia Piastów Cieszyńskich w 1653 r. W północnej ścianie bocznej prezbiterium zachował się gotycki nagrobek Księcia Cieszyńskiego Kazimierza I (+1358) lub Przemysława I (+1404), wykonany przez nieznanego rzeźbiarza, związanego prawdopodobnie z warsztatem Piotra Parlera w Pradze. W południowej nawie bocznej zachowała się zaś płyta nagrobna Mikołaja Ruckiego, kasztelana cieszyńskiego z 1664 r. Mimo przebudowy wnętrza budynek kościoła zachował do dziś widoczną gotycką bryłę, zaś w czasie renowacji kościoła w latach 1962 – 1967, odsłonięto w zewnętrznych tynkach gotycki wątek murów i maswerków w oknach nawy głównej.

Inne zachowane do dziś kościoły gotyckie, bądź o watkach gotyckich w powiecie cieszyńskim, to XV-wieczny kościół p.w. św. Jerzego, kościół Przenajświętszej Trójcy w Cieszynie z końca XVI w., kościół św. Jakuba w Simoradzu w gm. Dębowiec z XV w. oraz kościół p.w. św. Jerzego Męczennika z 1518 r. w Puńcowie w gm. Goleiszów.

Szczególnie barok, jako styl kontrreformacji wzbogacił architekturę kościelną Śląska Cieszyńskiego. Cechowały go tu względny umiar i spokojniejsze formy, n.p. fasada kościoła pojezuickiego p.w. św. Krzyża w Cieszynie lub późnobarokowe wnętrze wspomnianego na wstępie cieszyńskiego kościoła p.w. św. Marii Magdaleny. Podobnie prezentuje się architektura cieszyńskiego klasztoru i kościoła OO. Bonifratrów z przełomu XVII i XVIII w. Pewną osobliwością (ze względu na historię kształtowania form budynków kościelnych wyznania ewangelicko-augsburskiego) jest od początku swej historii związany z tym wyznaniem – cieszyński kościół Łaski Bożej zwany też Jezusowym wzniesiony w latach 1709-1750, którego bryła wraz z wieżą, ale szczególnie wnętrze reprezentują dojrzałe formy barokowe.

Natomiast z okresu klasycyzmu wyróżnić należy samą fasadę kościoła NMP w Cieszynie przy wspomnianym klasztorze OO. Bonifratrów.

Dużą grupę kościołów na terenie powiatu cieszyńskiego podobnie jak i całego województwa śląskiego stanowią obiekty w stylu historyzmu, budowane na przełomie XIX

i XX w. W odróżnieniu jednakże od przemysłowej części ówczesnego (pruskiego) Górnego Śląska, gdzie w większości powstawały obiekty w stylu neoromańskim, neogotyckim, na Śląsku Cieszyńskim zdecydowanie przeważa neobarok.

Z okresu międzywojennego wyróżnić należy niewielki kościół ewangelicko-augsburski w Istebnej wzniesiony według projektu znanego, na miejscu i także na Górnym Śląsku, architekta z czasów modernizmu – Tadeusza Michejdy.

Na terenie powiatu cieszyńskiego przed II wojną światową w centrum Cieszyna przy ul Bóźnicznej (nazwa historycznie nawiązująca do miejsca) istniała także, zniszczona w czasie ostatniej wojny, Synagoga.

b) Założenia klasztorne

Wśród historycznych i bardziej znanych także poza Śląskiem Cieszyńskim założeń klasztornych znajdujących się w powiecie cieszyńskim, należy wymienić zespół klasztorny oo. bonifratrów (XVII/XVIII, XIX/XX) oraz zespół klasztorny oo. jezuitów (XVIII, XIX) – oba w Cieszynie. Również w Cieszynie znajdują się, dziś też już historyczne, dwa założenia klasztorne zgromadzeń żeńskich: ss. Boromeuszek (XIX w.) oraz ss. Elżbietanek (przeł. XIX i XX w.).

c) Cmentarze

Większość cmentarzy powiatu cieszyńskiego stanowią cmentarze wyznaniowe, przede wszystkim rzymskokatolickie lub ewangelicko-augsburskie. Do grupy liczniejszych cmentarzy wyznaniowych należy zaliczyć również cmentarze żydowskie (kirkuty), obecnie w większości nieczynne choć w miarę możliwości rewaloryzowane, jak na przykład tzw. stary i nowy cmentarz w Cieszynie oraz cmentarze w okolicy Ustronia i w Wilamowicach koło Skoczowa. Stary cmentarz żydowski w Cieszynie jest związany z pochówkami wyznaniowymi, pochodzącymi co najmniej sprzed dwustu lat.

Na terenie podmiejskim w Cieszynie, w okolicy obecnego kościoła par. św. Jerzego (niegdyś związanego ze szpitalem) prawdopodobnie już od XV wieku funkcjonował również cmentarz szpitalny, a może epidemiczny. Od końca XIX w. na terenie powiatu w miastach, obok cmentarzy wyznaniowych powstawały cmentarze komunalne, przyszpitalne, przyklasztorne. Na cmentarzu komunalnym w Cieszynie założonym w 1891 r. oprócz okazałej, neobarokowej bramy wjazdowej istnieją stosunkowo wysokiej próby architektonicznej i rzeźbiarskiej nagrobki osób zasłużonych oraz reprezentacyjny wspólny grób osób szczególnie zasłużonych dla Śląska. Nagrobki te reprezentują w większości neoklasycyzm w dość czystej formie. Cmentarz ten ma regularny układ przestrzenny typu parkowego. Zrealizowany według planów Leopolda Hutka i Markusa Dolfy, jako całość, należy do najbardziej wartościowych nekropolii nie tylko w powiecie cieszyńskim, ale z pewnością także w całym województwie śląskim.

Pierwsze cmentarze powstawały na terenach poświęconych, najczęściej w obrębie ogrodzenia kościoła. Zakładano je do końca XVIII w. Charakteryzowały się nieregularnym (przypadkowym) układem mogił. Do naszych czasów na terenie powiatu cieszyńskiego nie zachowało się wiele pierwotnych założeń cmentarnych zlokalizowanych przy kościołach. Jednakże zachowane: cmentarz w Simoradzu (gm. Dębowiec) przy kościele p.w. św. Jakuba oraz w cmentarz Lesznej Górnej (gm. Goleszów), należą do najstarszych, pochodzących z XIII w. zachowanych cmentarzy przykościelnych.

Na przełomie XVIII i XIX w. ze względów sanitarnych i ekonomicznych rozpoczęto likwidację cmentarzy przykościelnych i zaczęto zakładać cmentarze na wydzielonych terenach podmiejskich. Nowe nekropolie charakteryzowały się uporządkowanym układem przestrzennym, najczęściej na planie prostokąta, z alejami na osi prowadzącymi od bram wjazdowych – do kaplic lub krzyży. Najbardziej rozbudowany układ miały cmentarze miejskie.

Najstarsze zachowane cmentarze ewangelicko-augsburskie pochodzą dopiero z XIX w. Zazwyczaj zakładane były przy dawnych domach modlitw, z których po rozbudowie i dobudowie wieży tworzono kaplice cmentarne. Kaplice w większości stanowią punkt centralny cmentarza. Mogiły lokalizowane są w kwaterach lub w układzie swobodnym. Ze względu na specyfikę wyznaniową regionu cmentarze ewangelickie znajdują się praktycznie we wszystkich miejscowościach powiatu cieszyńskiego.

Pięć założeń cmentarnych: cmentarz rzymskokatolicki, ewangelicko-augsburski oraz stary i nowy żydowski – w Cieszynie, a także cmentarz żydowski w Wilamowicach koło Skoczowa – są wpisane do rejestru zabytków.

d) Kamienne krzyże pokutne

Krzyże pokutne rozsiane są po całej zachodniej Europie. Region Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego leżą na wschodniej granicy ich występowania. Zachowane krzyże na terenie powiatu cieszyńskiego pochodzą najprawdopodobniej z okresu późnego średniowiecza lub epoki wczesno-nowożytnej. Wykonane z piaskowca lub granitu stanowią milczący dowód popełnionej zbrodni. Zwyczaj stawiania krzyży dotarł na Śląsk z Niemiec i Czech. Zachowane krzyże pokutne znajdują się m.in. w okolicach Cieszyna.

e) Kapliczki, krzyże i figury przydrożne

Kapliczki, krzyże i figury przydrożne (mała architektura sakralna) w powiecie i na całym Śląsku Cieszyńskim należą, podobnie jak na Górnym Śląsku, do oryginalnych i najpiękniejszych dzieł sztuki rodzimej. Związane nierozdzielnie z krajobrazem są nie tylko formą sztuki (najczęściej ludowej), ale przede wszystkim dowodem ciągłej tradycji i wiary poprzednich pokoleń. Kapliczki i krzyże przydrożne bywały zaczątkiem budowy kościołów parafialnych. Krzyże spełniały swe podstawowe funkcje: atropoiczne, memoratywne i sakralizujące. Upamiętniają również miejsce, gdzie dawniej stała świątynia, miejsce potyczek itd. Ich największy rozkwit przypadł podobnie jak na Górnym Śląsku na XVIII i XIX w.

Formy kapliczek na terenie Śląska Cieszyńskiego ulegały wyraźnym zmianom pod wpływem zmian stylowych w architekturze. Uwidocznia się to przede wszystkim w kapliczkach domkowych w kształcie szczytów, dachów, hełmów, sposobie podziałów pionowych i w zdobnictwie.

Najczęściej na terenie powiatu cieszyńskiego spotyka się kapliczki i figury św. Jana Nepomucena. Występują charakterystyczne dla nich przedstawienia i formy kapliczek, np. przedstawienie Chrystusa upadającego pod krzyżem, co związane jest z oddziaływaniem sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej.

8) ARCHITEKTURA DREWNIANA

a) Kościoły drewniane

Kościół drewniane zachowane do dziś w powiecie cieszyńskim można podzielić na dwie grupy: przeniesione z terenów górnośląskich i zbudowane na miejscu. Obydwie grupy mają natomiast formy zbliżone do tradycji górnośląskich i stanowią historyczny dowód wcześniejszej jedności obecnego Śląska Cieszyńskiego z całym Górnym Śląskiem. Najstarsze z nich pochodzą z XVII w., jak np. kościół w Kaczycach w gminie Zebrzydowice.

Kościół wznoszono na prostym planie, który złożony był z trzech elementów o kwadratowych lub prostokątnych rzutach: nawy, prezbiterium i wieży. Wieża, która pełniła funkcję dzwonnicy była budowana nad wejściem głównym, niekiedy stawiano ją osobno. Stosowano konstrukcję zrębową, wieże często miały konstrukcję słupową, ściany budowli szalowano deskami lub pokrywano gontem, dachy były dwuspadowe. Często stosowano tzw.

soboty, czyli podcienia obiegające budowlę. Ten prosty typ wywodzi się z murowanych kościołów gotyckich. Za ich przykładem po 1510 r. zaczęto wprowadzać ostrołukowe obramienia otworów, trójbocznie zakończone prezbiterium, bardziej strzeliste dachy wież i sygnaturek.

W XIX w. zaprzestano wznoszenia kościołów drewnianych, częstokroć rozbierano je, by w ich miejscu wzniesć nowe świątynie murowane. Sytuacja ta miała miejsce oczywiście także w XX w. Aby ustrzec kościoły przed zniszczeniem, przenoszono je na inne miejsca (np., z górnośląskich Przyszowic do Istebnej). Wyjątek w tym względzie stanowi wzniesiona jeszcze w 1906 r., drewniana kaplica p.w. Opatrzności Bożej (dziś p.w. św. Jadwigi), która pozostała po drewnianym założeniu pałacu myśliwskiego Habsburgów, jaki istniał na Zadnim Groniu koło Wisły Czarne przed wzniesieniem tam w okresie międzywojennym rezydencji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, wymienionej w następnym podrozdziale p.t.: Założenia rezydencjonalne.

Na terenie powiatu cieszyńskiego podobnie jak na Górnym Śląsku kościoły drewniane występują stosunkowo licznie. Zachowało się kilkanaście obiektów (w tym kaplice), w większości wpisanych do rejestru zabytków. W wielu przypadkach zachowały się ołtarze, obrazy i rzeźby o istotnej wartości artystycznej.

b) Architektura drewniana świecka

Tradycyjna zabudowa drewniana, najczęściej o konstrukcji zrębowej, z wysokim półszczytowym (tereny górskie) lub naczółkowym (podgórze) – dachem, wznoszona była jeszcze do końca XIX w., lecz jako forma zanikająca. Duże skupiska budownictwa drewnianego (np. chałupy, stodoły, budynki gospodarcze, karczmy) występują na terenach górskich, m. in. w Wiśle (chałupy, zameczek myśliwski), Brennej, Istebnej (np. chałupa Kawuloków, koniec XIX w.), Koniakowie (chałupy).

9) ZAŁOŻENIA REZYDENCJONALNE

Założenia rezydencjonalne powiatu cieszyńskiego są zróżnicowane pod względem epoki, w której powstały, i stylu, który reprezentują. W wielu z nich siedziba (pałac) powstała w wyniku przebudowy obiektów wcześniejszych, najczęściej zamku, a park został założony na terenach otaczających zamek (np. Kończyce Małe w gm. Zebrzydowice). Część obiektów powstała na surowym korzeniu, ale i ona z upływem czasu była przebudowywana, a zwłaszcza w XVIII i XIX w., kiedy większość wcześniejszych rezydencji została przekomponowana zgodnie z nowymi prądami artystycznymi w układy krajobrazowe.

Do naszych czasów najliczniej zachowały się założenia rezydencjonalne o formach nadanych im w 2. połowie XIX w. oraz na przełomie wieków XIX i XX. Był to okres powrotu do stylów historycznych. Wznoszone lub przebudowywane wówczas pałace przybierały formy neorenesansowe (pałac w Cieszynie-Błogociach, dwór obronny w Dzięgielowie w gm. Golezów) neobarokowe (pałac w Kończycach Wielkich Gm. Hażlach) lub barokowo-klasycystyczne (pałac Larisch'a w Cieszynie przebudowany po pożarze w 1789 r. i mieszczący obecnie Muzeum Śląska Cieszyńskiego). Rezydentom tym częstokroć towarzyszą do dziś zachowane parki krajobrazowe: romantyczne, neoklasycystyczne, naturalistyczne.

Dziś w powiecie cieszyńskim można zidentyfikować blisko 20 obiektów rezydencjonalnych, w tym:

- 5 założeń zamkowo lub pałacowo-parkowych, (Wzgórze Zamkowe w Cieszynie XI-XIX w., zespół dworski rodziny Kossaków w Górkach Wielkich koło Brennej XVIII-XIX w., zespół pałacowo-parkowy w Kończycach Wielkich w gm. Hażlach XVII-XIX w., zespół zamkowo-parkowy w Kończycach Małych w Gm. Zebrzydowice XIV-XVII w., założenie pałacowe w Zebrzydowicach XVIII w.),

- kilka charakterystycznych dla Śląska Cieszyńskiego założeń dworsko-obronnych, a m.in.: dwór obronny w Cieszynie-Markłowicach, zamek w Cieszynie-Błogocicach dwór w Dziegielowie (wszystkie o rodowodzie co najmniej z XVI-wiecznym),
- rezydencje, w tym miejskie – m.in. wspomniany pałac Larisch'a w Cieszynie, oraz międzywojenna rezydencja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w Wiśle Czarnym,
- pałace lub domki myśliwskie – XIX drewniany domek po-habsburski, przeniesiony spod Baraniej Góry do centrum Wisły (obecnie siedziba PTTK)
- co najmniej 7 założeń dworsko-folwarcznych,

10) ZAŁOŻENIA ZIELENI O CHARAKTERZE PUBLICZNYM

Znaczący rozwój założeń zieleni o charakterze publicznym przypada na wiek XIX i należy go wiązać z rozwojem miast. Zazwyczaj przybierały one formy krajobrazowe, a w okresie późniejszym modernistyczne. Można je podzielić na założenia ogólnodostępne i założenia o specjalnym przeznaczeniu. Wśród założeń ogólnodostępnych wyróżniono:

- parki miejskie w Cieszynie („Lasek Miejski nad Puńcówką”, „Lasek Miejski nad Olzą”, „Park pod Wałką”),
- parki miejskie w Wiśle centrum (przy muszli koncertowej i przy Dworcu PKP),
- parki przykościelne – Istebna centrum,

Do założeń o specjalnym przeznaczeniu zaliczono:

- parki uzdrowiskowe - Ustroń,
- parki sanatoryjne Istebna,
- parki szpitalne – Cieszyn.

II. WPŁYWY INNYCH OŚRODKÓW METROPOLITARNYCH NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO REGIONU

W ciągu wieków na terenie obecnego powiatu, jak i historycznego Śląska Cieszyńskiego nie powstał żaden silny ośrodek metropolitalny kształtujący wizerunek kulturowy tego obszaru. Przez wieki, w zależności od sytuacji geograficzno-politycznej obszary powiatu podlegały zróżnicowanym wpływom. W wiekach średnich były to wpływy trzech silnych regionów: Śląska (Wrocław), ziemi krakowskiej (Kraków) oraz Czech i Moraw (Praga, Opawa). W okresie późniejszym zaznaczyły się wpływy austriackie i częściowo także niemieckie.

Wpływy czesko-morawskie widoczne były przede wszystkim w okresie średniowiecza i wynikały z przynależności terenów dzisiejszego powiatu cieszyńskiego do Czech i Moraw. Najstarszy zabytek architektury murowanej na całym historycznym Górnym Śląsku, jakim jest kaplica św. św. Mikołaja i Wacława w Cieszynie, należy do znanego kręgu rotund rozsianych dość licznie w Czechach i na Morawach, dla których prototypem była zapewne pierwotna katedra św. Wita na Hradczanach w Pradze lub rotunda św. Feliksa i Adaukta na Wzgórzu Wawelskim w Krakowie. Wpływ szkoły parlerowskiej (Praga) daje się zauważyć również w rzeźbie gotyckiej, m.in. na masywnym krenelażu wieży zamkowej w Cieszynie, dekoracji rzeźbiarskiej w postaci heraldycznego orła piastowskiego na Wieży Piastowskiej oraz niedawno odkrytej rzeźbie kamiennej Madonny z Dzieciątkiem, którą niegdyś ustawiono na starym Rynku w Cieszynie, zwanym do dziś Starym Targiem.

Kontakty Górnego Śląska z ziemią krakowską owocowały kontaktami kulturalnymi z innymi krajami (wpływy w architekturze). Przybywało tu wielu włoskich i niemieckich muratorów. Idea tworzenia klasztorów dominikańskich na Górnym Śląsku wyszła z Krakowa już w 1225 r., a wspólnota założona m.in. w Cieszynie należała potem, przez wieki średnie, do polskiej prowincji dominikańskiej. Wpływ sztuki krakowskiej widoczny jest z pewnością także w gotyckim malarstwie tablicowym zachowanym w powiecie cieszyńskim.

Pojawienie się myśli reformacyjnych w XVI w. miało znaczący wpływ na późniejszą sztukę i architekturę całego Górnego Śląska. Pierwsze kościoły protestanckie nawiązywały do form gotyckich, natomiast w okresie baroku jeden z sześciu na Śląsku tzw. kościołów Łaski wybudowano w Cieszynie. Cieszyński protestancki kościół Jezusowy (do 1750 r.) nawiązuje do wzorów morawsko-czeskiego jezuickiego baroku, tyle że pozbawionego wszelkich akcentów malowniczej, plastycznej artykulacji, tworząc tym sposobem ascetycznie prosty „antybarok”. Trudno jest to jednak odnieść do wnętrza tego kościoła, a przynajmniej do ołtarza głównego, który swą żywością przywodzi na myśl formy ołtarzowe w pełnym rozwinięciu barokowym. Późniejsze realizacje powstawały już w duchu form klasycyzmu, m.in. w Bielsku, Goleszowie, Jaworzu, Wiśle, Ustroniu. Kościoły protestanckie budowane w II połowie XIX w. powstawały podług norm budownictwa ewangelickiego, ustalonego przez tzw. Regulatyw z Eisenach w 1861 r. Ich ukształtowanie zależało w pewnym stopniu od uwzględnienia wymogów liturgicznych tego wyznania.

Panowanie austriackie spowodowało, że Śląsk Cieszyński w XIX w. znajdował się pod znacznym wpływem sztuki wiedeńskiej. Przełom wieków XIX i XX przyniósł wiele przykładów architektury o wystroju historycznym, neostylowym i secesyjnym w Bielsku-Białej, Cieszynie zwanym stad także małym Wiedniem oraz w Skoczowie.

Zwrot w dziedzinie sztuki i kultury nastąpił po roku 1920, kiedy część Górnego Śląska wróciła do macierzy. Zaczęto wznosić, wg projektów architektów warszawskich i krakowskich, gmachy użyteczności publicznej, a m.in. dworce kolejowe na odcinku linii Goleszów – Wisła Głębce, w duchu funkcjonalizmu przebudowano centrum Wisły, wzniesiono zespół sanatorium przeciwgruźliczego w Istebnej (wg projektu warszawskich architektów Jadwigi Dobrzyńskiej i Zygmunta Łobody) oraz Rezydencję Prezydenta R.P. w Wiśle Czarnym (wg projektu Adolfa Szyszko-Bohusza z Krakowa).

II.1. TWÓRCY EUROPEJSCY DZIAŁAJĄCY NA TERENIE POWIATU CIESZYŃSKIEGO

Od XVIII do XX w. na terenie powiatu cieszyńskiego działali lub pozostawili po sobie dzieła znani europejscy twórcy, m.in.:

- pochodzenia austriackiego: Ferdinand Fellner, Hermann Helmer, Józef Kornhäusel,
- pochodzenia francuskiego: Ignacy Chambrez
- pochodzenia niemieckiego: Peter Parler
- pochodzenia polskiego: Jadwiga Dobrzyńska, Ludwik Konarzewski – senior, Ludwik Konarzewski – junior. Czesław Kuryatto, Zygmunt Łoboda, Tadeusz Michejda, Andrzej Pronaszko, Jan Raszka, Paweł Steller, Adolf Szyszko-Bohusz, Jan Wałach.

III. ELEMENTY NIEMATERIALNE WPLYWAJĄCE NA OBRAZ REGIONU

1) ZRÓŻNICOWANIE ETNOGRAFICZNE

Dzisiejszy powiat cieszyński stanowi centralną część krainy historycznej zwanej Śląskiem Cieszyńskim, który jest zasadniczo jednolicie ukształtowaną przestrzenią kulturową. Według Z. Kłodnickiego ziemie tę zamieszkują następujące grupy etnograficzne:

11. Wałasi i Górale śląscy zamieszkują okolice Trójwsi Beskidzkiej (Istebna, Jaworzynka, Koniaków) oraz Wisły i Brennej

22. Ślązacy z grupy południowej, którzy zamieszkują tereny na położone na północ od strefy gór, a w tym miasta - Cieszyn i Skoczów

Odrębnym zjawiskiem etnograficznym są grupy osadnicze, takie jak:

- Żydzi. Osiedlali się w miastach - Cieszyn i Skoczów - już w od XIV w., głównym, sąsiednim ośrodkiem ich kultury było oprócz wymienionych miast obecnego powiatu cieszyńskiego także Bielsko. Dopiero w późniejszych wiekach, wraz z rozwojem przemysłu, wielu z nich osiedlało się na terenie dzisiejszego Górnego Śląska.

- Nowi osadnicy przybyli po II wojnie światowej na Śląsk z Polski centralnej w wyniku migracji zarobkowych.

Tożsamość kulturową regionu silnie wyznaczają obok czynników materialnych wartości niematerialne: kultura duchowa i społeczna, znajdujące odzwierciedlenie w wierzeniach, języku, obrzędowości, obyczajach i zwyczajach.

Ze wzmiankowanych przyczyn etnograficznych na terenie powiatu cieszyńskiego w przeważającej większości mamy do czynienia z dialektem cieszyńsko-śląskim, na którego kształtowanie największy wpływ wywarł język czeski. Z tych samych powodów na terenie powiatu cieszyńskiego występują co najmniej dwie odmiany dialektu: gwara Górali Śląskich oraz na północy powiatu gwara pozostałych jego mieszkańców włącznie z mieszkańcami Cieszyna i Skoczowa. Na skrajnie północnych terenach powiatu w okolicach Zebrzydowic, Chybia i Strumienia gwara lokalna wykazuje już wyraźne związki z gwarą górnośląską, choć się od niej wyraźnie odróżnia. Dialekt śląsko-cieszyński występuje też na obszarach Śląska Cieszyńskiego pozostających dziś w granicach Republiki Czeskiej, zwanych Zaolziem oraz na małym skrawku Słowacji na południe od powiatu, stanowiącym północną część tamtejszej krainy historycznej zwanej Kisucami. Wg Alfreda Zaręby dialekty dzielą więc także dzisiejszy powiat cieszyński na podregion południowy i północny. Na tym obszarze wyróżnić można:

- dialekt jabłonkowski; występuje w tzw. Trójwsi beskidzkiej: w Wiśle, Istebnej, Koniakowie,
- dialekt cieszyński; okolice Cieszyna, Skoczowa, Brennej po Jaworze,

Dialekty te graniczą od wschodu z dialektami małopolskimi; wschodnia granica dialektów śląsko-cieszyńskich przebiega na zachód od Bielska-Białej i dalej na południe granicą Brennej, Wisły do Istebnej, Koniakowa i Czadcy. Od południowego zachodu i południa dialekty śląsko-cieszyńskie graniczą z obszarem językowym czeskim i słowackim.

Współcześnie zanikają tradycyjne gwary wiejskie, a nowe gwary miejskie tworzą się w coraz silniejszej więzi z ogólną polszczyzną.

Poprzez folklor (czyli formę przekazów ustnych) społeczność wyrażała swój światopogląd, twórczość, wzorce zachowań. Podobnie jak obrzędowość, folklor korzystając z różnych form: pieśni, opowiadań, przysłów, bajek itp., utrwał więź międzyludzką. Koncentrował się na treściach etycznych, moralnych, patriotycznych i nadal funkcjonuje w życiu codziennym.

Na obszarze powiatu cieszyńskiego przetrwało do dziś wiele skarbów kultury ludowej, oprócz zabytków architektury i sztuki ludowej kultywuje się niektóre obrzędy i zwyczaje, występuje bogactwo folkloru muzycznego i kostiumologicznego.

Decydujące o specyfice regionu wartości niematerialne stanowią część dziedzictwa kulturowego, z którą stykamy się również współcześnie w życiu codziennym. Przykładem może być obrzędowość doroczna, która najdłużej oparła się upływowi czasu, choć już nie jest tak barwna jak dawniej. Spośród wielu obrzędów, które zachowały się do dzisiaj, do najbardziej znanych należy m. in. wielkanocny pochód „z Judoszem” w Skoczowie. Podczas świąt Bożego Narodzenia kołędują współczesne grupy obrzędowe, takie jak choćby Mikołaje z Beskidu Śląskiego. Innym zwyczajem wieńczącym ostatnie chwile karnawału (mięsopestu) jest nadal praktykowany babski comber (ongiś był zabawą karnawałową kobiet, której głównym celem było wprowadzanie młodych, świeżo poślubionych mężatek w poważny stan małżeński). Nadejście wiosny świętuje się na Śląsku Cieszyńskim, tak jak w wielu regionach Polski – paląc lub topiąc marzannę, a także chodząc z gaikiem.

Inną częścią składową dziedzictwa kulturowego i jednocześnie wyznacznikiem tożsamości regionalnej jest strój ludowy (rozpatrywany w szerszym kontekście niż tylko jako element kultury materialnej). Na terenie powiatu, a zwłaszcza w trójwsi Beskidzkiej

i częściowo Wiśle, są jeszcze miejsca, gdzie przedstawicielki starszego pokolenia do tej pory nie rozstały się ze swoim tradycyjnym chłopskim strojem i noszą go na co dzień i od święta. Młodsze kobiety, dziewczęta oraz mężczyźni wkładają go czasem na uroczyste okazje. Jednak obecnie strój regionalny najczęściej zdobi jedynie artystów z grup folklorystycznych. Dawniej noszenie stroju manifestowało przynależność etniczną, kulturową i narodową. Na obszarze powiatu cieszyńskiego wyróżnić można w odmianach strojów regionalnych strój Górali śląskich i strój cieszyński. Stroje te wyróżniają się w każdej z odmian różnorodnością wersji oraz różnorodnością charakterystycznych elementów dekoracyjnych. Różnice te wynikają zaś z uwarunkowań naturalnych (klimat) oraz ekonomicznych. Odmiany te ogólnym zasięgiem występowania związane są z granicami historycznego Śląska Cieszyńskiego.

W wyniku migracji ludności po I, a zwłaszcza po II wojnie światowej oraz wskutek rozwoju przemysłu i komunikacji na niespotykaną wcześniej skalę nastąpiło wymieszanie się ludności, a z nim różnych zjawisk etnograficznych. Dość daleko posunęły się unifikacja i zanik kultury ludowej. Zjawisko to najbardziej jest widoczne w pobliżu miast, a zwłaszcza Cieszyna, Ustronia i Wisły.

Istnieją jednak dość dobrze zachowane oazy kultywowanego nadal folkloru, a w rejonach, gdzie znajdują się większe naturalne przeszkody (w tym przypadku góry), sprzyjające pewnej lokalnej izolacji ludności, folklor i sztuka ludowa żyją jeszcze autentycznym życiem.

2) SANKTUARIA I DROGI PIELGRZYMEK

Ruch pielgrzymkowy w mieszkańców powiatu cieszyńskiego związany był (i jest w dalszym ciągu), jak na całym Śląsku w pierwszej kolejności z Jasną Górą w Częstochowie. Pielgrzymowano również do sanktuariów w Piekarach Śląskich oraz do Kalwarii Zebrzydowskiej. Celem specyficznych, dla Śląska Cieszyńskiego, pielgrzymek było też miasto Frydek położone obecnie w Republice Czeskiej.

Na terenie powiatu cieszyńskiego lub w jego pobliżu znajdują się obecnie następujące miejsca kultu religijnego:

- Sanktuarium Matki Boskiej Księżnej Cieszyńskiej w Cieszynie,
- Sanktuarium Matki Boskiej Królowej Beskidu Śląskiego ze Szczyrku na Górcie,
- Sanktuarium św. Mikołaja w Pieścu koło Skoczowa,
- miejsca szczególne, ale nie sanktuaria:

związane ze św. Melchiorzem Grodzieckim (Patronem Cieszyna) przy Sanktuarium Matki Boskiej Księżnej Cieszyńskiej w kościele p.w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie,

związane ze św. Jana Sarkandrem (Patronem Śląska Cieszyńskiego) w Skoczowie.

3) MIEJSCA UPAMIĘTNIAJĄCE WYDARZENIA HISTORYCZNE

Celem ochrony pamięci jest zachowanie i utrwalenie wszelkich znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość. Do miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne należą m.in.:

- Pomnik Legionów Śląskich w Cieszynie,
- Pomnik ofiar II wojny światowej w „Parku pod Wałką” w Cieszynie,
- Mogiła ofiar II wojny światowej na cmentarzu w Istebnej Centrum.

ZAŁĄCZNIK III SZLAKI KULTUROWE

Fragment Szlaku Architektury Drewnianej

W 2002 r. na wniosek marszałka województwa śląskiego powstał Szlak Architektury Drewnianej. Szlak architektury drewnianej w województwie śląskim stanowi 5 pętli i łączy przede wszystkim najciekawsze przykłady drewnianej architektury sakralnej od wieku XVI po okres międzywojenny. Główna trasa szlaku łączy się z podobnym szlakiem w województwie małopolskim. Pięć pętli w województwie śląskim stanowią pętle częstochowska, gliwicka, rybnicka, pszczyńska (zahaczająca także o Skoczów) oraz pętla beskidzka najmocniej związana z powiatem cieszyńskim. Pętla beskidzka obejmuje więc obiekty na następującej trasie: Bielsko-Biała-Komorowice, Bielowicko, Skoczów, Ustroń Nierodzim, Wisła, Istebna, Koniaków, Laliki, Pochodziła, Milówka, Cięcina, Żywiec, Łodygowice, Bielsko-Biała-Mikuszowie, oraz Bielsko-Biała centrum (120 km). Pętla jest fragmentem trasy głównej i ma odcinek wspólny ze wzmiankowaną pętlą pszczyńską na odcinku Bielsko-Biała-Komorowice-Skoczów.

Również w 2002 r., samorząd terytorialny powiatu cieszyńskiego przystąpił do tworzenia pierwszego regionalnego, ale i międzynarodowego, markowego produktu turystycznego z wykorzystaniem lokalnych walorów kulturowych. Jest nim regionalny szlak kulturowo-turystyczny o nazwie „Droga Książęca –Via Ducalis”. Idea tego szlaku, o powiązaniach z zapleczem turystycznym, wynika z zamiaru utworzenia większej trasy krajoznawczej Kraków – Wiedeń, wiodącej w dużym procencie przez Czechy. Szlak „Via Ducalis” łączy zatem najważniejsze dla całego regionu Śląska Cieszyńskiego (położone po obu stronach granicy), obiekty zabytkowe o pochodzeniu piastowskim lub habsburskim i stanowi pierwsze ich wspólne, planowe udostępnienie. Zamierzeniu, które jest jeszcze w realizacji, towarzyszy seria publikacji materiałów o zabytkach, która łączy się z promocją walorów historyczno – kulturowych i również turystycznych, całego Śląska Cieszyńskiego, a więc oprócz terenu powiatu cieszyńskiego – także obszarów Bielska i zachodniej części powiatu bielskiego oraz regionów karwińskiego i frydeckiego w Republice Czeskiej.

ZAŁĄCZNIK IV

MUZEUM O CHARAKTERZE REGIONALNYM, KTÓREGO ORGANIZATOREM JEST POWIAT CIESZYŃSKI

jest Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie wraz z następującymi oddziałami terenowymi:

- Muzeum Zofii Kossak-Szatkowskiej w Górkach Wielkich w gminie Brenna,
- Muzeum im. Gustawa Morcinka w Skoczowie,
- Muzeum Beskidzkie im. Andrzeja Podzorskiego w Wiśle.

WYBRANA BIBLIOGRAFIA:

1. A d a m c z y k I., Sztuka baroku – katalog zbiorów Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Cieszyn 2005
2. Architektura przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji, Katowice 2000
3. B a z i e l i c h B., Śląskie stroje ludowe, Katowice 1988
4. B y s t r o Ń J.S., Wstęp do ludoznawstwa polskiego, Lwów 1939
5. B o g u s M., Kotulowie i ich działania oświatowe na Śląsku Cieszyńskim w XIX i XX wieku, Ostrava 2006
6. B r o Ź e k L., Bibliografia pism księdza Londzina, "Zaranie Śląskie" 1930, z. 2.
7. B r o Ź e k L., Ludoznawstwo cieszyńskie
8. B r o Ź e k L., Materiały do bibliografii Cieszyna, "Pamiętnik Cieszyński", t. 1, Katowice 1961
9. B r o Ź e k L., Z dziejów muzealnictwa w Cieszynie, w: Muzea na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku, 1963
10. B r o Ź e k L., Z dziejów książki polskiej na Śląsku Cieszyńskim
11. B y s t r o Ń J.S., Wstęp do ludoznawstwa polskiego, Lwów 1939
12. C h l e b o w c z y k J., Nad Olzą. Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX”, Katowice 1971
13. D o b r o w o l s k i P., Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim, Warszawa - Kraków 1972
14. D o b r o w o l s k i T., Sztuka województwa śląskiego, Katowice 1984
15. F o l t y n E.M., S z y d ł o w s k i J., F o l t y n E., Archeologia regionu cieszyńskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004
16. G r u c h a ł a J., Droga Cieszyniaków do Polski odrodzonej (1914-1920), Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1988, s. 143-147
17. G u e r q u i n G., Zamki śląskie, Wydawnictwo Budownictwo i Architektura Warszawa 1957
18. I w a n e k W., [Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim](#), Muzeum Górnos Śląskie w Bytomiu 1967
19. K a c z m a r e k U., Tożsamość regionalna mieszkańców Zaolzia, "Studia Etnologiczne i Antropologiczne", t. 1, Katowice 1997
20. K a d ł u b i e c K.D., M i l e r s k i W., Cieszyńska ojczyzna polszczyzna, 2001
21. K a g a n i e c M., Heraldyka Piastów śląskich 1146 – 1707, Katowice 1992.
22. K i e r e ś M., Strój górali śląskich, w: Studia i Materiały do Dziejów Historii i Kultury Beskidu Śląskiego z.3, Istebna 2003
23. K i e r e ś M., Doroczna obrzędowość w społecznościach zróżnicowanych religijnie na pograniczu polsko - czesko - słowackim" Istebna 2007
24. K ł o d n i c k i Z., Polskie grupy etnograficzne, [w:] Ginące zawody. Program, Warszawa 1995
25. K o n a r z e w s k i Ł., Ludwik Konarzewski senior, w: Ziemia Śląska t. 2 – wydawnictwo Muzeum Śląskiego pod. red. Lecha Szarańca, Katowice 1989 s. 47-107

26. K o n a r z e w s k i Ł., Krajobraz kulturowy Polski w przededniu przystąpienia do Unii Europejskiej – sposoby ochrony i kształtowania na przykładzie działań administracji publicznej w Cieszynie, w: materiały z II Ogólnopolskiego Kongresu Kultury: *Kultura – Gospodarka – Media, Społeczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju kultury*, Narodowe Centrum Kultury, Kraków – Warszawa 2003, s. 138 – 142
27. K o n a r z e w s k i Ł., Cieszyn już nie zabytkowy, *Architektura-Murator* 3(150)2007, s.22
28. K r o p J., T w a r d z i k J., P i l c h J., W r o n i c z J., Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego, pod red. Jadwigi Wronicz, Wisła -- Ustroń 1995
29. K u ś W., Stan badań archeologicznych Cieszyna, w : *Pamiętnik Cieszyński* T.6, P.T.H. Oddział w Cieszynie, Cieszyn 1993
30. K u ś W., Tymczasowe sprawozdanie z badań archeologicznych średniowiecznej wieży cylindrycznej odkrytej na Górze Zamkowej w Cieszynie, *Pamiętnik Cieszyński* T.11, P.T.H. Oddział w Cieszynie, Cieszyn 1996
31. K w a ś n y I., Cieszyńska Madonna, w: „Spotkania z Zabytkami” 2002, nr 4 s. 34-36
32. M a c k i e w i c z E., G ą t k o w s k a D., Zabytki techniki województwa śląskiego, Katowice 2003
33. M a k o w s k i M. Szlacheckie siedziby na Śląsku Cieszyńskim, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Cieszyn 2005
34. Muzeum Śląska Cieszyńskiego, wydawnictwo Muzeum Śląska Cieszyńskiego
35. N o w a k K., Zaolzie w opiniach Konsulów Polskich (1948-1960): raporty dyplomatyczne, P.T.H. Oddział w Cieszynie
36. N o w a k K., Michał Grażyński – Wojewoda na pograniczu, P.T.H. Oddział w Cieszynie
37. P a n i c I., Problemy i perspektywy badań nad historią Górnego Śląska w średniowieczu i początkach czasów nowożytnych, Cieszyn 1994
38. P a n i c I., Herby Piastów cieszyńskich i ich stolicy Cieszyna, w: *Rocznik Cieszyński* IV-V, Cieszyn 1983, s. 141-150.
39. P a n i c I., Ostatnie lata Wielkich Moraw, Katowice 2000
40. P a n i c I., Urbarz Cieszyński z 1577 roku, Cieszyn 2001
41. P a n i c I., Wybór źródeł do dziejów Ustronia, tom 1, Cieszyn - Ustroń 1996.
42. P a n i c I., Zbiór praw i porządków ziemskich księstwa cieszyńskiego, Cieszyn 2001
43. P a n i c I., Samorządowość i elity władzy w Cieszynie na przestrzeni dziejów, Cieszyn 2002
44. P a n i c I., M a k o w s k i M., 500 lat ratusza i rynku w Cieszynie 1496-1996, Cieszyn 1996
45. P o l o c z k o w a B., Zbiory ikonograficzne rodziny Kargerów jako źródło do badań regionu cieszyńskiego i regionów sąsiednich, w: *Ziemia Śląska* t. 2 – wydawnictwo Muzeum Śląskiego pod. red. Lecha Szarańca, Katowice 1989 s. 213-229
46. P o p i o ł e k F., Dzieje Śląska Austriackiego, [Cieszyn 1913](#)
47. P o p i o ł e k F., Dzieje Cieszyna, [Cieszyn 1916](#)
48. P o p i o ł e k F., Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim, [Katowice 1939](#)
49. P o p i o ł e k F., Dzieje hutnictwa żelaznego na ziemiach polskich, 1947
50. P o p i o ł e k F., Szkice z dziejów Cieszyna, [Katowice 1957](#)

51. P o p i o ł e k K. Tragedia Śląska w czasie rewolucji husyckiej (1419-1435), Warszawa 1947
52. P o p i o ł e k K. Śląsk w oczach Gestapo 1948
53. P o p i o ł e k K. Śląsk w oczach okupanta 1958
54. P o p i o ł e k K. Górnego Śląska droga do wolności 1967
55. P o p i o ł e k K. Śląskie dzieje, Warszawa-Kraków PWN 1976
56. P o p i o ł e k K. Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku, Śląski Inst. Naukowy 1984
57. P o p i o ł e k K. Polskie dzieje Śląska, Instytut Śląski w Opolu 1986
58. P r a w e l s k a – S k r z y p e k G., D o m a n s k i B., Zróżnicowania przestrzenne postrzegania własnego regionu przez mieszkańców Śląska Cieszyńskiego, "Studia Etnologiczne i Antropologiczne", t. 1, Katowice 1997
59. P y s i e w i c z – J ę d r u s i k R., P u s t e l n i k A., K o n o p s k a B., Granice Śląska, Wrocław 1998
60. S p y r a J., Piastowskie zabytki w zbiorach muzealnych, w: Rocznik Cieszyński VI-VII, Cieszyn 1991, s. 51-57.
61. S p y r a J., Żydowskie zabytki Cieszyna i Czeskiego Cieszyna, P.T.H. Oddział w Cieszynie 1999
62. S p y r a J., Żydzi na Śląsku Austriackim 1742-1918: od tolerowanych Żydów do żydowskiej Gminy Wyznaniowej, Muzeum Śląskie w Katowicach
63. S t a c h u r a E., Tadeusz Michejda – śląski architekt dwudziestolecia międzywojennego, w: Ziemia Śląska t. 2 – wydawnictwo Muzeum Śląskiego pod red. Lecha Szarańca, Katowice 1989 s. 109-197
64. S z a r a n i e c L., Śląsk: Dolny, Górny, Opawski, Katowice
65. S z a r a n i e c L., Zabytki architektury Górnego Śląska, Katowice 1986
66. S z e l o n g K., Książnica Cieszyńska w nowej siedzibie, Książnica Cieszyńska, Cieszyn 2000
67. S z e r s z n i k L.J. Materiały genealogiczno – heraldyczne do dziejów szlachty Księstwa Cieszyńskiego, Cieszyn 2004
68. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku, wydawnictwo Muzeum Śląskiego pod red. Ewy Chojeckiej, Katowice 2004
69. Ś w i e c h o w s k i Z., Architektura romańska w Polsce, Warszawa 2000
70. Zamek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w Wiśle, pod redakcją Jacka Purchli, Fundacja Międzynarodowego Centrum Kultury, Kraków 2005
71. Z a r ę b a, A., Szkice z dialektologii śląskiej, Katowice 1988

Opracowanie wykonane latach 2007-2008, na podstawie i w oparciu o *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2006 -2009*, powstały w Śląskim Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach w 2006 r., przez Łukasza Konarzewskiego – pracownika Wydziału Kultury, Turystyki, Sportu i Informacji Starostwa Powiatowego w Cieszynie.